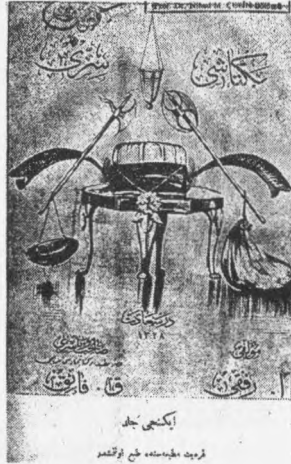

Bektâşî Sırrı I-II

Ahmed Rıfka

Hazırlayan: Mahmut Yücer

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	7
Giriş.....	11
A. Ahmed Rıfka'nın Hayatı.....	11
B. Edebî Yönü.....	13
C. Eserleri.....	16
D. XIX. Asırda Bektâşilik Tartışmaları.....	19
E. Yazılı Tartışmalar-Polemikler.....	25
BEKTÂŞİ SIRRI.....	35
II. Mukaddime.....	37
A. Hurûflik ve Bektâşilik Arasındaki Fark.....	40
B. Turuk-ı Aliyye ve Tarikat-ı Bektâşiyye.....	45
C. Hacı Bektâş-ı Velî (ks.).....	49
D. Makâlât'tan Bir Pasaj.....	53
E. Hacı Bektâş-ı Velî'nin Tarikat Silsilesi.....	55
F. İstitrâd: Silsilelerin Değerlendirmesi.....	56
G. Enfâs.....	60
H. Zâhir ve Bâtın.....	60
I. Makâmlar ve Mertebeler.....	62
J. Ehl-i mektep, ehl-i medrese, ehl-i tekke.....	65
III. Mebhas: Hoca İshâk Efendi'ye Cevap.....	67
1- Bektâşiler Ölüleri Diriltebilirler İddiası!.....	88
2- Bektâşiler Öldükten Sonra Dirilmeyi (Haşrı) İnkâr Ederler mi?.....	89
3- Melâmîliğe İtiraz.....	96
4- Nâilî Efendi'nin Mektubu.....	115
5- Şeyh Hüseyin Hüsnü Efendi'nin Mektubu.....	115
6- Noktavîliğin Doğuşu.....	117
BEKTÂŞİ SIRRI.....	135
Dersaadet 1328.....	135
İkinci Cild.....	135
A. Tarikatın Tarihi: Bizdeki Tarih Yazımı.....	137
B. Tarikatın Târihi.....	139

IV. Hazret-i Pîr'den Sonra	141
A. Balım Sultan'ın Tarikat silsilesi	142
B. Mürsel Baba	143
C. Der Beyân-ı Silsile-i Tarikat-ı Aliye-i Bektâşîye	150
D. Çelebiler	152
V. Bazı Meşâhir-i Bektâşîye	157
A. Âhi Evran Baba	157
B. Abdal Mûsâ Sultan	159
C. Seyyid İmâdüddîn Nesîmî	160
D. Kemâl-ü Ümmî	163
E. Kaygusuz Sultan	164
F. Safî-i Hatâyî	166
G. Şah Kulu Sultan	169
H. 1241/1826 Vakâ-yı Azîmesi: Sürgünler	169
VI. Eslâf: Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi	181
A. Hatt-ı Hümâyûn Sûreti	187
B. İş bu Hatt-ı Hümâyûnda Hikâye Edilen Diğer Hatt-ı Hümâyûn ..	187
C. Mütâlaa	190
D. Sûret-i Emr-i Hümâyûn	191
E. İcraât-ı Sâire	199
F. Fetvâların Sûretleri	200
G. Hatt-ı Hümâyûn Sûreti	201
H. Bu Vak'aya Dâir Mühim Bir Mütala'a	201
İ. Bazı Vakâyi-i Meşhûre	202
J. Hacı Bektâş Âsitânesinde Postnişinlik Yapan Mücerred Babalar ...	203
K. Malûmât-ı Mütferrika	212
L. Şerh-i Hâl-i Kaygusuz Sultan	215
M. Bazı İzâhât	217
VII. Esere ve Bana Yapılan İtirazlar	221
A. Sirâceddîn İsimli Birinin İtirazı	221
B. Hüseyin Hüsnü Efendi'nin Mektubu	222
C. Ahmed Nûreddîn Efendi'nin İtirazı	224
VIII. Irak Bektâşi Dergâhları	229
A. Şâhin Baba Dergâhı ve Gürgür Baba Dergâhı	232
B. Kâzîmiye Dergâhı	233
C. Kerbelâ Dergâhı	235
IX. EK	237
A. Mehmed Ârif Efendi'ye Göre Anadolu Bektâşîliği	237

BEKTÂŞÎ SIRRI

Birinci formanın ikinci tab'ı

Tarîkat-ı Bektâşîye'nin tarîhi ve erkân ve âdâbı hakkında te-
dkikât ve ma'lûmât-ı mükemmeleyi hâvîdir.

Müellifi: A.Rif'at

Her hafta muntazaman neşr edilecektir.

İdarehanesi Bâb-ı âli caddesinde Asır Kütüphanesi

Dersaadet

Bekir Efendi matbaası-Vezirhân

II. Mukaddime

Bazı meseleler vardır ki; ezhân-ı umûmîyede en derin noktalara hükm eder. Tereddüt ateşleri orayı kemirir, tahrip eder. İnsan bütün kuvvet-i mücâhedesıyla onu anlamak, o tereddüt ateşini söndürmek için uğraşır, fakat muvaffak olamaz. Çünkü mûcib-i tereddüt olan mesele hakkında efkâr-ı umûmîyeyi tatmin edecek hakîkî bir malûmât, doğru bir bilgi yoktur. Herkes onun hakkında aklının erebildiği kadar beyân-ı rey eder. Ve bu reyler enfâs-ı halâyık kadar, çünkü bir mesele hakkında herkesin fikri ve nazarı başka başkadır.

Nitekim bu gün esrârengiz bir cemiyet-i ahlâkiye olan “*Farmasonluk*” el-ân anlaşılamamış, esasına âdâp ve erkânına dâir kimse bir haber-i müfid verememiş ve bu tarîkat-ı hafiye muammâ-yı ebediyet gibi meçhul, müphem kalmıştır. Yine Farmasonluğun ihtilâli, inkılâbı bir şekl-i siyâsîsi olan (Karbonari)⁶² yani kömürcüler cemiyet-i

hafiyesi İtalya'da o zaman hareket-i hafiyeye-i siyâsiyede bulunduğu halde esasî ve teşkilâtına dâir hiçbir fikr-i hakîkî hâsıl edilememiştir. Demek ki bazı şeyler insan için gizlidir. Beşerin nüfûz-u nazarı onların âmâkına işlemek halinden uzaktır. Ne mantık ne içtihad onu o ukdeyi halledebilir. Onun için tabîat esasına, ne de fevkalâdelik olan her hangi bir şey hakkında halkın fikri ve nazarı taaddüt eder. Herkes aklının genişliği, idrakinin kuvvetince söyler, içtihad eder. Öyleyse bunların hiçbirisi doğru olamaz. Çünkü hükümler taaddüt etmiştir. Hükümlerin taaddüdünde ise esasa dâir nazariyât çoğalır. “*Kutb*”a dâir söylenen sözler gibi hiç birisi vicdân-ı umûmiyi tatmin edemez.

Her memlekette yukarıda beyân ettiğimiz turuk-ı hafiyeye gibi birçok gizli meslekler vardır. Avrupa'da hemen umûmen farmasonluk, Hint'te (Sivâ evlatları) Rusya'da (Hîçyûn) meslek-i siyâsiyesi meydan almış ve erbâb-ı zekâ ve irfânı tamamıyla teshir etmiştir⁶³. Bunlara her ne sûretle olursa olsun dâhil olamayan, teşkilât-ı dâhi-

liye esasî bağıllarını öğrenemeyen adamlar kendi içtihadlarına göre bir kazıyye tertîp ederek halkı inandırmak istemişler ve bu şâyiât-ı bî esâsiyeyi (müşâhedât ve tedkikât-ı amîkayı) süsleriyle tezyin ederek güft ü gûlara, mücâdelât ve münâzarâta sebep olmuşlardır.

Bu gün memleketimizin hemen her şehrinde bir tekkesi ve binlerce müntesibi bulunan bir Tarîkat-ı Bektâşîyye var. Bunun hakkındaki tedkikât-ı tarihiyye gösteriyor ki; Bektâşîlik, Osmanlı hükümetinin zuhûruyla başlamış, zamanımıza kadar teselsül ede gelmiştir. Esasında meknûz olan fevkalâdelik bir mecbûriyet-i asliyesi olan gizlilik herkesin nazarında büyümüş, dedikodulara, mücâdelelere sebep olmuş, fikirleri işgâl etmiş, esrârengiz olarak kalmıştır.

Meçhûl olanı araştırmak insan unsuruna tesir ettiğinden bazı erbâb-ı tetkîk ve tenkîd tarafından bir gizli tarîk hakkında esasa, âdâp ve erkâna dâir itirâzlar ve tahkikatları içeren bir takım eserler meydana konulmuştur ki, bunlar insanların kalplerinde derin ve müstesna noktaların hâkimi bulunan tereddütleri izâle etmekten ziyâde, bir harîki teşvîş husûle getirmiş, velhâsıl bu mücâhedelere bu tedkikât, vicdân-ı umûmîyi tatmin etmekten uzak kalmış, hiçbir semere hâsıl olamamıştır.

Nitekim pek eski bir risâle olup, turuk-u muhtelif-e-i sûfiyenin (Kalenderî, Mevlevî, Gülşenî, Halvetî, Bektâşî) gibi aksamını o zamanın ıstılahıyla tenkîd eden *Nûru'l-hüdâ* nâmındaki risâlenin⁶⁴ (Zikr u niyâzda başlar umûmen sertâşîler, Keç külâh Bektâşîler felâşîler) tarzındaki müzifâne sözleri âdâb-ı münâzaradan tamamıyla uzak kalmıştır. Bizde kalem münâzaralarının en sonu insan mücâdelelerine hattâ çatışmaya kadar vardığı da ciddiyetten ayrılıp,

münâzaramızın asabiyet ve ahvâl-i vicdâniyesini tahrik edecek tarzda münâzarayı ihtiyâr etmemizdir.

1290/1873 tarihinde ulemâyı asrdan olup 1309/1891 da vefat eden Harputlu Hoca İshak Efendi, *Kâşifü'l-Esrâr Dâfiu'l-Eşrâr* nâmında bir kitap neşr eder. Nâmının büyüklüğü, eser sahibinin o zamanlar Matbûât-ı Osmâniye erkânından bazıları hakkındaki itirazât ve muvaffakiyeti, eserin az zaman içinde intişârını temin eder. Herkes merak içinde bu kitaptan birer tane edinir. Fakat, matlup olan Bektâşilik sırrı hallolunamadıktan başka ortaya bir de Câvidân ve Hurûfilik meselesi karışır. Herkesin fikri yanlışlar girdabına düşer. Eskiden araştırmamanın gâyesi sadece Bektâşilik iken şimdi mesele çatal kazık olur, çorbaya döner, Hoca Efendi merhûm, herkesin fikrini işgal eden bu meselenin hallini arzu etmiş, halka faydalı olur mülâhazasıyla bu kitabı yazmış, fakat yanılmış.

Çünkü tenkit yönünü Bektâşilikten ziyâde Bektâşilikle hiçbir münasebeti bulunmayan Hurûfilige atfetmiş, iki yüz sayfalık kitabı yalnız Hurûfilerle Hurûfilerin eserlerine bilhassa Câvidân ve emsâli telifâta hasrederek itirazât ve tenkidâtı onun üzerine yürütmüştür.

A. Hurûfilik ve Bektâşilik Arasındaki Fark

Bu gün gerek tarihî gerek tasavvufî araştırmalar gösteriyor ki Bektâşilik ile Hurûfilik birbirinden ayrı ayrı meslektir. Biri "Hâdî" diğeri "Mudill" ismine mazhardır.

Bektâşiliğin esası Hacı Bektâş-ı Velî, Lokman Horasanî, Hoca Ahmed Yesevî vasıtalarıyla Bâyezîd-i Bestâmî'ye ondan da (tarîk-ı hafî) menbaı muhteremi olan Ebû Bekir Sıddık hazretlerine müntehî olur. Bektâşilikle tarîk-ı Nakşibendiliğin bir asıldan neşet ettiği, Hoca Ahmed Yesevî'den ayrılan iki şubenin birinden tarîk-ı Bektâşiyye'nin, diğlerinden -ki Hâcegân nâmıyla anılır- Tarîk-ı Nakşibendî'nin zuhûr ettiği tebeyün eder.

Hurûfilik ise Acemistan'ın Esterâbâd şehrinden zuhûr eden (Fazlullâh Naîm)⁶⁵ ismindeki adamın neşrettiği bir meslektir. Esası itibariyle ne şeriat-ı mutahharaya ne de şeriat-ı mutahharanın kalbi olan ilm-i tevhîde, ilm-i tasavvufa münasebeti vardır. Fazlullâh Hurûfî'nin bu sapık akîdesi iyice tedkîk olunursa (fırak-ı dâlle) den İsmâiliyye, müşebbihe mezhepleriyle râbîta-i kavîyyesi bulunduğu anlaşılır.

Esas inancı Kur'an-ı azîmüştânı keyfe, mezhebe göre tevîl ederek muhkemât, müteşâbihât hakkında akla, fikre gelmeyecek derecede şahsî tevîller ve keyfî hükümler bulmaktır.

Bunlar zamanımızda yok olmuşlar, sâliklerine tesadüf edilmiyor. Yalnız eski eser kâbilinden ellerimizde birkaç kitapları kalmıştır. Onlarda *Câvidân-ı Kebîr*⁶⁶, Firişteoğlu Abdulmecid'in *Işknâme*'si⁶⁷, *Zerrenâme*, *İskendernâme*⁶⁸, *Fazîletnâme*, *Hakîkatnâme*, *Risâle-i İstivâ* ve emsâli eserlerdir.

Asya'da tavâif-i mülûkûn birbirine tahakküm ve tağallüp sevdasıyla icrâsından çekindikleri muhârebât arasında hükümetlerin çoğalmasa kadar mezhepler de arttı. Karâmita enkâzı, Ravâfiz eclâfı, İsmâiliyye ahlâfı arasından bir de Hurûfilik çıkıverdi. Sekizinci hicrî asırda zâten sapıtmaya müsait olan Esterâbât ve civarı ahali üzerine mühim tesirler icrâ etmiş, mühim roller oynâmış, Şiîliğin nüfûzu altında bulunan memâlik ahaliisini de yavaş yavaş istila etmiştir. Hoca İshak Efendi'nin beyânına göre -güya-Fazlullâh Esterâbâd'ın (Aliyyü'l-Alâ) ismindeki halifesi Anadolu da bulunan Hacı Bektaş babalarıyla dervişlerine esrâr-ı hurûfu ve Câvidân'ı talim etmiştir.

Burada büyük bir hata var. Yukarıda demiştik ki: Bektâşîlik başka, Hurûfilik te başka bir mezheptir. Bektâşîlik, "et-turuku ilallâh bi adedi enfâsî'l-halâik" (Allaha ulaştıran tarîkatlar mahlûkâtın sayıncadır) hadîs-i nebevîsi gereğince Envâr-ı Muhammediye'den feyz alan erbâb-ı tasavvufun bir tarîk-ı irfânî[si]dir. Bektâşîlik diğer tarîkatlar gibi vusûl-i ilallâh'a hâdim bir meslek-i tasavvufîdir. Bektâşîler de erkânlarını, irfânlarını menbaı mukaddes-i Nebevîden, o melce-i vahdet u irfândan almışlardır. Onların fırka-i dâlle ve mudille olan Hurûfilerle münâsebetleri yoktur. Bu hükmümüz Bektâşî erkân ve âdâbı araştırılırsa meydana çıkar. Yani âdâb ve erkân-ı Bektâşîyye ile Hurûfî mesleğinin hiç bir râbitası yoktur.

Her mesleğin âdâp ve erkânı, esas inançları o mesleğin erbâbının eserlerinden anlaşılacağından Tarîkat-ı Bektâşîyye'nin ne gibi esaslar üzerine müesses olduğunu, ne gibi inançlar içerdiğini anlamak için ona dâir yazılan eserleri okumak elzemdir. Bu gün Tarîkat-ı Bektâşîyye müntesiplerinin en önemli eserleri hicrî sekizinci asırda yazıl-

dığı zannolunan ve Hz. Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî'nin menâkıb ve ikrâmâtından bahs olunan *Velâyetnâme* nâm cesîm telif ile, tarîkatın en büyük erkânından ve ehl-i tasavvufun büyüklerinden Kaygusuz Velî hazretlerinin *Abdâlnâme*'si, Hz. Şâh-ı Velâyet efendimizin ke- limât ve hutbelerini içeren *Hutbetü'l-Beyân* ve şehîd-i saîd Seyyid Nesîmî'nin *Divân-ı ârifânesi*, Hacı Bektâş-ı Velî hazretlerinin enfâs-ı tayyibelerini muhtevî olan *Küçük Velâyetnâme* ve yakın zamanlarda irtihâl eden Saatçi Ali Dedeaba'nın *Risâle*'si, Tûrâbî Ali Dedeaba'nın *Divânı* vesâiredir. Bu kitaplar okunduktan sonra Bektâşîliğin sûret-i zâhiriyesi hakkında bir parça bilgi edinmek kâbildir. Bu eserlerden her biri hikmet-i İslâmiyye, hikmet-i Nebeviyye, demek olan Vahdet-i Vücûd meslek-i mukaddesinin birer şâhı, birer müfessiridir.

Bu eserler tedkik olunursa görülür ki: Bektâşîlik ehl-i tasavvufun takip ettiği yoldan ayrı bir şey değildir. Zâten taassuba göre Vahdet-i Vücûdun ifrâtı nasıl ki, zendeka ve ilhâd sayılıyorsa, yani Hallâc-ı Mansûrlar, Muhyiddîn Arabîler, Seyyid Nesîmîler, Şeyh Bedreddîn Simâvîler nasıl ki muhâlif-i şer-i mübîn addolunup, her biri bir sûrette tazîb olunduysa Tarîkat-ı Bektâşîyye'ye olan hücûmlar da onlara olan hücûmların aynıdır.

Mansûr, menba-ı kalbinde hurûşân olan cezbe ile *Ene'l-Hak* dedi. Libâs-ı beşerden soyundu.

Seyyid İmâdüddîn Nesîmî:

“*Mansûr ene'l-Hak* söyledi

Haktır sözü Hak söyledi”

Diyerek Halep'te enfâs-ı mâdûdesine son vererek şehîd oldu⁶⁹.

Anka-i Muğrib'i, hatmü'l-evliyâ elkâb-ı mukaddesini bi hakkın ihrâz eden Şeyh Muhyiddîn Arabî hazretleri, vâris-i ekmel-i irfân-ı

Muhammedi, câmi-i cemî-i kemâlât-ı Ahmedî olduğu halde zâhir beyninde hâşâ küfür ile itham olunarak *Şeyhü'l-Ekfer* lakâbıyla tezlîl edilmek istenildi⁷⁰. *Vâridât-ı İlâhiyye* ismindeki mecelle-i nefisesiyle hikmet-i âliyenin nûr manasını ifhâm eden Simavna kadısı oğlu Şeyh Bedreddîn, Sîroz dârında âric-i semevât-ı bekâ oldu⁷¹.

Tarîk-ı Halvetiyye-i Mısriyye pîri, Şeyh Mısri Niyâzî hazretleri, Vâni Efendi gibi erbâb-ı aġrâzın iġvâsıyla sürgün edildi. Hemen bütün ömrünü dâru'l-azaplarda geçirmeġe mahkum edildi⁷². [14]

Vahdet-i Vücûd aşkıyla, cezbe-i Rahmâniye ile sâlikân-ı irfânı irşâd eden Hamzavîler⁷³ birer sûretle perişan olarak kimi cellat satırı

altında teslîm-i rûh etti, kimi menfâlara, mahbeslere doğru kelepçelerle yollandı.

İşte 'Eşeddü'l-belâ...'⁷⁴ fehvâ-yı şerîfince bu zevât-ı mukaddese nasıl ki sû-i tefehhümât neticesi olarak her biri bir türlü kazalara, belalara, su-izanlara uğradılarsa Tarîkat-ı Bektâşiyye ricâli de sergüzeşten sergüzeşte, mihnetten mihnete dûçar olarak âlemin her kahrına, her cevrine bir hedef, bir siper, (atalar taşı elbette dıraht-ı meyvedâr üzere) mantûkunca en ziyâde taarruza uğrayan bir fırka-i melâmet cevr u cefâ-yı devrin en müdhişlerine uğramışlar, mukadderât-ı ilâhiyyenin cilvelerine siper olmuşlardır. Şu mukaddimeden maksadımız okuyucuların Bektâşilikle Hurûfliği tefrîk etmeleri lüzûmunu ihtar için olup bundan sonra pîr-i tarîkûn tercüme-i hâliyle "Sır" nâmıyla umumun aklını işgal eden meselelere vesâire-i âdâb u erkân-ı tarîkata dâir mâlûmât-ı mücmeleyi beyân etmek isteriz.[15]

Yazık ümmü'l-kitâb aşk için yoktur yok

Tesellî bahş ehl-i hâl olur tabîr yoktur yok

B. Turuk-ı Aliyye ve Tarîkat-ı Bektâşiyye

Dinlerin sebab-i teşîsi, beşerin mâbûda karşı olan vezâif-i ubûdiyyet ve derece-i tâati tayîn ve bir gâye-i ahlâkı takip ederek fenalıklardan kaçıp iyiliklere tevessül eylemek, hayat nâmı altında geçirilen şu üç dört günlük rüyayı hasenât ile doldurmaktır. Başlangıçta hilkat-ı beşerde çıblak ve sefil olarak mağara köşelerinde vahşi bir ömür ile müfteres bir hayat ile çırpınan insanlar, bir peygamber ile mülâkî olmadıkları, bir yerden talim ve telkîn edilmedikleri halde bile kendilerinden yüksek cihâna hâkim bir kuvvetin varlığını idrak ve teferrüs etmişler, acılarına bir melce, ızdıraplarına bir penâh-ı sükûn olmak, duâlarını niyâzlarını ona ref' etmek, kalplerinden taştan ihtiyâc-ı taabbüdü onunla izâle etmek için bir taşı, bir tahta parçasını mâbûd ittihâz etmişlerdir. Demek ki fikrû'l-vehiyye (efkâru

cibilliyeye) dendir. Yani insan aklına sonradan ârız olan, telkîn olunan fikirlerden değildir.

Dinler iki kısma taksîm olunur. Bir kısmı Cenâb-ı Hak tarafından vahiy ve irfân mazharı olan nebilerin taraf-ı ilâhîden ahz ederek ümmetlerine tebliğ ettiği dinlerdir ki, bunlar birbirini nâsih, mensuh olarak gelmiş, dîn-i Musa eski şerîatları, dîn-i İsa, Musa şerîatını, dîn-i celîl-i Muhammedî ise bütün şerîatları nesh ederek pâyidâr olmuştur.

Dinlerin ikinci kısmı; Buda, Zerdüş, Mâni, Konfüçyüs gibi felsefecilerin kendi içtihatlarına göre tertîp ettikleri akîdenin hey'et-i mecmûası olan dinlerdir ki esas tabîatlarında bir hayır gâyesi, ahlâk gâyesi, varsa da mutlak hakîkatı telkîn eden bir esastan ayrıldıkları için merkezden ayrılmış sayılırlar.

Şerîat-ı ilâhiyeyi ashâb ve etbâna telkîn ederek Rahmânî emirleri tebliğ eden Nebiyy-i muhterem Efendimiz hazretleri zâhirî şerîatin kalbi ve manası olan esrâr-ı Kur'âniye ve envâr-ı Rahmâniyeyi kümmelîn ashâbına telkîn eylediler. Şurada bir istidrat yapmak lâzım değildi; "*Kellimü'n-nâse alâ kaderi ukûlihîm/İnsanlarla anlayabileceği şekilde konuşun*" hikmet-i nebeviyesi nazar-ı dikkate alınırsa umûma mahsûs olan şerîat ile havâssa ait olan ilm-i hakîkat, ilm-i tevhîd meydana çıkar. Nebiyy-i muhterem efendimizin neşr ve talîm eyledikleri şerîat-ı Muhammediyye umûma ait idi. Halbuki lübb-i Kur'an, ser-i diyânet, rumûz-ı hakîkat cümleye talîm olunmayıp, ahass ashâba, ecille-i âlihe tefhîm olundu.

Havâssa mahsûs olması lâzım gelen ve uzun mücâhedelere, riyâzâtlara muhtaç bulunan bu tasavvuf yoluna gerçi birçok ashâb-ı güzîn intisâb etmişler ve hulefâ-yı râşidîn hazerâtı Hakîkat-ı Muhammediyye'den feyz almışlarsa da zamanımıza kadar teselsül eden iki tarîkattır ki birincisi halîfe-i evvel Ebû Bekir Sıddık efendimizden teş'ub eden (Tarîk-ı hafî), ikincisi vâris-i ulûm-u Nebvî cenâb-ı Aliyyü'l-Murtazâ hazretlerinden gelen (Tarîk-ı celî) dir. Tarîk-ı Celî ise Seyyidü't-tâife Cüneyd Bağdâdî hazretlerinden ayrılarak Kâdiriy-

ye, Rifâiyye, Bedeviyye, Dessûkiyye, Şâziliyye, Sa'diyye, Mevleviyye⁷⁵, Bayrâmiyye, Celvetiyye, Halvetiyye⁷⁶, Nurbahşiyye gibi birçok şûbelerine ayrılmıştır. Her tarîkatın pîri kendi mükâşefe ve sûret-i içtihadına göre bir tarîk-ı zikir ve tâat kabul edip o sûretle sâliklerini irşâda ve tarîk-ı hak ve hakikatı göz önüne sermişlerdir. Meselâ Kâdirîler devrân ile, Rifâîler ve Sa'dîler zikr-i Kıyâm ile, Mevlevîler ise Semâ ile, Halvetîler darb-ı esmâ ile âyin-i tarîkatı îfâ eylerler. Tarîk-ı celî ricâlince kat-ı menâzil ve merâtib mürşid tarafından talîm olunan esmânın mütemadiyen zikriyle teslim ve tevvekkül-i kalb, şeyhe râbitaya mütevakkıftır. Sâlik esmâ-yı seb'anın ahvâl ve envârını müşâhede ve şeyhe bu müşâhedeleri hakkında kalbine gelen ve doğanı açıklamaya mecburdur. Esmâ-yı seb'a; Kelime-i tevhîd, Allah, Hû, Hak, Hay, Kayyûm, Kakhâr esmâyı ilâhiyesidir ki nefsi emmâreden başlayarak son isimde nefs-i sâfiyeye ulaşmada mertebe-i kemâle erer. Artık sâlik bundan sonra ahlâk-ı ilâhiye ile tahalluk eder. Sıfât-ı rahmâniye ile ittisâf eyler. Seyr u sülûk herkesin kârı değildir. Onun için Tarîkat-ı aliyye-i Bektâşiyye'nin önde gelenlerinden bir zât:

Güzel âşık cevrimizi çekemezsin demedim mi?

Bu bir rızâ lokmasıdır, yiyemezsin demedim mi?

nutkuyla tarîk-ı irfânın tasavvuf yolunun herkesin kârı olmayıp er kişi kârı olduğunu îmâ eylemiştir.[18]

Tarîk-ı hafî ise tarîk-ı celî gibi alenî zikri kabul etmeyerek kalbî zikri ve râbitayı esas âyin ve tarîk-ı seyr u sülûk olarak kabul eylemiştir⁷⁷.

Tarîk-1 hafî iki kısma ayrılır. Birisi Tarîkat-1 Nakşibendiyye, diğeri Tarîkat-1 Bektâşîye'dir. Tarîkat-1 aliyye-i Sıddîkiye Hz. Ebû Bekir Sıddîk (ra.)'dan Selmân-1 Fârisî'ye, ondan Kâsım ibn Ebû Bekir, ondan İmam Cafer-i Sâdık hazretlerine, ondan Şeyh Bâyezîd Bistâmî'ye, ondan Şeyh Ebû'l-Hasan Harakânî'ye, ondan Şeyh Ebû Ali Fâremedî'ye, ondan Hoca Yusuf Hemedânî'ye gelerek ikiye ayrılır. Bir kısmı Hoca Hâcegân Abdulhâlik Gücdüvânî vasıtasıyla altı silsilede Hoca Ahmed Bahâeddîn Nakşibendî'ye gelerek tarîkat-1 Nakşibendiyye'yi te'sîs eder. Diğeri Hoca Ahmed Yesevî, Şeyh Lokman Horasânî vasıtasıyla pîr-i tarîkat Hacı Mehmed Bektâşî Velî el-Horasânî'ye mün-tehî olarak Tarîkat-1 Bektâşîye'yi meydana getirir⁷⁸.

Tarîkat-1 hafînin silsile-i mukaddesinde İmam Cafer Sâdık hazretleri gibi on iki imâmdan bir zât-1 muhteremin bulunması sil-silenin Hz. Aliyyü'l-Murtazâ efendimizle muvâsalatı bulunduğunu gösterir. Birde tarîkat-1 Sıddîkiyede Selmân-1 Fârisî (ra.) hazretleri gibi (Selmânü minnâ...)⁷⁹ hadîs-i nebevisiyle kadri tescil olunmuş, ehl-i beyt-i Mustafâ ta'dadine dâhil olunmuş, sahabenin ileri gelenle-rinden bir zât-1 şerîf bulunduğu da silsile-i şerîfe ile müsbet ve mü-berhendir.

İşte tarîk-1 aliyye-i Bektâşîyye îzah olunduğu şekilde Hz. Sıddîk-1 âzama (ra.) hem şâh-1 velâyete mün-tehî olarak iki cihetle menba-1 ulûm-1 kâinât Efendimiz hazretlerine iltisâk eder.[20]

C. Hacı Bektâş-ı Velî (ks.)

(Silsile-i nesebi, Mücâhedeleri, Menâkıbı, Kerâmetleri vefâtı)

İsmi Mehmed, mahlası Bektaş'tır. Horasan'ın meşhûr vilâyetlerinden Nişabur şehrinde sülâle-i tâhire-i Nebeviyeden Seyyid İbrahim es-Sânî nâm zât-ı şerîfin sulbünden ve yine Nişabur ulemâsından Şeyh Ahmed adıyla meşhûr bir kâmil "Hâtem" ismindeki kerîmesi rahminden 645/1247 hicrî senesinde tevellüt etmiştir. Çocukluk zamanında zühd ü takvâ ile muttasıf olup, akranları arasında bir mertebe-i bülemlend ve muhterem ihtirâz eylemişlerdi.

Pederleri kendilerini talîm ve terbiye etmek muradında bulunup o zamanlar vilâyet-i Türkistan'ın şeyhülmeşâyihî Kutbü'l-aktâb Hoca Ahmed Yesevî hazretlerinin halîfe-i mümtâzî Şeyh Lokman Horasânî hazretlerine teslim edilir. Şeyh-i muhterem genç şâkirdini ilim talîmi kastıyla irşâd halkasına alarak herhangi ilmin başlangıcından soracak olsalar, sonundan haber verirler ve bu sûretle hakîkaten nasıl bir irfân-ı vâsia mazhar olduklarını gösterirlerdi. Rüş yaşına erdiği sırada kendisinden harêkulade müşâhede olunmağa ve halk meydanında kerâmet ve menkıbeleri devrân etmeye başladı.

O sırada Hz. Pîr bir savmea da uzletini tercih ederek zikir u ibâdâta durmuş, vaktini buna hasretmişti ki tamam kırk yıl bu savmeadan dışarıya çıkmayıp, bu mücâhedât ve riyâzât ile, ilm-i hakîkatla meşgûl oldular.

Hatta menâkıb-ı mufassalasında yazar ki: riyâzâtta, efrâd-ı mücâhededen rükû ve sücûda varırken mübarek başındaki dimâğ-ı âlîleri hareket eder ve bu cünbüşü herkes duyardı. Bu halde vaktini geçirirken pîr-i muhterem Hoca Ahmed Yesevî hazretleriyle karşılaşp, feyz almış sonra mürşidinin işâretiyle Bedehşan civarında fî sebîlillâh cihad ve gazâ etmişlerdir. Cihad dönüşü yine şeyhinin işâretiyle Rum cânibine azîmetle emr olunmuş ve "*Sulucakarahöyüğü sana yurt verdik*" kelâm-ı mürşidâneleriyle Horasan'dan hareketle seyahati tercih etmişlerdir. Hz .Pîr önce Nefes şehrinin ziyâret etti. Orada vâris-i ulûm-ı Nebevî İmam Ali (kv.) hazretlerinin âstân-ı

mübareklerine yüz sürerek bir erbaîn çıkarmışlardır. Oradan Mekte-i Mükerrerme'ye azîmetle Beytullâh-ı Mukaddese'de üç sene mücâveret ve zikr u ibadetle vaktini geçirdiler.

Sonra Medine-i Tâhire'ye gelerek merkad-i Rasûlüllah'ı (as.) ziyâret şerefiyle müşerref oldular. Ve orada da bir erbaîn çıkararak envâr-ı Muhammediye'den kesb-i feyz eylediler. Daha sonra Kudüs-i Şerif'te enbiyâ-ı yı izâm hazeratının mezarlarını ve makâm-ı Halîlürrahmân'ı sonra Şam'daki makâmât-ı mukaddeseyi ziyâretle birer erbaîn dahi çıkardılar⁸⁰. Daha sonraları Halep'teki Camî-i Kebîr'de, makâm-ı Hz. Davut (as.)ve Elbistan nahiyesindeki Ashâb-ı Kehf mağarasında birer erbaîn çıkararak bu sûretle riyâzet ve mücâhede-i tarîk hakkında isbât-ı ehliyet ve liyâkat eyleyerek şeyh-i muhterem Hoca Ahmed Yesevî'nin emir buyurdıkları Suluca Karahöyük Nahiyesi'ne⁸¹ seccadesini sererek ikâmet ve irşadla meşgûl olmuştur. [23]

Hız. Pîr, Suluca Karahöyük'te irfânî sâliklerini irşâd ve tarikat nurlarını neşretmekle meşgûl iken Saltanat-ı Osmâniye'nin ikinci padişahı Sultan Orhan hazretleri kendilerini ziyâret ve hayırlı duâlarını almaya gayret etmişler ve teşkîl ettikleri Yeniçeri Ocağı'nın kuruluş gününde kendisini davet etmişti. Hatta yeniçeri ismini bile Hız. Pîr koymuş ve makâm-ı teberrükte hırkasının kolunu huzûruna getirilen Yeniçeri neferinin başı üzerine uzatmakla, yeniçerilerin baş-

larındaki kalpakların arkasına kol şeklinde bir abâ parçası takmak -teberrüken- adet olmuştu.

Karaca Ahmed Sultan nâmındaki velînin aslana binip eline yılanı kamçı alarak Hz. Pîri ziyârete gittiği ve Hz. Pîr'in bir duvar üzerine binip yürüterek karşıladığı kerâmât-ı aliyelerinden biridir.

Bâhusus civar ahali o civarda orman ve ağacın bulunmadığından şikâyet ederek Hz. Pîr'den istiâne eylediklerinde arkalarındaki hırkayı Yakup kulunu savurduğunu ve o civarda az bir müddet içinde ağaçlar peydâ olarak halkın istifade ettiği ve dağa hâlâ “Hırka Dağı” dediği de makâmât u velâyetinin en celi bürhânlarından. Yine bir çobana kat'ı merâtib ettirerek zaman içinde zaman, mekân içinde mekân göstermeleri ve “Sarı” ismindeki iddiacıya kuru ağaçtan meyve yetiştirmeleri, kendilerine suikast için yuvarlanan büyük bir kayayı işâret-i aliyeleriyle ikiye ayırdığı tevatüren sabittir ki, bu şekildedeki kerâmetler ve hârikaların böyle ilm-i zâhir ve bâtınıyle, irfân-ı ilâhî ile nûr-ı Muhammedî ile rûhları aydınlatmış, mücâhedât-ı hakperestâne de nice yıllar isbât-ı âsâr-ı ehliyet ederek vücûdunu vakf-ı ibâdet eylemiş bir zât-ı âli-i kadirten istiâd olunamayacağı ayandır⁸².

Menkıbe ve kerâmetlerinin ayrıntıları *Menâkıb-ı Hacı Bektaş* nâmındaki kitapta etrafıyla beyân olunduğundan burada tafsilinden sarf-ı nazar olundu. Mezkur kitap yazma ve pek kadim bir telif olup [25] nedreti ve fiyatı birçok fukarâ-yı dervîşânın mütâlaasına, istifâ-

desine mâni olduğundan yakında muharrir-i fakîrin âcizâne bir gayretiyle bir sûret-i nefisede neşr olunacaktır⁸³.

Hız. Pîr-i destgîr (ks.) bu sûretle izhâr-ı kerâmet ve irşâd-ı derişân ile meşgûl iken hicrî 738 (1337) tekkegâh-ı dünyadan uzletgâh-ı bekâyâ rihlet eylediler ki “Bektâşîyye” lafzı, harf-i ebcedle hesap olunursa irtihâl tarihleri çıkmış olur. Kabri şerîfleri Suluca Karahöyük, el-ân Hacı Bektaş nahiyesinde olup türbesi ziyâretgâh-ı enâm ve avâm ve havâssın makarrıdır.

Şakâyık-ı Nûmâniyye’de Hız. Pîr hakkında şu sözler yazılıdır: “Ashâb-ı kerâmât ve erbâb-ı velâyât ortasında vufûr-ı kerâmetle meşhûr ve mezkûr olup, havârik-ı âdâtı nâ-mâhsûr ve gayr-ı maksûrdur.

Mezar-ı şerîfi bilâd-ı Türkmân’da, belki cümle-i cihânda siyâzla meşhûr olup merci-i sıgâr u kibârdır.[27]

“Şes Behme-i Âlem u Âfâk Resîdest”

“Kabr-i şerîfin üstünde bir kubbe-i vâlâ ve onun yanında bir zâviye-i semâ-sîmâ bina olunmuştur ki, mimârı akl dûr-endîş onun be-dâyi-i sanatını derk eylemekten âciz ve kâsırdır” (Cilt: I, s. 44)

Şakâyık-ı Nûmâniye müellifi, tarîkatın esas inançları hakkında mütâlaada bulunmuşsa da bunlara verilecek cevaplar, kısm-ı mahsûsunda yazılacağından burada yazılmaktan kaçınıldı. Hız. Pîr-i destgîrin *Velâyetnâme* isminde bir telifi bulunduğu mâlumdur.⁸⁴ Bu

telifin Kütüphâne-i Umûmîde kütübü't-tasavvufun 646 numarasında mevcut bir aslı pek eski ve gâyet büyük bir yazı ile muharrer olup, en başında bir dava şehadeti için verilen şerhiyattan 750 (1349) tarihinde yazıldığı anlaşılır. Hz. Pîr'in mübarek nefeslerinden birer parça okuyucularımıza nakledeyim.

D. Makâlât'tan Bir Pasaj

el-Bâbu's-sâlis fî Beyâni't-Tarîka⁸⁵

Azîz-i men, on makâm dahî tarîkattedir. Ol makâm el tutup, tevbe kılmaktır. Kavlühû teâlâ (Ve'tasîmû...) ⁸⁶ ve kavlühû teâlâ (yâ eyyühellezîne âmenû tûbû..) ⁸⁷ pes kul yaramaz halden dönse, tövbe veren

Allah'tır. Kavlühû teâlâ (sümme tâbe)⁸⁸ Ey mü'minler tevbe şöyle kılın, kim menfâat gele, zirâ tövbe pişmanlıktır. Pişmanlığın aslı budur kim yetmiş (yıllık) günah bir özre satılır. Tevekkülle özüre pişe dutun ki, hatalarınızı af ede. Yüzünüz taze (ak) ola, özür dilemek sizden, kabul kılmak Allah'tan.

Aziz-i men, akıl dört türlüdür. Evvelâ Ay nûrundan, ikincisi Gün nûrundan, üçüncüsü Sidretü'l-müntehâ nûrundan, dördüncüsü Arş nûrundan. Pes anınçün sûret içinde akl sultandır. Ve gönül içinde rahattır. Ve dahî Adem'e (as.) bunca nûr ve bunca kerâmet ve bunca hil'ati kim verdi?. Mecmûusu akl-ı berekâtındandı. Pes imdi her kimin gönlünde akıl olsa fe febihâ ve illâ yoksa kendiye dahî hayr yok. Haberde şöyle gelmiştir kim, Tanrı Teâlâ üç karanlığı üç nesneyle aydın kıldı.

Pes imdi akıl aya benzer ve ilim ayyıldıza benzer ve maarifet güneşe benzer. Ammâ ay ve gün doğar, dolanır ve ilim okunur, her zaman hatırdan kalmaz. İllâ maarifet her kimin gönlünde olsa tâhaddî olup, sine gerince hatırdan gitmez. Belki hem sende dahi fâidesi ola:

Yeryüzü ettim benim, akar sular kanım benim

Tahkik burcunda doğar, uyanmaz benim gönlüm

Sultân Sâdeddîn buyurdu.

Güneş günde bin bir defa doğar ve kalan burçlar mahrum kalır. Ve akıllı gönüllerde üç yüz atmış altı burç vardır. Maarifet cümlesinin üzerine müvekkeldir. Erer yeter herkes bir burca mahrum kalmaz, her çend günde gökte doğar dolanır ve yere dokunur.

Amma maarifet kim gönüldedir. Nûru arştan yukardadır⁸⁹. Velâ-yetnâme'nin intihâsı şöyledir:

Bâkî mübârek kelâm ve hayırlı sözlere Kur'an tefsirinde ve Hadîs-i Nebevî de ve *Tezkiretü'l-Evliyâ*'da bilip okuyasız.

E. Hacı Bektâş-ı Velî'nin Tarikat Silsilesi

Hz. Pîr (ks.) Efendimiz sülâle-i nesepleri aşağıda beyân olunur.

Hz. Aliyyü'l-Murtazâ (kerremellâhu veçheh)

Hz. İmam Hüseyin (ra.)

Hz. İmam Zeynelâbidîn (ra.)

Hz. İmam Muhammed Bâkır (ra.)

Hz. İmam Cafer Sâdık (ra.)

Hz. Mûsâ Kâzım (ra.)

Seyyid İbrahim el-Mükerreme'l- Mücâb İbn İmam Mûsâ Kâzım

Seyyid Hasan İbn İbrahim Mükerrem Mücâb

Seyyid Muhammed İbn Seyyid Hasan

Seyyid İbrahim İbn Seyyid İmam Mehdi

Seyyid Hasan İbn Seyyid İbrahim

Seyyid İbrahim İbn Seyyid Hasan [31]

Seyyid Muhammed İbn Seyyid İbrahim

Seyyid İshâk İbn Seyyid Muhammed

Seyyid Mûsâ İbn Seyyid İshâk

Seyyid İbrahim Sâni İbn Seyyid Mûsâ

Seyyid Muhammed şehîr Hacı Bektâş-ı Velî İbn Seyyid İbrahim

İşte Hacı Bektâş-ı Velî hazretleri beyân olunan silsilede gösterildiği üzere on yedi vasıta ile Hz. Fahrü'l-kâinât Efendimize müntehî olur.

Ceddi ekberleri Seyyid İbrahim Mükerrer Mücâb İmâm Mûsâ Kâzım hazretlerinin mahdumları ve İmâm Ali Rızâ efendimizin biraderleri olup, otuz yediye bâliğ olan kardeşi arasında irfân-ı sûrî ve mâneviye ile mümtâz ve meşhûr idi. Seyyid İbrahim Mücâb ziyâret maksadıyla türbe-i cenâb-ı İmâm Hüseyine giderek ziyâret esnasında “*Yâ Ebetâ*” diye vâki olan nidâlarına mukâbil Cenâb-ı Şâh-ı Şehîd-i Kerbelâ merkadinden “*Yâ Veledi*” diye nidâ geldiği meşhûr ve mütevâtirdir.[32]

F. İstitrâd: Silsilelerin Değerlendirmesi⁹⁰

Hız. Pîrin silsilesi bast u beyân olunurken kendilerinin Tarikat-ı Hafıyye-i Sıddıkiye'ye mensûb olduğu, fakat bu silsilenin bir yönünün de İmâm Ali (kv.) hazretlerine ulaştığı yazılmıştı.

Sonradan bazı zevât-ı kirâmdan bu meselenin tashîhi için birçok mektuplar aldım. Kendilerine pek ziyâde hürmet-i gıyabıyyem bulunan bir seyyid-i fâzılın bu husustaki telkînâtı meselenin rengini büsbütün değiştirmeye sebep oldu.

Meşâyih-i Nakşibendiye'den, Üsküdarlı Hüseyin Hüsnü Efendi hazretleri lütf ettikleri tahrîrâtta Hacı Bektâş-ı Velî'nin silsile-i nesebi beyân ederek Ebû'l-Hasan Harakânî hazretlerine gelince; (müşârun-ileyh de min ciheti'z-zâhir yed-i sahîh ile Mevlânâ Muhammed Muzafferüddîn et-Tüsî hazretlerinden ahz-ı nisbet-i tarîkat etmişlerdir ki (Muhammed Arabî) Seyyid Muhammed Mağribî vasıtasıyla sultânu'l-Ârifin Ebî Yezîd Tayfûr İsa Bistâmî (ks.) hazretlerine mutasıl olur ki, Cenâb-ı İmâm-ı hümmâm Cafer Sâdık (ra.) efendimize, ondan dahî Muhammed Bâkır Ali Zeyne'l-Âbidîn hazretleri vasıta-

sıyla Silsile-i Zeheb-i Tarîkat⁹¹ nâmıyla hazreti Hüseyinî'l-Müctebâ, Aliyyü'l-Murtazâ vasıtasıyla seyyid-i âlem efendimize müntehî olur) diyorlar. Ve bizi tarîkat erbâbı arasındaki pek ziyâde makbûl ve mûteber sayılan *Behcet-i Sülûk* nâmındaki kitabı bastırarak tatmin ediyorlar. Ve Hz. Pîr-i Hacı Bektâş-ı Velî'nin, Şeyh Ali Erdebilî ile sohbet buyurdıklarını da yazıyorlar ki, şeyh-i müşârun-ileyh, *Süh-reverdiyye Tarîkatı* ricâlinden olup Hacı Bayram Velî hazretlerinin silsilesi Şeyh Ali Erdebilî'ye ulaşır. Bu malûmât gösteriyor ki; Hz. Pîrin silsilesi Hz. Aliyyü'l-Murtazâ Efendimize ulaştığı gibi tarîkat cihetiyle de yine bâb-ı ulûm-ı Nebevî'ye merbûttur.

Yine muhibbân-ı tarîkat-ı aliyeden Nâilî Efendi Hazretlerinin Bursâ'dan gönderdikleri mektupta bu silsile-i tarîkat bahsi açıklanırken: “Hoca Yusuf Hemedânî, Şeyh Ebû Ali Fârmedî'nin halîfesi olup, Yusuf Hemedânî'nin dahî iki halife-i nâmdârının biri Hoca Ahmed Yesevî diğeri Abdulhâlık Gücdüvânî idi. [34] Hoca Ahmed Yesevî'nin halifeleri de Lokman Horasânî ve Hacı Bektâş-ı Velî. Ve Abdulhâlık Gücdüvânî dahî Nakşibendiye'nin reis-i rüesâsı olduğu gibi müşârun-ileyh Ali Fârmedî, Ebû'l-Hasan Harakânî ve Bâyezîd Bistâmî vasıtasından başka özel nisbeti olan Ebû'l-Kâsım Gürgânî'den Cüneyd Bağdâdî'ye vâsil olduğuna nazaran Tarîk-ı Nakşibendiye'nin de yine Cenâb-ı Haydar Kerrâr Efendimize müntehî olduğu vâreste-i irtiyâb bulunmuş ve her halde umûmen tarîkatin imâm-ı müşârun-ileyhe merbût olduğunu ulemâ-yı hakîkattan ve Bayrâmiyye ricâlinden Sarı Abdullâh Efendi *Semeratü'l-Fuâd*'ında beyân buyurmuştur” diyerek yukarıda yazılan mektubunu teyit ediyorlar ki, *Semeratü'l-Fuâd* gibi ehl-i tarîkat yanında kesin delillerden sayılan mükemmel bir esere bu şekilde dayandırmaları teşekkürü gerektirir.

Nâil Efendi mektuplarının sonuna doğru:

“Ahmed Yesevî'nin vefat tarihî çeşitli şekillerde yazılmıştır. 590'dan 650 (1252) tarihine kadar gösterilmiştir. Hz. Pîrin doğum tarihî de sayılamayacak kadar ihtilafa uğrayarak nihâyet 640 (1242) tarihlerinde ittifak hâsıl olmuş olduğuna bakılınca, bu halde Hz. Pîr on yedi yaşında Ahmed Yesevî'yi görmüş ve karşılaşmış demek olur”.

Bu ise maksadı temin edemeyeceği halbuki mülâkat ve bey'atin emr-i muhakkak olduğu cihetle tarihteki isabetsizlik ve uyuşmazlık Ahmed Yesevî'nin vefat tarihinin esas bir temel üzerine zabt olunmasından münbais olacağı derkâr ise de rihlet tarihine dâir sûret-i âhirle sâir malûmâtı elde edemedim. Bu takdirde Ahmed Yesevî'nin vefatı 660 (1261) tarihine yakın bir zamanda olması lâzım gelir” diyerek bizi hakîkaten ikaz etmişlerdir ki, bu meseleye dâir mütâlaatımızı beyân etmekten çekinmedik.

Tarîkat erbâbının görüşüne göre nisbetin sahîh olması şart ve sâlikin bir yed-i sahîh tutması elzemdir. Nisbetin sahîh olması da mürşidin silsile-i nisbetin bilâ ârizâ ve kemâl-i pîrân-ı tarîkat hazerâtına müntehî olmasına vâbestedir.

Fakat yine erbâb-ı tarîkce kabul olunmuştur ki; rûhâniyet-i evliyâ sayesinde nokta-i kemâle vusûl-i müyesserdir. Ve bazı evliyâ, bazı kümmelinin rûhâniyyet-i aliyelerinden ahz-i füyûzât eylemişlerdir. Nitekim Hz. Veysel Karanî (ra.) Efendimiz rûhâniyet-i mukaddese-i Nebeviye'den feyz almış ve kemâl ederek mertebe-i kümmeliyete o sayede [36] ve o vasıta ile nâil olmuşlardır ki; böyle rûhâniyetten ahz-i tarîkat edip seyr-i sülûk etvârını ikmâl eden zevâtın mensup olduğu tarîkata “Üveysiyye” dendiği manzûr ve mesmû oldu. Hatta *Mir'âtü'l-Mekâsîd* da;

“Bunların ekserisi bâtın cihetinden mürebbidirler. Nitekim Kâsım ibn Muhammed İbn Ebû Bekri's-Sıddîk hazretlerinin âlem-i vücûda gelmeleri Selmân-ı Fârisî (ra.) hazretlerinin âlem-i ukbâya taşınmalarından ve Cafer-i Sâdık (ra.) hazretlerinin âlem-i vücûda gelmeleri müşârun-ileyh Kâsım İbn Muhammed İbn Ebû Bekri's-Sıddîk hazretlerinin âlem-i ukbâya irtihâllerinden ve Bâyezîd Bistâmî (ks.) eş-Şâmî hazretlerinin âlem-i vücûda gelmesi Cafer-i

Sâdık hazretlerinin intikâllerinden sonra iken cümlesinin yekdiğerine olan nisbet-i irâdetleri bâtın cihetindedir. Hatta Bâyezîd-i Bistâmî (ks.) hazretleri çok meşâyih-i kirâma yetişmiş ve hizmet edip feyz-i yâb olmuşlardır. Böyle uluvvü kadr-i ızâm hali varken ve tarîkatta rütbe-i intihâya varmışken, Cafer-i Sâdık hazretlerinin irtihâlinden sonra imâm müşârun-ileyh hazretlerinin evinde saka olup, çok zaman su getirmek hizmetinde bulunmakla imâm hazretlerinin rûhâniyetlerinden çok feyze nâil olmuşlardır. Silsile-i Nakşiye ve Bektâşiye vasıta-bend-i tarîk Bâyezîd-i Bistâmî Hazretleri olmakla tomarlarda (an rûhâniyet-i İmam Cafer Sâdık) diyerek yazılmıştır.” diye mestûr olduğuna göre rûhâniyet cihetinden daha gâlip olduğu anlaşılır. Yalnız bunda düşünülecek nokta silsile-i tarîkatta esası oluşturan Hoca Ahmed Yesevî hazretlerinin irtihâl tarihleri doğru yazılmamıştır. Yoksa Hacı Bektâş-ı Velî hazretleri Hoca Ahmed Yesevî hazretlerinin rûhâniyetinden feyz almıştır.

Mirâtü'l-Mekâsîd vefat tarihini iyice kayd olunması cihetine kuvvet vererek Tomar ve Menâkıb'da Hz. Pîrin Hoca Ahmed Yesevî ile mülâkî olup ahz-ı bey'at ve hilâfet ettiklerini ve tarih-i rihletinin 650 (1252) tarihinden sonra olması lâzım geleceğini mamafih zümre-i hâcegânı irâdât-ı bâtın cihetinden mürebbî olduklarından hangi cihetten olursa Hacı Bektaş hazretlerinin Ahmed Yesevî hazretlerine olan insabları derece-i sübûta vâsıl olur sözleriyle meseleyi mühimce bırakırlar. Elde mükemmel tarihî vesikalar olmadığı ve tomâr-ı hilafette bu cihet pek şüpheli bir halde yazıldığından her iki cihette muvâfık-ı akl olduğu cihetle burası erbâb-ı kemâlin muhâkeme-i muhteremelerine terk olundu.

Şu istitradımızdan çıkan netice tarihî vesikalar bilcümle turukun Hz. Haydar-ı Kerrâr ile râbitası olduğunu gösteriyor. Şu kadar var ki tarîk-i hafî zâhir yönden ilk halife Ebû Bekir Sıddîk hazretlerine merbûttur. Altın silsile ile de Hz. Haydar-ı Kerrâr'a ulaşır.

G. Enfâs

Tarîkat-ı aliyeye Bektâşîyye ricâlinden birçok zevâtın Şiir ve edebiyatta olan iktidar ve maharetlerini anlamak için mutasavvifâne ve dervişâne gazellerini okumak lâzımdır. Çoğu ricâl-i Bektâşîyenin divânları gayr-ı müretteb bulunduğundan ve kisve-i taba girmemiş risâlemizin her formasında birer gazel bulunduracağız.

Nefes-i Pîr Sultan (ks.)

Uyur idik uyardılar, diriye saydılar bizi

Koyun olduk ses anladık, sürüye saydılar bizi

Sürülüp kasaba gittik, kınarayı mesken tuttuk.

Dizar defterine, yittik şükür hoş gördüler bizi,

Hâlimizi hâl eyledik, yolumuzu yol eyledik

Her çiçekten bâl eyledik, arıya saydılar bizi,

Hak defterine yazıldık, pîr divânına dizildik,

Bal olduk şerbet-i ezelden, doluya saydılar bizi

Pîr sultanım Haydar şunda, çok kerâmet var insanda

O cihânda, bu cihânda, Ali'ye saydılar bizi [39]

H. Zâhir ve Bâtın

(Şeriat ve Tarîkat: tarîkat, esas-ı tasavvuf -Vahdet-i vücûd mesleği)

Tarîkat-ı aliyeye mensup olan zevât-ı kirâm bilirler ki; sülûkün başında bulunan en küçük bir dervişten tutunuz da sonuna yaklaşmış sayılan asrımız dervişleri lisânında zâhir ve bâtın sözleri doluyor.

Hatta birtakımları bu hususta pek ileriye vararak kendi fikirlerine göre muhaliflerini techîl ve tahkîre kadar varıyor, “adam bırak şu

âdemi! O zâhir ehlidir” sözleriyle zâhire müntesip olmayı hoş görmüyor⁹².

Şimdi biz de şu zâhir ve bâtın sözlerinin hakikî manasını öğrenmeye çalışalım.

Yukarıda demiştik ki: Şerîat umûma mahsûstur. Umum için indirilmiştir. Ondan bir fert ayrılamaz.

Şerîat kim sarây-ı kibriyâdır,

Muhakkak yapıdır, muhkem binâdir

Onun bir taşını her kim koparsa

Yerine başını koymak revâdır.

İslâm nâmı altında yaşayan fert, ahkâm-ı şerîata itaat ve inkıyâda, emirlerini hakkıyla icrâya ve nehiylerden kaçınmaya mecbûrdur ve mecbûriyet bir mecbûriyet-i katiyedir.

Şerîatın emirlerine inkıyâd etmeyenler, hangi sınıfa mensup olursa olsun-merdûtdur. Hak divânında bir pâyeye mazhar olamaz.

Fakat Nebiyy-i Muhterem Efendimiz Hazretleri ilm-i ilâhiye ki – ser Kur’ân-ı azîmüşşandır- ancak ahass ashâbından bir cüz’üne talim ve tefhîm eylemişlerdir. Fahri âlem Efendimiz hazretlerinin ilm-i ledün’ü böyle az bir kimseye talim etmelerinin sebepleri, bu âlem-i tevhid gâyet ince bir yoldur. O yolda yürümek riyâzet ve mücâhede yolunda menzilleri geçerek didâr-ı hakikîye vâsıl olmak, hakikat-ı mutlakayı bilmek her yiğidin kârı değildir. Bu ilim, ilm-i ledün kalb-i pâk, nazar-ı hakikî, akl u meâd ehline mahsûstur. Gıll-ı gıştan âzâde olamayan erbâb-ı kesret güzellerinden perde-i hûd-perestiyi kaldıramayan, şirk ve cehâlet çapaklarını silemeyen, gaflet uykusun-

dakiler ilm-i ledün'den bir şem'eye bile nâil olamaz. Hatta ekâbir-i tarikten Kaygusuz Abdal (ks.) Hazretleri meşhûr olan risâlelerinde diyorlar ki:

“Pes imdi bu ilmi gönlü gözü açıklar bilir ki, ne demektir. Zira akl-ı meâş yalnız zâhir mimarlığın bilir. Bâtın ilminden haberi yoktur. Eğer maarifetullâhtan bin söz işitirse gönlüne bir zerre nesne eser etmez. Ta mekr kendiyi kâmiller ve ehl-i diller sohbetine lâıyk ede. Tâki bu âlemden haberdâr olup, bilmediği ve işitmediği mertebeyi bile ve anlaya. Pes imdi bir saat, dâna ve ârif sohbetine girip mest olmak, bin yıl kendi başına ibadet ve riyâzet kılmaktan yeğdir. Kavlühü teâlâ “ve inne yevmen inde rabbike...”⁹³ mümkün değildir. Bir kimse dâna ve ârif sohbetine girmeden murad ve maksuda varamaz, amma çoklar dahi girdiler bir nesne fâide edemediler. Ya can, ya gönülden tâlib değil, yahut mukallitliği ziyâde ede. Tâ ona taklîd-i azîm hicaptır. Mertler geçer, nâ-murâdlar geçemez ve bu ilmi nâdanlar bilmez, zira akl-ı meâdı yok kim anlaya. Böyle haber-hod işittiği yok sergerdân kalır. Ve ârif gibi bir üstadı yok, kim anlata, bu kez gönlü buğz ve melâl ile doldu. Nâçâr kalıp, eder ki bunların sözü küfürdür. Az iken bunları kırmak gerek diye çalışıyor. Amma ol halkın ebteri öyle sanır kim kırmak ile hak leşkери tüketir. Anlara kim hak muayyen ola mahlûk ne çare edebilir”. Kaygusuz Velî Hazretleri akl-ı meâd, akl-ı rahmânî ile vüsûl-i maarifet mümkün olduğunu bu sûretle beyân ediyorlar ki zâhir u bâtın farkı burada da nazara çarpar.

I. Makâmlar ve Mertebeler

Erbâb-ı irfânın malûmudur ki: seyr-u sülûkte, tarîk-ı tevhîdde makâmlar, mertebeler vardır. Bu mertebeler birçoğtur. Fakat icmâl-i merâtib iki kelime ile izah edilebilir.

Tarîkat mertebelerinden biri *fark* diğeri *cem*' dir. Fark makâmı, şeriatte sâbit kadem olarak ve zühd, takvâ ile ittisâf ederek hakkı hak, bâtılı bâtil, küfrü küfür, îmânı îmân olarak kabul etmek, riyâzet ve mücâhede ile emirlere uymak, nehiyelerden kaçınmaktır. Bu makâm mertebe-i şerîattır. Bu mertebede bulunanlar yalnız hakîkatlardan zevâhir ahvâlini görürler. '*Nahnü nahkümü bi'z-zevâhir/Biz zâhire göre hükmederiz*' diyerek, her şeyin kitâb-ı şeriatte muayyen olan hudûdundan dışarı çıkmazlar. Mertebe-i fark, mertebe-i kesrettir. Orada hak ile halk ayrı ayrıdır. Hâlık ile mahlûk başka başkadır. Nazar halkadır. Bütün görünenler onlarca mahlûk sayılır.[43]

Mertebe-i cem, mertebe-i aşk ve cezbedir. Bu mertebede bulunan yalnız hakkı görür, Hak'tan başka bir mevcût yoktur.

Mezâhir, mezâhir-i ilâhiyedir. Bu mertebede halk ve mahlûk, hakkında varlığında yok olmuştur. Fa'âl, mevcûd, muhît, mürîd, her şey Hak'tır. Bu mertebede Hak'tan başka hiçbir mevcut yoktur. Bu mertebeye erişen kendi vücûduyla fânî, Allah ile bâkîdir. Görende görülen de her şey ondan âyândır.

Lâ tünkirû'l-bâtile fi tavrihî

*Fe innehû ba'de zuhûrâtihî*⁹⁴

Bu mertebe, mertebe-i istiğraktır. Âbid mâbud, sâcid mescûd her şey ondan ibarettir.

Evvelki mertebe yani mertebe-i fark, zâhirdir. Mertebe-i cem bâtındır. Ehl-i kemâl, vâsıl-ı Hak, kümmelîn-i evliyâ bu mertebelerin ikisini de cem edenlerdir ki bu mertebeye *makâm-ı cem*' *mea'l-fark* derler.

Şimdi bir mukâyese yapalım. Şeriatsız tarikat, libastan tecrit edilip, çıplak bir halde bırakılmış bir dilbere benzer ki, bu çıblaklık

nazarda hoş görülmez. Ona mutlaka bir libas giydirmek lâzımdır. Yani mertebe-i cem, libâsı çıkarılmış bir dilberdir. Libassız insan, seyredenlerin kalplerinde nasıl ki bir girdbân-ı şehvet, nazarlarında sikle-i ihtirâs uyandırırorsa, tarikatı, hakikatı libâs-ı şeriatın uryan olarak ortaya koymakta öyle bir fenalığa sebebiyet verir. Kezâ tarîkatsiz şeriat de olmamalıdır. Çünkü yalnız zâhire kışra nazar edip, lübden, asıl manadan âgâh olmamak ta körlüktür. Bunlara tevcih edilecek hitap, söylenecek nasihat:

Ey dilâ mana yüzünden defter-i esrârî bil

Kıl tefekkür âlem içre yârî bil, ağyârî bil.

dir. Zâhirde kalıp yalnız zevâhir ile uğraşmak şu kimseye benzer ki bir şişe gül yağına mâliktir. Fakat açmaz, yalnız şişeyi seyrederek koklamaz yalnız mâlikiyetiyle iftihar eder. Yine şu âdeme benzer ki meyveli ağaca sahiptir. Fakat gidip, meyveden almaz, yalnız karşından seyr ile iktifâ eder.

Yaratılış amacı (*küntü kenzen....*) hadîs-i kudîsinin ifhâm ettiği üzere Hakka ârif olmak, (taalluk, tahalluk, tahakkuk) tır⁹⁵. [45] Bu ise iki şeye muhtaçtır. Biri evâmîr-i ilâhîyi icrâ, nehiylerden ictinab, ubûdiyet ve ubûdiyeti bilerek ahlâk-ı hamîde ile ittisâf etmek ciheti olan şeriat, diğeri de şeriatin, lübb-ü Kur'an'ın, kelâm-ı ilâhinin maâni-i bâtınasını⁹⁶ ârif olmak, ahlâk-ı ilâhiye ile ittisâf etmek "Mûtû

kable en temûtû/ölmeden önce ölünüz” emr-i peygamberîsine ittibâ ile ölmeden evvel ölmek, libâs-ı beşerden soyunmak evvela nefesine, sonra hakikat-ı mutlakaya ârif olmak tarîkı olan tarîkattır.

Bu iki mertebe ikmâl olunursa yani cem’ ile fark, şeriatla tarikat, takvâ ile aşk tevhîd edilirse o zât insan-ı kâmindir. Bu mertebeyi idrak edenler de hayât-ı ebediye ile diri, sıfât-ı ilâhiye ile mütehallık ve hakikat-ı mutlakayı ârifdir.

J. Ehl-i mektep, ehl-i medrese, ehl-i tekke

Memleketimizde esas itibariyle mütefekkir, ehl-i ilim, münevver olmak üzere üç sınıf var. Birincisi ehl-i mektep, ikincisi ehl-i medrese, üçüncüsü ehl-i tekke.

Zaman her şeyi birbirinden tefrik edip, istibdât zulmünü tahkîm için muhtelif cemaatler arasına tefrika bıraktığı gibi zulmeti teşdid etmek, hayât-ı fikriyeyi öldürmek için bu üç sınıf mütefekkir arasında tefrika bıraktı.

İstibdât ehl-i mektepten korktu. Mekteplerde tahsil olunan ilim ve fenleri sıkıştırdı. Çünkü ilim dâimâ zulmün tahakkümün düşmanıdır. Memlekette cehâlet pâyidâr olursa istibdât hüküm sürebilir, ehl-i medreseden korktu. Tahsîl-i ulûm-ı şer’iyeyi bir dâire-i mahdûde dâhiline koydu. Eski tarz talîmi bile men etmek [47] sevdalarıyla türlü entrikalar, türlü hileler tertîp etti. Tahsîl-i ulûm ile meşgûl olan medrese talebelerini her sûretle susturmak çarelerine tevessül etti. Çünkü şer-i mübîn-i dîn-i Ahmedî, zulmü men ediyor. Adli, hürriyeti, uhuvveti telkîn eyliyor. Halbuki istibdat, zulüm ile, küfür ile mürâdiftir.

Tekke ehlini sıkıştırdı. Tekkeleri kapattı, evrâd u ezkârı men etti. Ve tekkelere toplanan zevât yekdil bir ittihâd ile merbûtturlar. İttihâd ise istibdâdın bir maani-i kavîsidir. Orada evrâd u ezkâr ile meşgûl olan zevât beyinlerinde caygîr olan ittihat sebebiyle iyileri de istibdâda karşı bir kıyâm hazırlayabilirlerdi. Onun için istibdât, ehl-i tarîk

beyninde tefrika bıraktı. Elinden geldiği kadar tekkelerdeki toplanmaları yasaklamaya uğraştı. Bu tefrikalar, müheynâne entrikalar ne gibi fenalıklar tevliid etti. Evvelâ mektep ehli kuşatıcı bir tahsîl görmediği için, bâhusûs esbâb-ı zamâniye ile hakikat-ı diyânete vâkif olamadılar. Ne Kelâmı ne Fıkhı, ne de tasavvufu öğrenebildiler. Ve bu ulûm-ı âliye ile iştigal edenlerle aralarında bir açıklık peydâ oldu. Ehl-i medrese ise fûnûn-ı cedîde tahsîli görmediğinden ve hikmet-i tabîyye, mevâliye-i selâse gibi asr-ı hâzırda tahsîl i meşrut olan ilimleri öğrenemediklerinden, ehl-i mektebi tekfire kadar vardı. Meşrutiyet-i hâzıranın en büyük kavanînden, en âli bürhânlardan biri de ahîren talebe-i ulûma fûnûn-u cedîde tahsîli meselesidir ki, Devr-i Hamîdî'nin ehl-i medrese hakkında revâ gördüğü, zulmün seyyie-i meş'umesi olan kötü düşünce meselesi hal olunacak ve İslâmiyetin kâide ve felsefeleriyle mutâbık olan fûnûn-u hâzıra tamamıyla anlaşılacaktır.

Tekke ehli ise yalnız zevâhirde kaldılar. Esas tarîkate bâhusus Şeriat-ı mutahharayı bilmeyen adamların girmesiyle bir vâkitler irfân medresesi, fazilet menbaı olan tekkelerimiz de tahsîli elzem olan tefsir, hadis gibi ulûm-u âliyenin okutulmamasından, dervişlerin lâubaliliklerinden mahall-i tarb (eğlence yeri) haline geldi. Ve ehl-i medresenin birçok itirazları bu kısım üzerine yoğunlaştı. Günümüzde meşrutiyet bu kötü düşünceyi izâle ediyor, bunun fiiliyatta mekteplerde dînî ilimlerin tahsîl inin takviyesi, talebe-i ulûm efendilere yeni fenler talîmi meseleleriyle müncelidir. Yakın zamanda bütün bu tefrikalara mahal kalmayacak, herkes her sınıf, yekdil ve yekdest ittihâd olarak hak ve hakîkata ilim ve maarifete hizmet edecektir.[49]

III. Mebhas: Hoca İshâk Efendi'ye Cevap

İslâm nûrunun zuhûrundan bir müddet sonra İslâm mütefekkirleri arasında akâidî görüşler çoğalmaya, herkes kendi ictihâd-ı fikriyesine, mâlik olduğu efkârın derecesine göre düşünmeğe başlamış, bir taraftan Hasan Basrî hazretlerinin halka-i tedrisinden ayrılan Vâsıl İbn Atânın tarîk-ı itizâli. Müşebbihe gürûhu, Kaderiyye, Mürctie, Bâtiniyye tâifeleri memâlik-i İslâmiyede her tarafa yayılmış ve ulemâmızdan bir kısmı beyân olunan mezheplerin esaslarını red ve cerh etmek üzere delâil-i akliye ve nakliyyeyi toplayarak ilm-i kelâm nâmıyla bir ilm-i cesîm vücûda getirdiler ki bu meslek sâliklerine mütekellimîn nâmı verdiler. Mütekellimin en ziyâde o zamanlar efkâr-ı umûmiye de büyük bir rol oynayan felâsife-i Arab ve mütezileyle uğraşmışlar ve iki kısma ayrılmışlardır ki biri İmam Muhammed Mâturîdî'ye tabî olan Maturîdîler, diğeri İmam Eş'ariye tabî olan Eş'arîlerdir. İlm-i kelâm, şeriat-ı mütekîdâtın kavâid-i mantıkîyye ve akliyye ile tahkîm edilmiş, berâhîn ile isbat olunmuş heyet mecmuasıdır. Aynı zamanda da, Fahri Kâinât (sav.) Efendimiz Hazretlerinin bâb-ı ulûm-u Nebeviye talîm ve telkîn ettikleri ilm-i ilâhî-sırr-ı Muhammedî-batnan mine'l-batn teselsül ve temâdî ediyor. Sulehâ ve asfiyâdan ibaret olan erbâb-ı tasavvuf hâlâ nasıl ki, tasavvufun âdâbını talîm ve telkîn-i sırr-ı Muhammedî ile meşgûl oluyorlarsa tasavvufa, tarîkâta dâir eserler de telif olunuyor. Bu şekilde İslâm memleketlerinde iki büyük fırka olanca kuvvetiyle intişâr ediyor. Medreseler küşâd olunduğu kadar tekkeler, hankâhlar, dâru'l-ulûmlar kadar da uzlethâneler te'sis olunuyordu.

Mütekellimîn kavâid-i felsefe ile hakîkata vâsıl olmak iddiâsında idiler. Aynı Meşşâiyyûn hukemâ gibi tarîk-ı fikr u nazarı mesleklerinin esasî ittihâz etmişler, Mantık, Cedel ve iknâ edici kâidelerle fikirlerini neşrediyorlardı.

Mutasavvıflar ise hakîkata vüsûl için pîr tarafından talîm olunan tarîkat usûlüne uyarak tahliye-i zâhir, bâtınlarını nurlandırma yolunu tutuyor ve dâimâ istiğrak ve cezbe yahut huşû ve tefekkürle zikir u niyâz ile irfân ve îmân-ı hakîkî ile mutlak hakîkata ulaşmak tarafındadırlar.

Bundan evvelki bölümde beyân olunduğu üzere mütekellimîn ulemâmız kesret-i vücûda, mutasavvıf âlimlerimiz ise vahdet-i vücûda inanırlar. Fakat mutasavvıfların kabul ettikleri akîde-i tevhîd, merâtib ve etvâr ile muayyen olup, bir sülûke tabi tutmuşlardır. “Merâtibsiz tevhîde çingene tevhîdi derler” diye Olan Şeyh İbrahim Efendi Hazretlerinin bir kelâm-ı âlileri var. Merâtibi gözetmeyenler zendeka yoluna düşüp berzahta kalırlar. Seyyid Nesîmî, Câmi-i Cemî-i kemâlât olan Divân-ı hakikat beyânında diyor ki⁹⁷:

Kim ki aldandı cihânın ağulu lezzâtına

Düştü şol mansûbesi çok dünyanın şehemâtına

Deyyus ve mel’undur yakîn-i emmâre-i nefsin merkebi

Mînime gir, azgun değilsen nefsi-şûmun atına

Da’va eylersin ki, Hakk’ı bilmişim sâdık değil

Çün delilin yoktur ey münkir onun isbâtına⁹⁸

Zülf ü kaşın kirpiğindir, “tilke âyâtü’l-kitâb”

İşte Hakk'ın mushafı, gel bak onun âyâtına
 Tâat-ı zikr u nâmazı, mekr u fendir zâhidin
 Ârif ol, aldanma billâhi zâhidin tâmâhına
 Nefha-i sûrun sadâsı tuttu âfâkı, işit
 Ey olan-ı âşık hamîrin engür asvâtına
 Kâfirin büthânesidir, dîninin kâşânesi
 Yoktur îmânı onun kim secde kıldı Lât'ına
 Zâtının aynıdır Allâh'ın sıfatı, ey beşer
 Lik oldu bildi bu remzi kim erişti zâtına
 Câm-ı cemşîd oldu her şey sûretinden görünür.
 Ey güneş feyzin erişti âlemin zerrâtına
 Sûretin Yâ Rab ne muğlaktır onun mânisi kim
 Kimsenin akli erişmez gine vardır katına
 Çün cemâlinden Nesîmi ebcedî kıldı tamam
 Ayn u mîmin ammesinden çıktı ve elsâfâtına

Nesîmî'nin bu gazeli muğlaktır. Hiçbir şey ile meşgûl olmayanlar bundan bir şey anlayamazlar. Zâhir beyyin olup ta itirazı sevenler, bu sözlerin hakîkî manasını mecâzî lügatlarla tercüme ederler. Ortaya müthiş bir itiraz meselesi çıkarırlar. Mutasavvıf hazerâtının kudsî şîirlerindeki tavsîfât ve teşbihât birçok zâhir-bînân nezdinde hilâf-ı şer sayıldığından bunlara cevap olmak için Niyâzî Mısırî diyor ki:

“Bu sûfiyyûn tâifesi taklîdî îmândan, hakîkî îmâna sefer ettikleri gibi bütün eşyanın da zâhirinden bâtınına, sûretinden manasına sefer etmişlerdir. Cevâhir-i eşyayı kemâ hiye görüp demişlerdir. Onun için ekser sözleri âlem-i mânâdandır. Meselâ şaraptan murâdları maarifetullâhtır ki neticesi muhabbetullâhtır. Ve şarabın neticesi aşktır. Aşkla muhabbetullâh hazinesidir. Ve kadehten murâd, tâlibe talîm ettiği ismullâhtır. Yahut duhânından maârif-i ilâhiye ile sudûr

eden kelimâtıdır ki sâlik dinledikçe o kelimelerin zevkiyle mest u lâ ye'kul olur. Ve *mahbuptan* murâd mürşid-i kâmilidir. Zira mahbûbu gördüğünde gönül muhabbet ettiği tenasüb azası olup her bir nakşî bir yüzden bulduğu için gönül muhabbet eder. Şimdi sâlike mürşid-i kâmilin derûnundaki maârif-i ilâhiyeye yüz gösterip, ol maarifetiy- le eşyayı görmeye başlayıp, mürşidin her sözünü ve her işini ve her sıfat-ı bâtınasını ve maârif-i ilâhiyesini bilip anlamaya başladığı gibi gözüne ol mürşid ol mahbub sûretinde bin mertebe sevgili görünür. Zira ol mahbup tendir. Bu mahbup candır. *Zülf*ten murâd mürşid- in talebinden yana tenezzül buyurup kelimât-ı câzibe söylediğidir. *Hâl*⁹⁹den murâd mürşidin istiğnâ âleminde kâhî müteferrik zât-ı visâl olduğudur ki; ol vâkitte gönlü irşaddan müstağnî olur. Ve *Yan- nak*'tan murâd gâhî tâlibe görüldüğü zaman tâlibin gönlünden iki cihânın fikrini selb edip belki talibe kendi vücudu yâvî¹⁰⁰ kıldırıldığı haldir. Ve yüzünde olan hatları Kur'ân'a teşbih etmekten murâd odur ki, yüzünden murâd bi ahlâkillâh hâsıl etmiş demek ister¹⁰¹.

İşte anlamayanlar, anlayamayanlar yahut kasten anlamak istemeyenler kibâr-ı ehlullâhın âsâr u işârına, akvâl u efâline itiraz- lar ederek ve neleri tezlîl etmek istemişler ise de böyle bedhâhâne hücûmlar yalnız kendi nâmlarının sebep-i tefrîka [55] olan icrâatla- rıyla ilelebed teessüflerle yâdolunmalarına sebep olmuştur. Meselâ tâ zamân-ı sâbıktan beri bedhahların icrâ edegeldikleri hücûmların en meşhûrlarındandır ki Hatmü'l-Evliyâ, Ankâ-i Muğrib, Şeyhülekbir Muhyiddîn İbn Arabî (ks.)¹⁰² zamanında erbâb-ı taassub ve cahiller

tarafından töhmet-i küfür ile lekelenmek istenmiştir. Bu bâtılın hakka, cehlin irfâna olan hüçûmu[nun] en büyüğü, en müthişidir.

Mukaddimemizde bahsettiğimiz üzere hakikat taraftarları dâimâ asrın gözü perdeli garaz erbâbının hedefi olmuştur. Bizde bu bahsimizi sırf Bektâşiye tarikatına, *Kâşifü'l-Esrâr* nâmındaki garaz-â-lud kitabıyla hüçûm eden ve münâzara âdâbına uymayan bir tarzda ihtilaf ve tefrika tohumları eken mütevaffâ Hoca İshak Efendi'nin iddialarını redde hasrettik. Zâten bu kitabın yazılmasından maksat şimdiye kadar genel şüphe altında, dedikoduya maruz kalan hakikat erbâbını müdafaadır.

En fazla birliğe muhtaç olduğumuz, birliğin kuvvet olduğunu idrâk ettiğimiz şu zamanda İslâm ehli arasında tefrika bulunması Müslümanı perişan eden meselelerdendir. Ehl-i İslâm, kelime-i vâhide altında toplanan bir fırka-i muvahhidin olduğu, muhtelif İslâmî fırkalar arasında var gibi görünen ihtilafların katiyyen esas îmâna taallük etmeyen basit işlerden ibaret olduğu göz önüne alınırsa ihtilafların şîme-i İslâmiyete uygun olmayacağı anlaşılır.

Düşünelim bir şeyi red ve ibtâl etmek [o] şeyin esas ve mebnâsını bilmeye bağlıdır. Halbuki yukarıda dediğimiz gibi tabiat-ı esâsiyesinde fevkalâdelik bulunan, gizliliği kendine has olan bir meslek hakkında herkesin fikir ve nazarı bulunduğundan ve bu fikirler ve düşünceler katiyyen hakîkata muvâfık olamayacağından Bektâşiliğe dâir hâriçten verilecek beyânlar belli bir alanda kalacak, katiyyen ilerleyemeyecektir.

Bu mesele büyük bir konağın dışından bakıp “salonu gâyet süslü, odaları çok güzel döşenmiş, duvarlarındaki levhalar çok sanatkârane” demeye benzer. Yine balın rengini, şeklini ve tadını bilemeden “bal şu renkte, şu tattadır” demeye benzer. Konağın dışındaki adam, konağın iç tertip ve düzenini nasıl bilemezse, balı yiyemeyen zât, balın tadını nasıl tarif edemezse Bektâşîye Tarîkatı hakkında verilecek bilgi de aynı şekildedir, yani hiçtir.

Hoca İshak Efendi'nin kitabı okununca evvela birkaç hata göze çarpar. Bunda Bektâşîlik esasına dâir hiçbir bilgi yoktur. 1288/1871' de *Câvidân*'ın İstanbul'da basılmasından kuşkulanan Hoca Efendi, Hurûfileri Bektâşîlikle aynı zannederek eskiden beri zihninde derin bir noktaya hükmetmekte olan zanlarını bunun üzerine bina etmiş, yalnız *Câvidân*'ı okumuş, tarîkatın esas inançlarına dâir hiçbir şey okumayarak [58], halk lisanında dönen dedikodulara dayanarak kocakarı masalları, binbir gece efsaneleri gibi türrehatta bulunmuş, esas akâide darbe vurmuş, çünkü ehl-i kıbleyi tekfir etmiş, iftiralara dayanarak yazdığı bu eserde mantığı hiç gözetmeyerek Bektâşîlik gibi bir hak tarîkat ile Hurûfilik gibi sapık bir mesleği birbirine karıştırmış, mahalle kahvelerinde bile söylemesi iftira ve çirkinliği gerektiren kötü hikâyelerle güya maksadını kuvveden fiile çıkarmış, mış, mış, mış...

İnadın mantığa, taassubun hakîkata olan kini burada, bu kitapta o kadar açıktır ki insan cahil olmadığını yakînen bildiği bu zâtın, böyle bir inat çukuruna düştüğüne, böyle gâfilâne bir hücûmda bulunduğuna hayret eder.

İshak Efendi böyle bir eser meydana getireceğine, meydana getirip te İslâmiyet arasında bir kısmı hakîr ve zelil göstermek isteyeceğine, gâyet îtilaf-perverâne, hakîmâne bir kalemle hatanın menini, menşeyini beyân etseydi hem hakîkata daha ziyâde hizmet etmiş, hem de nâmını dâimî bir hürmetle yâd ettirmiş olurdu.

Ne çare ki bir hatadır oldu, bir cürümdür ki işlendi, bundan kendisi mesûldür. Ve o cürmün hakîkaten o adam tarafından işlendiği, bunun bir hata olduğu aşığıdaki karşılaştırma ile anlaşılacaktır.

İtiraz, güçlü bir esas üzerine kurulmalıdır. Kuru sözlerle isbat, iddialara kalkışmak, boş misallerle garazkârca, edepsizce hikâyelerle, hânedân-ı ehl-i beyte vâsıl ve hak, hakikat sâliklerine mâlik bir tarîkatı tezlil etmeye çalışmak ne münâzara âdâbının, ne mantık kanununun kabul ettiği bir iştir. Bu safsatadır, mugâlatadır, zâten bir şey ki, garaza istinâd eder, bir şey ki, hak ve hakîkata darbe vurmak için tertîp edilmiştir, bir şey ki, mantıkla delillendirilmemiştir, hikmetle isbat edilmemiştir, akıl ve nakille tatbik kabul etmez; O şey red olunur, ehl-i hakikat katında, erbâb-ı insaf nazarında bir ehemmiyeti hâiz değildir, hiçtir.

Unutulmayacak bir nokta daha var. Her yerde, her mezhep, her meslek sâliklerinin içinde, her tarikat müntesipleri arasında fena adamlar bulunabilir, bu bir meseledir ki zarurîdir. Bu bir meseledir ki bedîhîdir, bir tarîkatta, bir mezhepte, bir dinde fena adamlar bulunmakla, birkaç kötü adam o tarîkın o mezhebin, o dinin emirlerini ifâ etmemekle onlara, yani o tarikatlar ve mesleklere bir noksanlık gelmez, mâhiyet-i asliyelerine zarar vermez, çünkü din, tarikat ve mezhep kendi emir ve nehiyelerini tebliğ eder. [61] Sâliklerine anlatır. İşleyip işlememek sâlikin kendi elindedir. Eğer hakîkaten o mesleğin pîr ve kemâlâtı olmak istiyorsa ittibâ eder. Sınırları dışına çıkamaz. Tamamıyla bir pîri olmuş olur.

Yok o adam yalnız görünüşte o mesleğe girmiş, bâtınen her türlü fenalığı yaparsa o zaman merdûd olur. Görünüşte ne kadar riyâkârlık ederse etsin, kendisini ne kadar muhik ve yüksek makâm sahibi gösterirse gösterebilir hakîkate, mânâda alçaktır.

Ve bu adamın o meslek aleyhine hareketiyle, o mesleğe bir fenalık olamaz. Bu gün İslâmiyet içinde bir kâtil, bir hayırsız, bir cânî çıkmakla dîn-i celîl-i İslâm'ın yüceliğine eksiklik gelemeyeceği gibi Bektâşî Tarîkatı'ndanım deyip te her türlü fenalığı mübah sayan, her türlü dînî kayıttan ayrı bir yol tutan bazı utanmazların söz ve yaptıklarından dolayı da Bektâşî Tarîkatı'nın yücelik ve kıymetine bir şey dokunamaz.

Hatta Ahmed Rifat Efendi merhûm, *Mir'ât-ı Mekâsıd*¹⁰³’ın yüz elli birinci sayfasında:

“İşte bu risâleyi tertîp etmekten murâd-ı hakîrânem Tarîkat-ı Aliye-i Bektâşîye pîr-i destgîri Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî (ks.) Hazretlerine bir tarîk-ı nâzenîn iken her nasılsa mel’ûn nefsinin zebûnu olmuş, bir alay başıbozuk ve serserinin karışmasından nâşî bu misilli berrânîlerin mel’ûn nefislerinin muktezasına muvâfık olan mahalde şerîat ile muhalif olacak bâtıl ve âtıl tevîller ile amel eyledikleri kayıtlı ve bunlar ise Bektâşî olmayıp bu misilli Noktavîler ve Hurûfîler vesâir kirve-i melâhideden oldukları aşikâr olup hâşa Hz. Pîre mün-tesip olmadıklarını gizli ve açık delillerle beyânla, liyâkatsiz ihvân-ı bâ-safânın akıllılar yanında cihâna rüsvây, şeytanı güldürecek hale gelirler. Bu şekildeki melâhide sözlerine kulak vermayıp, lâ cerem tarîk-ı hak ve tarîk-ı şerîatte ayakları sağlam basmayanları ricadan ibarettir ki, Pîrân-ı izâm ve hak tarîkat ehli, lâyük olmayan itirazlardan vâreste ve berî ola”.

Bir parça daha aşağıda:

“Akıl ve dinden habersiz bir alay melâhide nasıl Hacı Bektaş-ı Velî hazretlerine mütâbaat davası ederler ki; onlar zamanlarında ittifâk-ı sulehâ ve ulemâ ile yazılan menâkıb-ı şerîfelerinde meşhûr ve yazılıdır ki: Nice defa hac edip çoğu vâkitlerinde oruçlu ve gece gündüz nâmaz, niyâz, ibâdet u taat-ı hüdü ile kâim olup, şer-i şerîfe kemâl mertebe muvafakat ve mütâbaat üzere imişler. Bunların eserine ittibâ etmeyenler kayıtsız nefs-i emmârede mütehayyir ve serseri ve millet-i enbiyâ ve tarîkat-ı evliyâyâ uymaktan berî, utanmaz nefsin fitnesiyle şaşkınlık ve bocalama içinde mahz-ı şeytan olmuş, din

ve milletten soyutlanmış mülhid ve gâfillerdir. Eğer bütün tarikatlar hakkında olan sahîh açıklamaları ki evliyânın büyüklerinin işaret ve tayîni ile olmuştur, mamûlün bih ve mamûlün aleyh olmasıyla buna yoksa da hâl-i melâhide mîras tecelli-i ilâhîden hazz-ı kâmil ihrâz ve megânim-i esrâr-ı nâ mütenâhîden nasîb-i şâmili tahsîl ve ifrâz eden erbâb-ı hâl ve ashâb-ı kemâlin meslek-i aliyelerine min külli'l-vücûd mügâyirdir. Filhakîka mazhar-ı esrâr, kenz-i tarikat ve seyrâb-ı zülâl, feyz-i hakikat olmak min tarafillâh bu ümmet-i merhûme-i nâciyeye mahsûs olup Rasûl-i ekrem ve Nebiyy-i muhterem (sav.) hazretlerinden yüce silsileler vasıtasıyla tarikat şeyhlerine ulaşan bir mânevî nimet ise de erbâb-ı irfânın kalb-i mücellâ ve tab-ı âyine âsâlarında zâhir ve hüveydâ olduğu üzre bundan cevher-i hakikat âdemden gâfil amel ve itikatta lâ kayd u kâhil olan o makûle müddeî ve bî hassaları sahîfe-i emeli nakş-i mâsivâ ile mülevven ehl-i dünyâ ve sâhib-i hırs ve tam' ve bed fiilleri olanların behresi olmadığından bu misilli dervîş-i mürşid olup ta, pîrlere âşina olamaz denildi", denilerek bir tarîk-ı aşk u hakikat olan Bektâşî tarikatının yüce kıymetini nefsinin tuzağına düşmüş böyle birkaç kötü kişinin fiillerinin ihlal edemeyeceğini beyân ettikten sonra yüz seksen dokuzuncu sahifede;

"İşte bu tarikat-ı aliyyede dahî sâhib-i bürhân nice ehl-i hakikat zuhûra gelmiştir ki sayılamaz. Velâkin her nasılsa icrâ-yı küfür ve melânetlerine bu tarîk-ı aliyeyi seyr eden bir takım mülhid ve münâfıkların zuhûruyla meydana koydukları bidatler tevîl kabul etmediğinden bâis-i levm ve bâde-i kadh ve ta'n-ı tarîk oldular. Neüzü billâh mine'z-zeyğî u zi'lel ve sûi'l-itikâd ve fesâdü'l-amel" sözleriyle bu misilli nefis ve şehvet esirlerinin tarikat-ı Bektâşîye ile hiçbir münasebetleri olamayacağını ve tarîk-ı Bektâşîye'nin ilim kapısına bağlı bir meslek-i kaviyy-i hakikat olduğunu izah etmişlerdir."

Kâşifü'l-Esrâr'da tarikat-ı Bektâşîye'nin redd-i müddeiler ve ibtâl-ı mutekedâtına dâir edille ve berâhin olmayıp yalnız Hurûfîlerle, Hurûfîlerin mecelle-i yegânesi olan *Câvidân* ve emsâli telifâtın [64] reddiyeleri bulunduğunu ve halbuki tarîk-ı nâzenîn ile Hurûfîliğin ayrı ayrı birer meslek olduklarını mukaddememizde beyân etmiştik.

*Kâşifü'l-Esrâr*¹⁰⁴ yalnız bu ciheti bir nokta-i tenkid olarak kabul etmiş, itirazlarını Bektâşî eserlerine ve icrâatına tevcîh edecek yerde, yalnız Hurûfilîği reddetmiş -ihtimal ki- Bektâşîye tarîkatı içine girmiş olan birkaç ehl-i dalâleti görebilmiş ve bu gördüklerine de garazkârlar lisanında dünen erâcîfi, müstekreh hikâyeleri mezc etmiş –güyâ bir reddiye meydana getirmiştir.

Eğer hakîkaten bu meselelere vâkıf olmuş olsaydı, yani Hurûfilîkle Bektâşîlik arasında bir münasebet bulunmadığını iyice bilseydi bu gibi bir hata vukû bulmazdı.

Nasrâniyetin Nastûrî¹⁰⁵ mezhebinden birisiyle görüşüp [65] o adamdan (Ben İsâ'nın beşerden ayrı mevcut olduğuna inanmam. O yalnız Allah'ın bir peygamberidir) gibi bir kelam işitsen bütün Hristiyanların bu fikirde bulunacağına inanmamız lâzım gelmez. Çünkü Hristiyanlıkta Nastûrîler nasıl ki İsâ (as.)'ın beşeriyet ve nübüvvetine kâil iseler ona mukâbil olmak üzere (Ortodoks, Katolik vs.) mezheplerde ulûhiyet ve rûhâniyetine kâildirler. Bir Nastûrî ile görüşüpte Hristiyanlığı Nastûrî mezhebinin inançlarına merbût zannetmek nasıl büyük hata ise Bektâşî kisvesi altında efkâr-ı dalâlet yaymağa çalışan, sûret-i Hak'tan görünüp bâtında her türlü fıska, fitneyi, tezvîr-i zendekayı kendine sermaye ve kâr ittihâz eden bir âdemle sohbet ederek bütün Bektâşîleri, altı yüz seneden beri bu mülkün bu vatanın terakkî-perver, fikri münevver fertlerini teşkil eden Bektâşîleri o serseri mülhidlerle kıyas etmek o kadar büyük ve gayr-ı kâbil-i af bir hatadır ki, tahkîkatta bulunamamasını, işi derinlemesine incelemeyerek zâhirde dolaşmasını sebep gösterir ve bundan dolayı müteessif oluruz.

Zâten bizim mübâhese ve münâzarâta seçtiğimiz meslek pek acibtir. Gayet sathî ve esassız bilgilere istinaden mübâheseye atılırız. Âdâba hiç rağbet etmeyerek işi dâimâ safсата [66] ve mügâlata tarafına çeviririz.

Bahsedilen mesele gibi, klasik meselesi gibi yakın zamanlarda bütün matbuâtımızı işgal eden meseleler hep vukûfiyetsizliğimizin, inatlaşma, büyüklenme tarafını iltizâm etmenin neticeleri olduğu da bedihîdir. İşte *Kâşifü'l-Esrâr* bu hususa hiç riâyet etmeyerek yalnız hakikatı örtmek, bir mesleği, bir tarikatı esassız şeylerle tezlil etmek istemiştir. Bektâşilikle Hurûfilîğin birbirinden ayrı, başka esaslar üzerine müstenit olduğunu gösteren birçok delil var. Bektâşilik sahih bir nisbet ile teselsülen menba-ı hakîkata ittisâl peydâ ediyor. Pîr-i destgîri kerâmât ve irfân-ı Muhammedî ile meşhûr-ı âfâk olup, kendisinden sonra gelen tarikat-ı Bektâşiye ricâlinden dahi kerâmetler ve harikulâdeler, tasavvufâne eser ve telifatlar dahi herkesçe malûm ve müsellemdir.

Hurûfilik ise hiçbir yere, hiçbir menbaa mensup olmadan Ace-mistan'da bir köşesinde zuhûr etmiş bir tarik-ı dalâlettir. Fazlullâh Hurûfî'nin kötü âkıbeti, *Câvidân* ismindeki müphem eseri, Câvidânîlerin ortada mevcut olan kitapları, bu kitaplardan istinbât olunan bâtıl akâidleri, ibadet tarzları, tevîl sûretleri gösteriyor ki, bu meslek bir meslek-i bâtıldır. Ne akıla, ne mantıka, ne diyânete, ne şeriâta münasebeti vardır.[67]

Bu mesleğin pek çok olan inananları arasında bütün fırak-ı dâlle-nin akâidinden bir nebze vardır. Mânâ-yı zâhire-i Kur'ânîyi değiştirmelerinden dolayı "*Bâtıniyye*" tâfesiyle, Cenâb-ı Hakk'a bir sûret-i cesîme isnad ettiklerinden dolayı "*Mücessime*"¹⁰⁶ fırkasıyla, haramı mübah saymaları yönünden "*İbâhiyye*" mezhepleriyle râbitası vardır.

Bir de Bektâşilikle Hurûflerin çıkış yerleri ayrı ayrıdır. Birisi Anadolu'nun merkezinde, diğeri Acemistan da doğmuştur. Diğer cihetten Hz. Bektâşî Velî (ks.) efendimizden sonra hankâh-ı nâzenîn, vâkıf-ı ilm-i ilâhî, kâmil ve mükemmil zevâta intikâl etmiş ve Hz. Pîr zamanında te'sis olunan erkân ve âdâp, Balım Sultan hazretlerine kadar teselsül etmiş ve pîr-i sâni-i tarikat Balım Sultan (ks.) hazretleri zamanında şu anda câri olan erkân ve âyin, müşârun-ileyh tarafından konulmuştur ki bu husus ilerde özel olarak işlenecektir¹⁰⁷.
Kâşifü'l-Esrâr;

“Hacı Bektâş-ı Velî (ks.) Hazretleri mürşid-i kâmil u mükemmil ve mesleği diğer büyük pîrler gibi şeriat-ı mutahhara ve sünen-i seniyye-i Rasûl-i kibriyâya mutâbık olup ancak hulefâsından sülûk üzere hareket edenler az müddet içinde Dâr-ı Bekâyâ rihlet etmiş ve bir takım zulmet-i cehl u nâdânîden ve itikâdât-ı küfr ü dalâleden tarîk-ı hak arayanlar ve meyl-i nefis-i emmârelerini icrâ-yı tarîkı vesîle ittihâz ederler.”

Sözleriyle 23 ve 24. sahîfesinde bir hatada daha bulunuyor ki o da Hz. Pîr'den sonra hulefâsından seyr-i sülûk üzere bulunmayanlar meselesidir.

Halbuki Hz. Pîr'in irtihâlinden sonra üç yüz altmış kadar halifesi bulunduğu ve bunların arasında Hz. Pîr'in has nedimi Seyyid Cemâl Sultan ve Hz. Pîrin amcazâdesi Koluvaçık Hacım Sultan ve ibrikdâr-ı Hz. Hünkâr olan Sarı İsmâil Hazretleri ve hizmet-i pîrde bulunan Rasûl Baba hazretleri gibi zevât vardır ki, bunlar her vecihle kâmil u mükemmil ve Hz. Pîr'den âdâb-ı tarikat ve üsûl-i maarifeti almış zevâtın olduğu ve silsile-i tarikat-ı Bektâşiyede bütün bu zevât-ı aliye bulunduğu pîranın eser ve fiilleriyle sabit olduğundan İshak Efendi'nin bu iddiaları da emsâli gibi mecrûh olur.

Yine *Kâşifü'l-Esrâr* diyor ki:

“Mürşid-i müşârun-ileyh hazretleri kendi asırlarında birkaç zâta hilâfet-i sahîha vermişlerse de, onlardan sonra karışıp, tarikat-ı ali-yeleri bütün bütün ferâmuş olmuştur.

Ve bunun gibi zuhûr etmişken unutulmuş çok turuk-u aliyye vardır ki, ferâmuş olundukları cihetle taklit olunamazlar.”

İshak Efendi, gâyet basit olan tetkiklerine daha doğrusu zanlarına müsteniden böyle bir hüküm vermekte tereddüt etmiyor. Halbuki sahîh hilâfetin Hz. Pîr'den kaynaklandığını ikrâr ediyor. Sonra bu zâttan tarîkatın teselsül etmediğini iddia ediyor.

Sorunuz ki bu hüküm hangi vesîkaya, hangi tarihî delillere, hangi eserdeki bilgilere dayanarak verilmiştir. Tabi muârazın [70] buna vereceği cevap hiçbir fayda intâc edemediğinden başka pek zırva bir şey olur.

Elde bulunana silsilenâme, tomâr ve hilâfetnâmeler gösteriyor ki tarikat-ı Bektâşiye elden ele teselsül etmiş ve dört vasıta ile Pîr-i sâni Balım Sultan (ks.) Hazretlerine kadar gelerek oradan Sersem Ali Baba hazretleri vasıtasıyla silsile-i Babagâni te'sis ederek teselsül edegelmiştir.

Demek hilâfetin teselsül ettiği muhakkak ve kat'idir. İshak Efendi'nin bu husustaki iddiaları da merdûtdur.

Yirmi altıncı sayfada “vel hâsil bu zikr olunan zevâta müntesip olan tarikat-ı Bektâşiye müntesiplerinin tamamını Câvidâna mütekıd olmakla” ittiham ediyor.

Yukardan beri söylediğimiz vecihle Câvidânilerle Bektâşiler arasında gerek kaynak olarak, gerek itikâden gâyet büyük açıklıklar vardır.

Harfler hakkında mutasavvıfa-i kirâm hazerâtının ez cümle Şeyh Muhyiddin Arabî, Sarı Abdullâh Efendi, Niyâzi Mısrî, İsmail Hakkı Bursevî hazretlerinin birçok görüşü vardır. Rifat Efendi merhûm;

“İmdi tasavvuf kitaplarında şerh ve tafsil olunduğu vecihle Furkân-ı Kur’an’dan bihasebî’l-murâd, emr-i vâhid olmakla önceden beyân edilen yüz kitabın esrârı dört kitapta, dört kitabın usûlü dahî Kur’an’da, Kur’an’ın hakikatı da Fatiha Sûresi’nde, onun mânâsı da besmelede, besmelenin letâifi dahî “bâ” da, bâ’nın incelikleri de noktada ibdâ ve derc olunmuştur. Nokta cümle nüshaların metni ve cümle noktalar sözlü veya fiilî onun şerhidir denilmiştir. Hz. Ali Efendimiz: *“ene noktatiün tahte’l-bâ”* buyurmuştur. Yani, varlık bâ ile zuhûra gelmiştir. Benim ilmim ve ayn’ımda o’ndan başlamış ve ona dönecektir.

Varlıkların bütün sûretlerinin başlangıcı ve sonu “bâ” harfi olup a’yân, cevâhir ve ârâzdan hayta-i vücûd ve hatta feyz-i vücutta münderic olan toplu ve ayrıntılı eserler besmelenin hükmü olmakla, pîşvâ-yı evliyâ İmam Aliyyü’l-Murtazâ (kv.): *“Küllü mâ kâne fi Fâtihati’l-kitâb, fehüve fi bismillâhirrahmânirrahîm ve küllü mâ kâne fi Bismillâh fehüve fi’l-bâ ve küllü mâ kâne fi’l-bâ fi noktati’l-bâ ve ene noktatiün tahte’l-bâ/Fatiha sûresinde olan herşey besmele içerisinde vardır. Besmele içinde olan her şey bâ harfinde, bâ harfinde olan her şey de altındaki noktada bulunmaktadır. Ben ise banın altındaki noktayım.”* diyerek bâ harfinin insan nevi şeklinde olduğunu beyân buyurdu, harflerin aslını beyân etmişlerdir. *Fütuhât-ı Mekkiye’de* Hz. Şeyh Muhyiddîn Arabî uzun uzun mübâhaseye girmiş ve Füsûsü’l-Hikem’in çoğu yerinde buna işaret etmiştir.

Bütün evliyâullâh hazerâtının eser ve şiirlerinde harflere dâir remizler olup Niyâzî Mısırî (ks.) hazretlerinin:

“Esmâ-i ilâhiyede bî-had hünerim var.

Her demde semâvât-ı hurûfa seferim var.”

Matla-ı gazeliyle İsmail Hakkı Bursevî hazretlerinin:

“Bu hurûf ile biçilmiştir kıbâ-yı maarifet

Bu hurûf ile açılmıştır sarây-ı maarifet.”

Diye başlayan manzumesi ve ismini hatırlayamadığım bir velî-i kâmilin:

“Elif okuduk ötürü, Pazar ettik götürü

Yaradılmışı hoş gördük, yaradandan ötürü.”

Beyt-i ârifanesi ve Nizâmeddîn Hazretlerinin mahdûm-ı âlileri vâkıf-ı esrâr-ı ilâhî, Seyyid Seyfullâh Efendi (ks.) Hazretlerinin:

“Yüzünde bîset heşt harfû”l-ehem

Acep nakş eylemiş ey padişahım

Değil mi şüphesiz seb’u’l-mesânî

Kaşınla kirpiğin, zülf-ü siyahım

Cemâlin üstlüsün göstereyim

İki şık ola derdim gökte mâhım

Vücûdun fazl-ı hak, feyz-i haydar [73]

Anınçün zâtın oldu secdegâhım

Hakk’ın emrini tuttum secde ettim

Bu kez ben âdeme, budur günahım

Niçin zâhid kaçarsın secdeden sen

Değilmi âyet-i Kur’ân gevâhim

Kelâmullâh-ı nâtık oldu seyzâ

Bana benden bulundu Hakk’a râhım”

Tarzındaki meşhûr gazeli ve Merdivenköy’ünde postnişîn-i irşâd iken, âzim-i dâr-ı bekâ olan Mehmed Ali Dedebara¹⁰⁸ hazretleri;

“Âdem, libâs-ı harf ile imlâya bir gelir
 Esmâ-yı rumûz ser-mesmâye bir gelir
 Her bir tamâm-ı âlem eşyâyı devr ile
 Tekmîl edip mirâteyn-i âlaya bir gelir
 Gâhi basît, gâhi mürekkep olur vücûd
 Âhir havâssı hamse-i ri'nâya bir gelir.”[74]

Beyitlerini içeren gazeliyle Olan Şeyh İbrahim Aksarâyî (ks.) Hazretlerinin *Kasîde-i Dîl-i Dânâsı* bu hususta mükemmel bir vesîkadır ki; Evliyâullâh-ı kirâm hazeratı hurûf ve esrâr-ı hurûf hakkında geniş incelemelerde bulunmuş ve bu yolda birçok eserler meydana getirmişlerdir.

Yine Ahmed Rıfat Efendi *Mir'âtü'l-Makâsıd*'ın yüz otuz birinci sayfasında: “İmdi bu hurûf bahsinde biraz tatvîl-i kelâm etmek iktizâ etmiştir ki, tarîkat erbâbına göre mâhiyetini anlayıp Hakk'ın rızâsının hangi tarafta ise ol tarafa gitmek lâzım ve vaciptir. Zira Hakk'ın rızâsı olmayan işlerde hakikat görünmez. Bu şekildükilerin kalbi şeytan elindedir.”

“Fazlullâh Hurûfî ki, harflerin esrârına vâkîf olan evliyâ-ı güzînin mezheplerini anlamayıp başka bir yola saparak meylini izhâr ve ilhâd etmekle ser menzil-i hakîkata yetmedi. Onların hurûf itibâr ettikleri nûrânî sınıfları zâhirine haml edip, her harfin benzerini levha-i beşer-i insanda bulmuşuz zannıyla ahkâm-ı şer'iyeye medar olan mushaf-ı şerîfi o yüzden tabir ve temsil etmekle dalâlete düşmüşlerdir denildi.”

Firişteoğlu, Abdulmecîd'in *Aşknâme (Câvidân-ı Sagîr)*'de altıncı bâbda bu bahse dâir şu fıkralar göze çarpar.

“Mecmû-u eşyâ u semâvât ve melâike-i tâir ve sâir cümlesi merkez-i hâkta dâimâ secdededirler. Ve secdelerine bâis-i vecih Âdem-

dir. “*Halakallahü teâlâ alâ sûretihî ve alâ sûreti’r-Rahman*”¹⁰⁹ ki, Hak Teâlâ Ademi kendi sûreti üzere yarattı ve sûret-i Rahman da yarattı. Ve Mîraç gecesinde Hz. Rasûl (as.) dahi Bâri-i teâlâ Hazretlerini Âdem sûretinde, emred sûretinde gördü. “*Hüve raeytü Rabbî leylete’l-Mîrâc fî sûreti emred kîtata*” ki emredin veçhinde yedi satır mestûrdur.

Bunların, yani Hurûfilerin bu müphem ve muğlak sözlerinden istinbat olunabilen netice, bunlar mânâyı Kur’ân’ı zâhiren değiştirmekle akla, fikre gelmeyecek tevîllerle Fazlullâh’ın ulûhiyetini tamîm etmek ve bu akîdeyi birçok müphemât-ı sahife ile örtmek ve bütün din ve mezheplerin akîde ve amellerinden birer nebze alarak bütün dinlerden mürekkebe “*Dîn-i umûmî*” teşîs etmektir. Tarîk-ı Nakşibendiye meşâyihinden Hüseyin Hüsnü Efendi Hazretleri müellif-i âcize irsâl eyledikleri bir mektuplarında diyorlarki;

“Hurûfî gürûhu maksatlarını bidâyette mahz-ı hakikat gösterip, hatta bazı mazanna-i kirâmı bile meyl ettirmişler ise de bunların muahharan fırak-ı dâlleden bir gürûh-ı mekrûh oldukları tahakkuk etmişlerdir. Ne çareki fesat tohumlarını memâlik-i Osmâniye’ye saçmışlardır. Ve bir takım sâde-dil kimseleri dâm-ı tezvirlerine düşürmüşlerdir. Çünkü *Câvidanları* sanatlı yazılmış bir dalâletnâmedir.”

Hakîkaten birçok zevâtın, zevât-ı âliyenin bu mesleğe dâhil oldukları rivâyet olunuyor. Nitekim şâir-i kudsi beyân-ı vâkıf-ı sırr-ı yezdân Seyyid Nesimî (ks.) hakkında da böyle bir rivâyet varsa da Kastamonulu Lütfi [Lâtifi]Çelebi *Tezkire-i Şuarâ*’sında¹¹⁰ bu hususa dâir:

“Evvelâ Şeyh Şiblî sâniyen Fazl-ı Hurûfî dervişi oldu. Fakat *Menâkıbü'l-Vâsilin*'de Seyyid Nesîmi Hurûfî olmayıp lâkin hurûf ilmine vâkıf olduğuna ve ketmi lâzım gelen şeyleri izhar eylediğine binâen Haleb ulemâsı kendisini ikâme edip katl olunduğunu beyân eder”, diye bir söz yazmış ise de Nesîmî gibi uşşâk-ı ilâhiden vâkıf-ı esrâr-ı ilâhî bir Velîy-yi kâmilin Fazlullâh Hurûfî gibi dâl ve mudil bir zâta [77] mensup olması uzaktır. Özetle gerek Câvidanların bâtil içeriğinden, gerek Hürûfilik akâidi tarafından, Bektâşî tarikatına hiçbir şey girmemiştir. Bektâşiye nasıl bir hak tarikat ve hakikat ise, Hurûfilik dahi onun tamamıyla zıddı bir meslek-i sakîm-i dalâlettir.

Kâşifü'l-Esrâr malûm olan mükâberesini 105'inci sayfasında da ayân ederek;

“Ve bir dahî buna ittibâ eden Bektâşî mübtedîlerin kemâl-i cehline nazar olunsun ki bunlar kendilerini Hz. Ali'ye Ehl-i Beyte muhip zannederek halbuki kitâb-ı nâ-savablarından ehl-i beyte müteallik birisinin ism-i şerîfi mezkûr olmadığından mâadâ Cenâb-ı Ali (ra.) cümlesinin ve kendinin hâliki ve mâbûdu bilmeyip bu acemin baldırı çıplak köpeğini tanrı bilip istimdat edermiş.” yolunda bir herzede daha bulunmuştur. Evvelâ gûyâ Bektâşî mübtedîlerine *Câvidân* telkîn olunmazmış. Yavaş yavaş telkîn olunmaya başlanmış. Bektâşîlerin muhabbet-i hanedân-ı ehl-i beyte değilmiş te hanedân-ı ehl-i beyt kisvesi altında Fazl-ı Hurûfî'yi severlermiş. Akıl ve mantık bunları nasıl kabul eder anlayamam, tarikat-ı Bektâşiye gibi ibtidâdan beri hürriyet-i fikriye ile şöhret [78] bulan, irfân ve hakikat tarîkı sayılan bir mesleğin sâliklerinin böyle hurafe ve esâtire itikâd edeceğine inanmak en büyük büdelâlıktır.

Sûfi-i ahmâk ne bilsin küntü kenz esrârını

Kendini âkil kıyâs eyler bizi sersem bilir

Biz harâbâtız deyu zâhid ne bilsin ta'an eder,

Terk-i dünyâ lezzâtın İbrahim Edhem bilir.

Kâşifü'l-Esrâr nâmıyla muharrer olan garazkar kitabın 157. sayfasında gâyet müheynâne, hâinâne bir lisan ile yazılı ki:

“İmdi aşağıda yazılan kitap ve risâlelerin cümlesi altmış cüzden mürekkep olup harf harf mütâlaa eylediğimde yekdiğere muvâfık ve cümlesinin meâli Cenâb-ı Hakk'ı ve ahkâm-ı şer'iyeyi inkâra mebnî olarak ulûhiyet ve ibâdeti Fazl-ı Hurûfî'ye münhasır kıldıklarında zerre miktarı bir kimsenin şüphesi kaldı mı?”

Biz bu garip soruya cevap olarak deriz ki: “Bu Fazl-ı Hurûfî'nin ulûhiyetine, rûhânîyetine inananlar hurûfilerdir. Bektâşiler değildir. Bektâşilerin ellerinde kendi tarikatlarının ricâli tarafından yazılmış birçok eser var. Bizde sorarız ki; Acaba niçin *Kâşifü'l-Esrâr*'ın müellifi müterizi bu kitapları okumamış? Niçin Bektâşilik itikâdını, hikemiyât-ı tasavvufu anlamak için *Velâyetnâme*'yi Kaygusuz *Risâle*'sini, Karakaşzâde Şeyh Ömer Efendî'nin telifini [*Nûru'l-Hüda Limen İhteda*, Tasvir-İ Efkâr Matbaası, İstanbul, 1286.], Saatçi Ali Baba'nın *Risâle*'sini, Tûrâbî Dedebaba Divânı'nı mütâlaa etmemiş de yalnız Hurûfilerin *Câvidân* ve emsâli eserlerini okuyup, onları reddetmiş. Niçin Bektâşilikle Hurûfiliği birbirine karıştırmış? İşte bunlara cevap lâzımdır¹¹¹. Yoksa hiçbir delile, hiç birbirine müstenid olmayarak hakkı bâtil göstermek insan vicdanının, İslâm şîârının kabul edemeyeceği bir faraziyedir. Yine bir yerde diyor ki:

“Acaba Hacı Bektâş-ı Velî'yi tasdik etmek umûr-ı dînîyeden midir?” Biz deriz ki umûr-ı dînîyeden değilse bile “kerâmât-ı evliyâ hak” kâide-i itikâdiyesine ittibâdır. Çünkü kerâmet ve harikü'l-âdât icmâ-ı ümmetle sâbit ve müberhen olan bir zât-ı âli-i kadre inanmak mûcib-i saâdet, inanmamak ise bâis-i sefâlet olur.

Yine bir mahalde hata-ender-hata olmak üzere diyor ki:

“Amma nefsü'l-emre müracaat olunsa Hacı Bektâş ne itikâdda olduğu mâlumumuz değildir”

Kitabın yirmi üçüncü sahifesinde Hacı Bektâş-ı Velî hakkında “*Kâmil ve mükemmil*” tabirini kullanan Hoca Efendi'nin kitabının 108'inci sayfasının böyle bir hükm-ü mütenâkız vermesi o kadar gariptir ki, kendisinin ateh getirdiğine hükm etmek lâzımdır.

Yine o sayfada:

“Zira elde mütedâvil bir kitabı yokki, telifatı ile hâline istidlâl edelim”

Halbuki İshak Efendi burada dahi büyük bir hata ediyorlar. Çünkü Hz. Pîr tarafından yazıldığına şüphe olunmayan ve evvelce bir kısmını okuyucularımıza ibrâz ettiğimiz “*Velâyetnâme*” isimindeki eser Hz. Hünkâr'ın nasıl bir mertebe-i âliye sahibi, [81] şeriatın ve tarikatın sırlarına vâkıf bir zât olduğunu gösterir. Hz. Pîr'in kemâlât-ı irfâniye merâtib-i ledünniyesini anlamak için bu telifi okumak lâzımdır. 159. sayfada ise yine bir tarîz-i garazkarâne olmak üzere:

“Ve ammâ tarîk-ı Bektâşîye'de gerek asırımızda gerek eski asırlarda bir ferd-i mürşid-i hak ve açık kerâmet sahibi iştmiş var mı?” diyor ki, bu da hata üstüne hatadır.

İrfan erbâbının mâlumu olduğu üzere kerâmet münkirleri ilzâm ve iknâ için sâhibü't-tasarrufât olan evliyâ-ı kirâm hazerâtı tarafından ibrâz olunan hariku'l-âdât ve umûr-ı mâ fevku't-tabiiyyedir. Bu da evliyânın münkirlere karşı bir bürhânıdır ki velî bununla makâm-ı velâyetini ve derece-i ulyâsını gösterir.

Bektâşîye'nin ilk kuruluşunda yani altı yüz seneden bu zamana kadar güzerân eden ricâl-i Bektâşîyye arasında Hz. Pîr'den başlayarak Rasûl Baba, Mürsel Baba, Balım Sultan, Kaygusuz Velî, Seyyid Ali Sultan, Ervek Baba, Türâbi Ali Baba, Halil Revnâkî Baba gibi zevât-ı kirâmın ibrâz ettikleri kerâmât ve harkü'l-âdât tarikat erbâbı arasında meşhûr ve mütevâtir olup, tarîkata ait bir tarih-i husûsi yazılmadığından bu yüce kerâmâtler yalnız tarikat müntesipleri arasında devrân etmekle kalmıştır. Eğer Bektâşîye'ye ait bir tarikat

tarihî tertîp olunarak basılmış olsaydı o zaman Hoca İshak Efendi değil, bütün cihân anlardı ki: Tarikat-ı Bektâşiye'ye mensup evliyâ-ı kirâmın, sâir turuk-ı aliyyeden gelen ricâlullâh gibi kerâmât-ı acıbesi vardır. Ve bu kerâmetler katiyen bir tahrîfe, bir desîseye uğramadan teselsül edegelmiştir.

Birçok söz ve görüş sahibi *Kâşifü'l-Esrâr* yazarı lâıykıyla tedkik edemeden, sırf bir itiraz olsun, olsun da Bektâşilik halk nazarında alçalsın diye bu garaza müstenid sözleri yazmaktan acaba haya etmemiş mi?

Yine işaret edilen kitabın ilk sayfalarında nazar-ı dikkate bir heykel-i garaz ve taarruz gibi sırtan:

“Bunların usûl-i dinleri kizb üzerine binâ olunup, kendileri ihtira eylediği yalanlardan ibarettir. İnsanları sapıtmaya çağırın yalanlarından biri de tevcihât-ı menâsıb ve ölüleri diriltme babaların elinde olduğunu hatta büyüklerden bir kimse vefat eyleyip veyahut bir musîbete ducâr olsa derhal cümlesi yalanda ittifak ederek felan baba yahut Bektâşî fukarasından bir fakîr bu günde gücenip (yuf) dedikte derhal o âdem mübtelâ olduğu o belaya giriftar olmuştur. Yahut bir kimse mansıp oldukça filan baba geçen gün himmet eyledi diyerek yalanlarını yayıp şunu bunu dâimâ sapıtmaktan geri kalmazlar.”

Bu fıkra okununca göze çarpan büdelâca fikirler insanı o kadar güldürüyor ki hayret etmemek elde değildir.

Burada Bektâşîlerin usûl-i dinleri deniliyor. Hoca Efendi'ye sorarız ki, Bektâşîlerin usûl-i dinleri, dîn-i celîl-i İslâm'dan ayrı mıdır?. İnat ve büyükleme yolunu tutarak hala inadında sebat ederse o zaman bu adamla tartışmaya tenezzül etmek büyük bir âdilik olur. Biz şahsı bir tarafa atalım. Düşünmeliyizki turuk-u aliyyenin cümlesi sahîh silsile ile Hz. Fahr-ı âlem sallallahü aleyhi vesellem efendimize ulaşıyor. Tarikat silsilesini yukarıda beyân ettiğimiz vâkit Bektâşî tarikatının hem zâhir hem bâtın cihetiyle Hz. Muhammed (sav.) efendimize vâsıl olduğunu ve tarikat-ı aliyyenin esas ve erkânının tamamıyla şerîat-ı mutahharaya muvâfık ve müttekudâtının mesâlik-i

Kur'âniye'ye kâbil-i tevfiik bulunduğunu etrafiyla beyân ve isbat etmiştik.

Tarîkatın şeriâten ayrı olamayacağı ve birbirinin lâzım-ı gayr-ı müfârıkı bulunduğu nazar-ı dikkate alınırsa Bektâşîlerin usûl-i dîni diye bir şey kabul etmek yokluğa inanmak gibi bir şey olur. [84]

Turuk-u aliyyenin başı ve sonu Hz. Fahr-i âlem efendimizdir. Şeriat nasilki o hakikî kaynaktan, o maarifet kâbesinden intişâr ettiyse tarikat dahî oradan sudûr eylemiştir.

Bektâşî tarîkatı dahi doğrudan doğruya ve muhtelif vasıtalarla menba-ı hakikat-ı Muhammediye'ye kesb-i ittisâl ettiğiinden, Bektâşîlerin başka bir usûl-i dînî vardır gibi bir türrehatta bulunmak pek büyük bir garazkârlık olur.

1- Bektâşîler Ölüleri Diriltebilirler İddiası!

Birde güyâ Bektâşîler tevcîh-i menâsıb ve ölülerin diriltilmesine muktedirlermiş. Gerçi evliyâ-yı kirâm hazeratının enfâs-ı tayyibelerinden meded ummak, hayır duâlarını almak, her ihlâs sahibi için bir vazife, bir vazife-i müterettibe ise de, ilâhi levh-i takdîrde mukadder ve yazılı işleri tağyir ve tebdîl hiç kimsenin elinde olmadığı da mâlûm-ı avâm ve havâs bulunduğuından akıl ve iz'an sâhibi olanların böyle mukadderatı tebdîl için başkalarından duâ ve nefes talebi pek ziyâde ahmaklığına delâlet etmiş olur.

Evliyâdan sudûr edip, harikulâde olduğu görülen bazı işler ez-cümle hayırlı duâlarının tesiriyle meydana gelmesi meşîyyet-i ilâhiyeye bir darbe gibi telakkî olunmamalıdır. Cenâb-ı müdebbirü'l-ekvân hazretleri zaten o günün, o saatin levh-i mukadderatına olacak işlerin cümlesini yazmış ve bu kanun "*ve len tecide li sünnetil-lâhi tahvila.*"¹¹² âyet-i kerîmesinden istinbat olduğu üzere katiyen değiştirilmeyerek icrâ olunmaktadır.

Akl-ı kâmil değil akl-ı zayıf bile kabul etmez ki, mukadderat hiç kimsenin reyile, nüfuzuyla, duâsıyla, tasarrufuyla, tebdîl olunamaz. Yoksa böyle filan adama baba (yuf) dedi de öldü, filan mansıba nâil oldu gibi türrehât hiçbir zaman Bektâşî babalarıyla Bektâşî müntesipleri nezdinde inanılmaz. Yalnız mürşide teveccüh ve hüsn-ü zann-ı sâlik için elzem olduğundan mürşidin o emrine itaat edip hayır duâsı kazanmak, hüsn-i nazarını muhafaza etmek tarikat icabındandır.

2- Bektâşîler Öldükten Sonra Dirilmeyi (Haşrı) İnkâr Ederler mi?

Yine *Kâşifü'l-Esrâr*'ın bir yerinde yazılmış ki: (bkz. H. İshak, a.g.e., s. 61) “mâlûm olaki tâife-i Bektâşiyân haşrı inkâr eyleyip tenâsuha kâil oldukları insanlar arasında meşhûr ve mütavatirdir.” İnsaf edelim insanlar arasında meşhûr ve mütevâtir demekle birşeyin sıhhatine kâil olmak lâzım gelir mi? Bu gün birçok hurafeler var ki insanların zihninde pek büyük noktaları işgal etmektedir. Meselâ yüzde elli-atmış kişi Çarşamba karısı nâmıyla esatirî bir hayale inanır. Şimdi böyle ekseriyete yakın, bâ-husûs kadınların î mân ettikleri bir meseleye [86] meşhur ve mütevâtirdir diye inanmak lazım gelirse artık her şeye her söylenen söze iman etmemiz îcâb eder.

Tenâsuh bir mezheb-i bâtıldır ki “*se tefteriku ümmeti/ümmetim 73 fırkaya ayrılacak.....*” hadîs-i nebevîsine mazhar olan firkalardan birisidir. Esas mu'tekîdâtı bu gün vefat eden bir vücudun ruhunun başka bir vücuda- mesela hayavân, nebâta, madene- intikal etmesini kabul eder. Ve bu kâinât vücudunda daimî bir inkılâb bulunduğuna inanır.

Şimdi mülâhaza edelim:

Bütün mu'tekîdâtı, elde bulunan âsâr ve te'lîfât-ı tarik ile ehl-i tasavvufun ta'kîb ettiği meslekten ayrı gayri olmayan, tarik-ı hak ve hakîkatı güzerân eden bir çok meşâyih-i kiramın âsâr ve kerametiyle isbât eden tarikat-ı Bektâşîye müntesibi arasında böyle efkâr-ı bâtı-

laya mu'tekıd, mesâlik-i sahifeye sâlik âdemlerin bulunması müstab'addır.

Kâşifü'l-esrâr'ın müellif-i mu'terizi buraları idrâk etmeyerek yahut idrâk etmek istemeyerek hiçbir bürhana, hiçbir kadıyyeye, esere, te'lîfe müstenid olmayarak- yalnız Cavidân denilen kitabın muharrerâtın atfen- tarik-ı nâzenîn ricâlini mütenâsihâne addetmek, şeriate, mantıka, akla ve nakle harbe vurmak demektir. Çünkü âsâr ve te'lifât-ı Bektâşiye ile, mu'tekıdât-ı tarikat tedkik olunacak [87] olursa görülür ki: bunları arasında kat'iyyen tenasuha delâlet eden bir akide yoktur.

Erbâb-ı tarıkatten, kümmelîn-i erbâb-ı vahdetten bazı zevatın âsâr ve eşârında tenasüh efkârını okşar birtakım telmihât varsa da bunlar kat'iyyen mütenâsihânın mu'tekıdâtıyla mütvâfik değildir. Bunlar vahdetin, merâtib-i tevhidin seyr u sülûkün tarikâtın îcâbatındandır. Meselâ sâhib-i dîvân, vâkıf-ı esrâr-ı Kur'ân Hazret-i Mısri-i Niyâzî'nin:

Âdetim budur ezelden günde birşân olurum

Dirilip ki cem' olup gâhî perîşân olurum

Matlaı olan gazel-i ârifânesiyle ser-levha-i erbâb melâmet, bül-bül-i hoş âdâ-yı ma'rifet Olan Şeyh İbrahim Aksarâyî hazretlerinin:

Hakk der ki: Kenz-i mahfiyem âlemde pinhân olmuşam

Zâtım münezzehdir, velî ismimle insân olmuşam

Zâtım ile zatımdayım, vasfımla isbâtımdayım

Sun'umda îcâdımdayım, hem cism u hem cân olmuşum.

Mebde-i muhtevi olan meşhur ve tavil kasidesi ve bâ-husûs bazı mahallerinde meselâ:

Sadrın dilinde Fatiha tefsirini te'lif edip [88]

Molla Fenârî'de dahî pür nutk irfân olmuşam

Dîn fütûhâtı yakîn, bir âdemdir rây-ı emîn

Ol dâr idi şerh eyleyen ma'nâ-yı Yezdân olmuşam.

Beyitleri zâhirde gerçi bu efkâr-ı mütenâsihayı okşar gibi görünür ise de hakikatte iş böyle değildir.

Âşık-ı cemâl sermedi, Seyyid İmâdüddin Nesîmî:

Âyet innî ene allahümme, bu târik-i Nûriyem

Ve's-semâ'nın tûriyem, ve't-tûrî'nin mestûriyem

diye başlayan gazel-i ârifânesinde bu merâtib-i tebeddülâtı o kadar güzel ve şuh bir lisan ile izah etmiştir ki: ehl-i zâhir bile baksa bunun meâni-i amîkasında-ihimâl- bir şemme, bir şemme-i hakikat duyabilir.

Pîşvâyân-ı tarik-ı nâzenînden Kaygusuz Veli hazretleri (âbid-nâme) ismiddeki teliflerinde:

Zâhid-i tersâ benim Mescid-i Aksâ benim

Muhyi-i İsa benim yahşı yaman bendedir

Maksad-ı insan benim, girdiş -i devran benim

Mekteb-i irfan benim işte nişân bendedir

Zerre benim, güneş benim, gizli benim, fâş benim

Her ne ki var ûş benim can-ü canan bendedir. [89]

beyitleriyle yine bütün evliyâullah-ı ızâm hazerâtı gibi merâtib-i tevhiidden haber veriyorlar. Yine eser-i mezkûrun matbu' olan bir nüshasının 16.sahifesinde:

“el-kıssa hâlikin emri beni Kûzekâr balçığı gibi devranın çerhi üzerine koyup dolap gibi döndürdü. Gâh beni kûze düzdü. Gâh bozdu. Gâh kâse düzdi gah saraylarda kerpiç eyledi. Gah ayaklar altında hiç eyledi. Gâh kül eyledi hâke düştüm. Gah halk içinde azîz gah zelil eyledi. Gah hayvân gah insan eyledi. Gah nebat gah ma'den eyledi. Gah yaprak gah toprak eyledi. Gah pir gah civân eyledi. Gah şah gah gedâ eyledi. Gah beliş gah yâd eyledi. Gah künde yandım, gah hazineye yattım. Gah kul olup satıldım. Gah dellal olup sattım. Gah uyanup

avuttum gâh bilmeyüp ütöldüm.¹¹³ Gâh mahkûm, gâh hâkiml eyledi. Gâh bezzâr, gâh kazzar, gâh attâr, gâh penbe attâr hallâc eyledi. Gâh temurcu, gâh kömürcü eyledi. Gâh beni şarka gah garbe ilette. Gâh deryaya mâhî, gâh dağlarda âhû eyledi. [90] Av avladım, gâh beni av eyleyip avlattı. Gâh âlim oldum okuttum, gâh ümmî eyledi okuttu. El-kıssa, dünyada bir sanat kalmadı bana ettirmedi.

“Gah şakird oldum öğrendim, gah üstâd eyledi öğrettim. Gâh beni ataya oğul eyledi, gâh atayı bana oğul eyledi. Gâh anaya beni kız eyledi, gâh kızı bana ana eyledi. Gâh beni ataya ata eyledi, gâh beni tıfl edip analara besletti. Gâh anaları tıfl edip bana besletti. Velhâsıl ne baş göz ağrıdayım, nice bin kere ata belinden ana rahmine, ana rahminden cihâna geldim. Nice bin kere tıfl oldum, pîr oldum. Yine ecel gelip beni atam ve anam izince gönderirdi. Nice bin kere bulut gibi havaya ağdım ve yine nice bin kere yağmur gibi yere yağdım. Nice bin kere gâh çerende, gah perende oldum, Nice bin kere küfr ü îmâna karıştım, nice bin kere gâh zulumata gâh aydınlığa düştüm. Nice bin kere türlü cennetlere karıştım nice bin kere türlü hil'atler giydim. Nice bin türlü yakadan baş gösterdim. Nice bin türlü iller ve âşınalar gezdim. Nice bin türlü isimler ve lâkaplar öğrendim, nice bin kere saflardan göründüm, hâsılı kelam bu nefis askeri beni göçden göçe sardı. Kabdan kaba boşalttı. Şehir be şehir, karye be karye gezdirdi. Ve şu kadar gezdirdiğim dil ile ıyân ve kalem ile beyân olunmaz.”

Yine bunun gibi Nakşibendî şeyhlerinin büyüklerinden Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerinin *Maarifetnâme* ismindeki eserinin mebâdisindeki dâire-i vücûd gösterir ki bu gibi mesâil-i devriyye bütün ehlullâh-ı ızâm tarafından bahs olunmuştur. Meselâ Niyâzî Mısri hazretlerinin:

“*Devr-i arşiyeden her kim haberdâr olduysa*

Ol bilir ancak Niyâzî ilm u irfânım benim”

maktayla kadrini îlâ ettikleri “*Devriye-i Arşiyye*” ismindeki nefis risâlesi ve Üsküdarlı Seyyid Haşim Baba hazretlerinin “*Devriye-i Ferşiyye*” adlı mecelleleri¹⁴ ve dîvânı hakikat-ı beyân-ı âlilerinde sırf bu devir meselesine dâir yazılmış olan mutasavvifâne Şiûrleri böyle pîrân-ı tarîkatten olduğuna cümlece kanaat edilmiş olan zevât-ı âliyenin mütenasihadan olmasını icab etmez.

Yukarıda defalarca şerh ve tafsil ettiğimiz vecihle Hurûfilerin itikâd ve eserlerinden Bektâşîler mes’ûl olamaz. Bütün bâtıl mezhepler ve felsefi yolların inançlarından birer parça iktibas olunarak âdetâ mahlût (eklektik) bir din şeklini almış olan Hurûflik tenasühün [92] usûllerini dahi kendine mâl ederek yegâne mecellesi olan *Câvidân*’a bunu da idhâl etmiş.....

Bundan Bektâşîlere ne? Niçin Bektâşîler Hurûfilerin bu gibi merdûd akîdelerinden mesul olsun?

Zâten Bektâşîliği anlamadan, yalnız Bektâşîlere dâir garazkarlar lisanında dönen erâcif ve hikâyeler bir de bîrunâneye müsteniden Bektâşîliği redde kalkan *Kâşifü’l-Esrâr* müellif ve müterizi esaslı bir itiraz noktası- avâm tabiriyle söyleyelim-bir tutamlık yeri bulamayınca Bektâşîlerle Hurûfileri birbirine mezc etmiş. Bütün Hurûfî inançlarını Bektâşîlerin dahi inandığına – gâfilane- inanarak bu telif-i garaz-âludu ortaya koymuştur ki yukarıdan beri bahs ettiğimiz nukât-ı nazariye ve reddiyât-ı mantikiyye bu telifin nasıl bir garazın, nasıl bir mantıksızlığın heykeli olduğunu isbat eder.

Esasen müellif-i müteriz; “Bektâşîler haşri münkir ve mütenasihadandır” demekle bu sözünü esaslı bir bürhân mantığı, bir vâkıa, bir hadise ile isbat etmiyor. Ancak lâ edrî veyahut indî tâifesinde mevcut olması gereken bir hüküm istibdâdı ile hükmü veriyor. Fakat

isbata gelince (latife olmak üzere) kaydıyla bir hikâye , bir masal okuyor. Güyâ bunu isbat etmiş oluyor.

Bu masalları terennüm ettikten sonra “İmdi Fazl-ı Hurûfî şu ibaresinde Bektâşîlere tenasühü talim ettiğine şüphe kalmadı” diyerek öneriyi isbat etmeden delilsiz, bürhânsız bir söz, hem de adi bir söz sarf ediyor.

İnsaf edelim Hacı Bektâş-ı Velî hazretleri âyin ve erkân-ı tarîkatı koyduktan sonra 737/1336 tarihinde irtihâl-ı dâr-ı bekâ buyurdular.

Fazlullâh Hurûfî denilen adam ise 796/1393 tarihinde Acemistan'da vefat etti. Zaman ve mekân itibariyle arada olan açıklıklar Bektâşîlerin âyin ve erkânı arasına Hurûfî inançları karışmasına güçlü bir mâni teşkil eder. *Mirâtü'l-Makâsîd*'ta:

“Meahâzâ Bektâşîye dahi esasen bu gürûhtan olmadığı gibi tâife-i mezbûre yani Hurûfîyyûn dahî Bektâşî değildir. Bektâşîlerin tomâr, icâzet ve hilâfetleri pîr-i tarîkat Hacı Bektâş-ı Velî (ks.) hazretlerinden şu vakte gelinceye değin yalnız esami-i hulefâ-yı Bektâşîye üzerine cereyân eylediği gibi Hurûfilik te, kendilerine mahsûs tomâr-ı hilâfetleri vardır ki, evvel hilâfetnâmelerde yazılı isimlerde Bektâşî halîfelerinden birisi zikredilmemiştir” cümleleriyle müterizlerine meydan okuyor.

Demekki *Kâşîfü'l-Esrâr*'ın bu iddiasının da mahz-ı kizb olduğu anlaşılır. Çünkü Bektâşîlikle, Hurûfilik - birçok yerde tekrar ettiğimiz gibi- tarihen, mekânen, itikâden, zâhiren, bâtinen birbirinden ayrılır.

Garaz, ıvaz nitceleri dâimâ alâka sevk eder. Bu telif ise efkâr-ı umûmiye üzerinde büyük bir zan uyandırmıştır. Bu zan sû-i tefekkürü çoğaltmış, muhtelif akâidin muhtelif unsurların ceryanı içinde bulunan memleketimizde ahaliyi ehl-i sünnet ve'l-cemaat ve Bektâşîlik gibi iki kısma ayırmıştır. Tefrikanın izmihlâli doğuracağı ve mûcib-i tedennî olacağı bütün ehl-i tefekkürce malûm olduğundan dâimâ itilâf ve ittihat cihetine hasr-ı mesâi eylemek ve mümkün

olduğu kadar ihtilaf ve tefrika esbabını ortadan kaldırmak İslâmiyet ve insaniyatın gereğidir

Hakkıyla düşünülecek olursa hiçbir bürhân-ı mantikiye müstened olmayarak sırf bir kısım ehl-i tarîkı tezlil etmek için yazılan bu eser ile, avâm ve cühelâ-i nâsın ve bazı erbâb-ı itirazın lisanında devrân eden Bektâşîler aleyhindeki dedikodular, [95] edebsiz ta'rizler hep bu tefrikanın eser-i yegânesidir.

Rü'yet-i tevhîd altında yarın birleşmek ve bu ittihâdiyle cihân-ı medeniyetin, cihân-ı siyâsetin, cihân-ı idrak ve tefekkürün bütün mukadderatını tedvir edecek olan âlem-i islâm içinde bu misilli tefrikalar bulunmaması, hatta Şiî ve Sünnî fırkaları bile muayyibâtandır. Bunlar şu umûr-ı vicdâniyedendir ki; yalnız şahsiyyet-i beşeriyye, rûhâniyete âid oldukları için umumileştirmemelidir.

Zâten doğru bir nazar, doğru bir idrak anlar ve îmân eder ki, bir dinden teşe'ub eden o dinin aslî kâidelerine muhalefetle başka bir vaziyet alan mezâhib birer birer maksad-ı siyasiyye birer gizli emele binâen teşis olunmuştur. Meselâ Şah İsmâil Safevî'nin bütün bir hatadan ibaret olan icraât-ı diyânete, rûhâniyete istinâden değil, bir politika hudâsı ve Osmanlı memleketini acemleştirmek fikrine ibtinâendir. Sonra ötede beride zuhûru kemâl-i taaccüple görülen mehdî taslakları dahi birer emelin erzel-i siyasiyenin esiri olarak kendilerini fevkalbeşer ilan etmektedirler.

Biz, üç yüz altmış milyonluk kudret-i vahdâniyemizi bir yere cem ederek âtî için başka bir parlak ve muazzam hayat-ı vahdet hazırlamaya gayret etmeliyiz. Bu hazırlığımızın ilk kademesini de [96] kendi aramızda mevcûd olan fer'iyat hatalarını, ictihâdını açıklıkları örtmek, tashîh etmek teşkil etmelidir.

Herhangi iki muâriz meslek, iki muhalif fırka arasında en ziyâde ayıp görülen mesele birbirlerine karşı ufak bir mübâhaseyi bir itirazı müteakip düşman gibi bir vaziyet almaları ve mûcib-i bahs ve cidâl olan meseleyi sükun ve teennî ile mantık ve akliyât ile hall-ü fasl et-

meyerek dâimâ birbirinden uzak bir halde bulunmaları, anlaşmalarını keyfiyetleridir.

Bin üç yüz bu kadar senelik hayât-ı vüs'atte bir faaliyet-i müte-madiye ilerleye ilerleye arzın bütün noktalarında hâkimiyet-i maneviyesini -velevki mezâhib-i muhtelifeye ayrılmış olsun- temin eden, üçyüz altmış milyon nüfusu mütekıdâtına rabt eyleyen dîn-i celil-i Muhammedî sâliklerini yalnız bir noktada birleştirir, bir noktada ic-tima davet eder ki; o da tevhîddir.

Gerçi mezâhib-i erbaadan başka birçok mezâhib varsa da ihtilâfât yalnız fûrûda olduğu için asılda esasta hiçbir ihtilâf mevcut değildir. Nokta-i tevhîdiye bütün ehl-i islâm müttehid ve müttefikdir.

Biz bu itilâf ve ittihâd politikasını takip etmekle âtinin hayât-ı müttehede-i İslâmiyesini takviye etmek taraftarıyız. Mademki bir ismin [97] hâliyiz, mademki hepimiz aynı rü'yet-i mâneviyenin sâ-ye-i muazzamında birleşecek bir fırkayız öyle ise bu ihtilâfâtı mehmâ emken aradan kaldırıp âtîde vâsi bir ittihâd fikri, bir ittihâd-ı kavî-i ictimâ-ı te'sîs edebilmek çarelerini düşünmeliyiz.

“Yek-dil olsak ta hakîmâne çekinsek ne olur

Bizde ol hissi hüdâ etmemiş icâd henüz

Ukalâ nâle eder, halk ise hep böyle gider

Galiba Hâlik'a aks etmedi feryâd henüz”

3- Melâmîliğe İtiraz

Kâşifü'l-Esrâr müellif-i mu'terizi Bektâşîler hakkında ibzâl ettiği lâıksız ve haksız itirazât bir takım akla fikre, mantığa temas etmeyen herzelerle îrâd ederken hiç lüzûmu olmadan Tarikat-ı Melâmi-ye'ye dahî itiraz etmeye başlıyor. Ve eserinin 160. sahifesinde:

“Ve beyne'l-cühelâ şüyû bulmuş bir yılan da var ki, hangi fâsık ve fâcîre sual etsek, Melâmiyeden diyerek o şahsı muazzez ve mükerrem ve işlediği fiskında mazur tutarak fakat zühd-ü takva sahibi olursa, bir sûfi mutaassıb âdemdir diye belki tahkîr etmeden hâli olmazlar.”

Hoca Efendinin tevâlî eden hataları arasında zuhûr ediveren Melâmîler hakkındaki itirazâtı da hoş görelim. Çünkü Hoca Efendi, o zamanlar yani Abdülaziz Han'ın saltanatı sırasında bazı zevâtın elinde bir âlet-i itiraz olup Ahmed Midhat Efendi hazretleri tarafından neşr edilen “*Dağarcık*” mecmuasında münderiç bir makâle-i fenniye-yi red ve ibtâl zımında Ahmed Midhad Efendi hazretlerine “*Ey Kâfir-i bî din*” hitabıyla hücum etmiş ve –ihtimalki-1290/1873’de Beşinci Sultan Murad’a intisâb töhmetiyle Abdülaziz Han tarafından Rodos’a sürgün edilen Ahmed Midhad Efendi’nin felaketine yalnız bu sebep olmuştur.¹¹⁵

Demek oluyor ki, Hoca İshak Efendi eskiden beri müterizlikle, hücumla şöhret bulmuş, öteden beri efkâr-ı münevvereyi mugâlatalarla söndürmek tarafını tutmuştur.

Bektâşîliği redde dâir yazılmış bir risâle arasından böyle Melâmîlere dahi bir arslan payı ayrılmasını pek tuhaf olduğundan ve erbâb-ı tarikat birbiriyle müttehid ve hem-efkâr olduklarından Melâmîlere uzâtlmak istenen bu tariz okunu red etmeye mecbur olduk.

Melâmet, Eşrefzâde Rûmî Hazretlerinin;

“*Etme bir dervîş-i fakîre sen hakâretle nazar*

Bu melâmet hırkasında sırr-ı sultân gizlidir.”

Beytiyle kudretini tebcîl ettikleri bir tarîk-ı aşk ve cezbedir ki bütün turuk-ı aliyyeden erbâb-ı melâmet yetişmiş ve bu zevât-ı aliyye hakkında maarifette râsihûn olmuşlar, silk-i cezbe ve tevhîdde cümleden ileriye varmışlardır.

Bir zamanlar Bayramîler’den teş’ub eden Hamzavî İdrisî Melâmîlerinin nasıl bir tarîk-ı Hak’ta buldukları tarihin, eserlerin vesîkalarıyla sabit olduğundan ve serimizin on dördüncü sahifesin-

de Hamzavîliğe dâir mâlumât-ı mücmele verdiğimizden tafsilatını anlamak isteyenlere, Sarı Abdullâh Efendi Hazretlerinin *Semera-tü'l-Fuâd* ismindeki matbu eseriyle *Ahvâl-i Melâmiyyeti'l-Ahfiyâ* nâmındaki eser-i nâdirini ve Lâlizâde Abdalbâki Efendi'nin meşhûr *Risâlesi*'ni tavsiye ederiz.[100]

Melâmîlik bu asırdan yani 1300/1882 den evvel başka bir şekil almış, ulûm-ı tasavvufiyede tevhidde râsih ve o zamanın en meşhûr erbâb-ı tasavvufundan sayılan ve Arap Hoca nâmıyla şöhret bulan Muhammed Nûru'l-Arabî Hazretlerinin gayretiyle bir tarîk, ayrıca bir meslek-i tasavvuf haline girmiş, tasavvufâne eserler, tarîkat tarihine ait müellefatıyla ibkâ-yı nâm eden meşhûr Kemâleddîn Harîrî merhûm, Muhammed Nûru'l-Arabî'nin tilmîz-i hâssı idi. Kemâleddîn Harîrî'nin o kadar mücâhede ve sa'yıyla bu kadar âsâr-ı nâfia vücûda getirmesiyle genç yaşında irtihâl-ı dâr-ı bekâ etmesi büyük bir ziyândır.

Müşârun-ileyhin neşr u ta'mîm eyledikleri usûl-i tarîkat, tarîk-ı sohbet ve irfân, tarîk-ı müsemmâdır. Melâmiyye esmâdan hakîkata vüsûl-ı tarîkini ihtiyâr etmeyerek müsemmâ cihetini ve irfân-ı Muhammedî silkini ihtiyâr ederler. Sâliki dâimâ sohbeta, dâimâ irfâna terğib ederler. İttikâ üzere sâhib-i kadem ve tarîk-ı hakîkata sâliktir.

Biz, fâsık ve fâcir semâda uça bile istidraçtır diye hükm edenlerdeniz. Envâ-ı kebâiri işleyip Bektâşîlik, ferâizi terk ederek yalnız laklaka ile Melâmîlik taslayanlar nazarımızda merduktur. Tarîkat arasından zuhûr eden iki üç fâsık için Bektâşîliği teklîfât-ı şer'iyeyi "*makâm-ı cem'deyim*" diye terk eden üç beş laklakacı için Melâmîliği tahkîr eden Hoca Efendi'nin bu yeni garabeti, bu yeni safsata-i bî mânası yığınlarla teessüfe şayandır. *Kâşifü'l-Esrâr*'da muharrer arz olunan cümlenin ilersinde:[101] terk ederek yalnız laklakiyyat ile Melâmîlik taslayanlar nazarımızda merduktur. Tarîkat arasından zuhûr eden iki üç fâsık için bektâşîliği, teklîfât-ı şer'iyeyi 'makâm-ı cem'deyim' diye terk eden üç beş laklakacı için melâmîliği tahkîr eden Hoca Efendi'nin bu yeni gazâbatı bu yeni safsata-i bî-mana-

şayığınlarla teessüfe şâyândır. Kâşifü'l-esrârda muharrir, sâlifü'l-arz cümlenin ilerisinde:

“İş bu melamiyye sohbeti fi zamâninâ zuhur eden fesâdâtın en ziyâde cüz'ü a'zamı olduğunu arz ederiz.’

Bir vakitler efkâr-ı cedide-i fenniye neşr etmek isteyenleri küfr ile itham eden, tarikat-ı Bektâşiye gibi ona bir ricâl-i mutasavvifin yetişdiren bir tarik-i âliyi tezlil etmek isteyen Hoca İshak Efendi'nin Melamilerin müctemian oturup da mebâhis-i dîniyye ve tasavvufiyye üzerine olan sohbetini (fesadâtın cüz'ü a'zamı) tabiriyle yâd etmesi cehlin, garazın en büyük bürhânıdır.

Müellif-i fakîr, melâmiyye ricâlinden el-hâletü hâzihî ber hayât olan zevâtın en ziyâde meşhurlarıyla en zâhib-i iktidâr olanlarıyla görüştüm. Halaka-i sohbetlerinde bulundum. Kat'iyen şeriat-i Muhammediye ahkâmına muhalif bir hareket görmedikten başka daimî bir hulûs ve ittihâd, daimî bir irfân sûrî ve ma'nevî hissettim. Meclislerinde [102] nükât-ı tasavvufiyye ile etvâr-ı ârifâne ile ceryân eden sohbetleri sâlikân-ı tasavvuf içino kadar şâyân-ı istifadedir ki: İshak Efendi gibi taassub ve gaflet deryalarında ma'rûk olan ashâb-ı inâd bu nükât-ı mühimmeyi derk idememekde ma'zurduklar.

Bu hücumdansonra suret-i kelâm değişiyor: ‘Her olur olmaz, bî-nemâz melâmiyye olmuş olsa İslambül melamiyye hazeratı ile dop dolu olup cami-i cemaate müdahim ve menâhiden muhteriz âdî müsülman pek az kalur.’

Her olur olmaz her bir namazın melâmî olması bir defa akla, silki münafidir. Çünkü melâmet kendi saliklerini âdâb-ı şeriate mütemessik, hakikat-i irfâne mâlik zevât-ı âkileden intihâb eder. Ve ibnlerce erbâb-ı tarikat arasında melamet kisvesine bürünenler yani irfân-ı hakîkî ile ittisâf, ahlâk-ı ilâhiye ile tahallük edenler pek enderdir. Melamet hakikat-i mutlakayadaha ziyade kesb-i vukuf etmek demektir. Yoksa âdî ârif taslaklığı her zehi-kuyâne tasavvuf fûruşluk, melamet değildir.

Müellif-i fakir bütün tefrikalar, nizalara, tedenniye esbâb olmak üzere taassubu gösterebilirim. Taassub ki şimdiye kadar vuku bulan ifsâdâtı, ihtilâlâtı tevlid etmiştir. Taassub ki iki hem din milleti birbirine düşürmüş, cenk ve cidaller [103] açmıştır. Taassub ki ona bir evliyâullahdan bir çoğunu bir çok felakete uğratmıştır. Taassub ki daimâ terakkiye sedler çekmiş, daima hakikate doğru atılan adımları kısaltmağa sa'y etmiştir. Taassub ki; ilme düşman, tekâmüle hâil, terakkiye cellâd olmuştur. Taassub ki; muhtelif mesalik arasında ekilen tohm-u teferrukayı tenmiye etmiştir. Taassub ki: istikbâle bir sedd-i sedîd hayât-ı fikriyeye bir mâhi-i şedîd olmuştur.

Resim: Tarikat-ı aliyye-i Bektâşîyye ricâlinden Kazak Abdal nâmıyla ma'rûf olan zâtın ele geçmiş tasvîridir. [104]

Eğer terakki etmek, müttehid bulunmak, daimî bir uhuvvet içinde yaşamak, âtiyi tenvir, istikbâli te'mîn eylemek arzu edersek yalnız

bu unsuru, bu unsur-ı meş'ûm taassubu yıkmalı, ortadan kaldırmalıyız. Çünkü onun, taassubun sîne-i beşeriyeye açtığı yaralar, kalb-i insâniyete akıttığı zehirler, sahife-i idrake nakş ettiği elvâh-ı hûnîn hâlâ pâydâr, hâlâ ber-karardır. Hulasa şunu söyleyebilirim ki; bir din daire-i intişarını tevsî' etmek bir tarik-ı müntesibînini çoğaltmak bir meslek-i felsefesine herkesi inandırmak için ibtidâ taassubu kaldırmalıdır. Eğer o unsur-ı meş'ûm bâkî kalırsa tedenni teferruka, niza ebediyyen, ebediyyendevam edecektir. [105]

Sadra rucu' edelim: Kâşifü'l-esrâr müellif-i mu'terizi câvidân-ı sagîrin on ikinci bâbını ve secde-i âdem meselesini beyan ve red ederken: *'ve hafî olmaya ki bâlâda tasrih olunan veçhe üzere Fazl hâşâ kendisi Allah olup âdemden de murad, yine Fazlu Hurûfî olduğundan daima hayatta kendisine secde ve kendisi mürde olduktan sonra zu'mu bâtullarını halîfetullah olan Bektâşi babalarına secde etmek demek olup cemî'* talimâtı bunlardan ibarettir' diyerek yeni bir herze-i garazkârâne daha yer.

Adem aleyhisselama, kütüb-i aidesinde tafsilen münderiç olduğu üzere melâike-i kirâm bâ emr-i ilâhî secde ettiler. Ve kader Ademi tebcil ve takdis eylediler. Azâzîl ise emr-i ilâhiyi infâz etmeyerek ve 'ene hayrun minhu/ben ondan daha hayırlıyım' diyerek secdeden istinkâf ile kâfir ve matrûd dergâh-ı rabbi'l-âlemîn oldu.

Meclis-i irfâne gidüp âyet-i Kur'ân okuruz

İlm-u ledün vâkıfıyız, nüsha-i irfân okuruz

Söylemeyiz nâ-halka böylece irdik şerefe [106]

"Vâkıf olup men arefe dersini pinhân okuruz

Birbirini sevmeyenin, kendi özün bilmeyenin

Âdeme baş eğmeyenin, ismini şeytan okuruz"

Ahmed Rifat Efendi merhûm *Mir'âtü'l-Mekâsıd*'in 220. sahifesinde:

“Pes Allah Teâlâ Âdem'den eşref ve âlem kimse yaratmadı, zirâ Âdem aslû'l-âlemdir. Cihânın şulesi insan ve fânusu cemi-i müm-künâttır.”

“Ey Niyâzî! Âdem oldu çün cihânın şu'lesi

Bahş olur Âdem deminden âleme rûhu'l-hayât”

“İmdi âdemin şeref ve fazileti mâlum oldu. Şu tafsilden murâd olan mânâ erkân-ı tarîkı Bektâşiyeden denilen Niyâzî hakkında müddeilerin iddialarını ibtâldır. Zira Niyâz nûnun kesriyle recâ ve yalvarmak manasınadır. Ve sücûdu hakîkatta Âdem'e idiye de mânen Allah teâlâ'ya ibadeti mutazammın idi. Emrine imtisâl sebebiyle ve ol sücudla murâd inhinâ idi. Yoksa alnını yere koymak değildi. İslâm gelince selamla ol inhina dahi ibtâl olundu. Vâkian dervîş-i fakîre göre huzûr-ı mürşide vardıkta, mürşidini hak bilerek hayr-ı himmet talebi için yüzü gözünü yerlere sürerek [107] niyâz etmek âdâb-ı tarîkattandır. Velâkin bu âdâb, bade's-selâm yalnız bir inhina ile şeyhinin el ve diz ve damenin öpmek ve tutmaktır. Yoksa secde eder gibice alnı, yüzü taş ve topraklara sürmek değildir. İnsan bütün isim ve sıfatların mazharıdır. Cümle mevcûdât insan için vücûda geldi. Hak teâlâ insanda zâhir olduğu gibi bir şeyde zâhir olmadı. Onun için insan cemî mevcûdâtdan mümtâz oldu. Velâkin “Lâ ilâhe illallah” ibadete lâyıq Allah'tan gayri yoktur. Ve her gönüde Hak'tan gayri maksut olmaz. Her ne kadar o gönül maksudunu gayri itibar etse bile cümle gönüllerin maksudu Allah'tır. Ondan gayri mevcûd yoktur. Her vücûdun hakîkatı odur. İsimlerin itibariyle gayri vehm olunursa da ârife lâzım olan hakkın gayri mevcûd vardır tevehhümünü nefy edip, her vücûdu zâhiren ve bâtınan hakkın birliğini isbat eder taki tevhîd tamam olup Âdem-i hakîkiden ola. Yoksa şeytan gibi kendi halinden nefsine vücûd verip yokluk yüzünden varlıkta görüne. Ve dervîş-i fakîr dermendî nice yıllar esîr-i dâm-ı tezvîr edip, ilkâ eylediği kelâm-ı semm-i katlden helâke erdiren mübtedîlerin âyin-i tarîktır diye ifrâd üzere vad-ı meydân eyledikleri bu misüllü nâ-meşrû şeylerin bâb-ı tarîkatta aslı faslı olmayıp, sûret-i niyâz-ı bâlâda beyân kılındığı vecihledir ki, bu da âdâb-ı dervîşten

olan yirmi edebten birisidir. [109] Kavlühû Teâlâ: “*yevme yekşifü an sâk.....*”¹¹⁶ ol günde perde keşf olunup, hali düşvâr olur. Yani, hesap ve cezâ için emr-i müştâd olur. Onlar ki sücûd için davet olundukta vücutları demir gibi olmakla secdeye kâdir olmaya. Huşû ve nedâmetten gözleri kapanıp, onları zel veya hakâret kaplaya, bunlarda dünyada sıhhatte sâlimler iken secde-i hüdüya davet olunup icabet etmezlerdi. Ol secdeden murad nedir? İkrâr-ı imân demek dinül-lâha mülâzım olup ona mütâvaat etmektir. Ve imân-ı şer’iyedir ki insan memurun bihtir. İrâde ve fiil ile müktesibtir. “*Lâ tebdîle li hal-kıllah*”¹¹⁷ Allah teâlânın dinine lâayık olmaz ki onu tağyîr ede. Yani Allahı tebdîl etmeniz belki dinüllâha mülâzım olup ona mütâbaat etmek demektir. “*Zâlike’d-dinül-kayyim...*”¹¹⁸ İşbu dîn-i Ahmedî bir dîn-i müstevîdir. Yani düz ve doğru olup asla eğri ve çarpık değildir. Onda eğrilik yoktur. Binâenaleyh, şerîatte olmayan şeyler tarîkatta dahi yoktur. Çünkü tarîkat şerîatin aynıdır. Secde Kur’ân-ı Kerîm’in on dört yerinde bulunmaktadır. Secde Allah teâlâya yakınlaşmak içindir. Peygamberimiz sallallâhü aleyhi vesellem, abdin Rab teâlâyâ ziyâde karîb olması, a’mâl-i sâliha ile sâcid olmağlık iledir, diye buyurmuşlardır.”

Diyorlar ki, hakîkatı bizde vuzûhuyla isbât etmektedir. Vâkıyan tarîkat-ı Bektâşîye’de niyâzın ifratına gidildiği vâkıya da bu da hadd-i mârûf ve meşrûunu tecâvüz etmemiştir. Hoca İshak Efendi, hatta Rifâî, Sa’dî, Kâdirî tekkelerinde bile icrâ olunan niyâzı, tarîkat-ı Bektâşîye’nin niyâzından ayırıyor ve büyük bir bühtan olmak üzere, güyâ Fazl-ı Hurûfî’ye secde edildiğini yazıyor. Sorarız: Bektâşîlik, Hacı Bektaş-ı Velî’ye mensup bir fırkadır. Eğer Fazlullâh Hurûfî’ye mensup olsaydı, Fazlullâh’a nisbet edilir ve Bektâşîler de secdelerini Fazlullâh’ın nâmına icrâ ederlerdi. Eğer şu anda secde etmek lâzım gelse Hacı Bektaş-ı Velî’ye karşı edilir, çünkü bütün Bektâşîlik onun nâmına, âdâbına, erkânına merbûttur.

Yine *Kâşifü'l-Esrâr* bir hata-i azîm üzere:

“Ve yine mâlum ola ki, zîrde yazacak ki âdemin veçhine secde olduğu gibi bacaklarına da secde etmek lâzımdır, emrine imtisâlen halâ Bektâşîler bu kâideye riâyet ederler” diyor ki, burada akıl ağlıyor, mantık ağlıyor, nakil ağlıyor, el-hâsıl her şey bu herze , herze-i câhilâneye bütün mâtemiyle ağlıyor. [110] İnsafın ne olduğunu bilmeyen, muaraza zamanlarında mantığı, safsataya değişen Hoca İshak Efendi burada dahi bir bühtan fırlatıyor. Yalnız ifrât-ı niyâzdan başka bir şeyi olmayan Bektâşîleri bacaklara secde ile ithâm etmek gibi bir halt ediyor. Bundan sonra (letâiften olmak üzere) kaydıyla ağza alınmaz bir hikâye daha nakl ederek edebin, terbiyenin dışına çıkıyor, müstehcen cümlelerle güya Bektâşîliği ezmek çürütmek hususunda ki maksadını ortaya koyuyor.

“Sûfiyâ zulmette kaldın yok mu idrâkin senin

Cehl ile gaflette dolmuş çû eflâkin senin

Rinde, en bâlâ merâtib kûşe-i fakr u fenâ

Tâc ile seccâde olmuş hâr u hâşânın senin”

Yine *Kâşifü'l-Esrâr*'ın 74. sahifesinde:

“Haftı olmaya ki, Bektâşî babaların müridlerine teklîfat-ı şer’iyyeden hiçbirini teklîf etmeyip yalnız teklîfleri *“parayı pul eyleme, getir bize ver yiyelim sen dahi ihvanların ile yiyip iç”* diye tenbih eylediklerinden Bektâşî olan kesân mâ mülkûn dâimâ me’külât ve meşrubâta harf ile *“efles mine'l-Yehûd”* olarak ekserisi zümre-i muattliyyeden olarak” diye bir târiz-i nâ becâda daha bulunur. [111] Evvelâ teklîfat-ı şer’iyyeyi teklîf etmedikleri bir iftirâ-ı şenîdir. Çünkü tarikat kat’iyyen şer’iâten ayrı olamaz. Li ta’rîz bulaştırılmak istenen lekeler hep böyle müfteriyât-ı şeniâden ibaret kalınca müfteriyât dahî doğrudan doğruya onu icad edene aid olur.

“Parayı pul eyleme, getir biz yiyelim” teklîfi pek âmiyâne, binâen aleyh pek fena bir iftirâdır. Gerçi her tarikatta sâlik şeyhine, dergâhına elinden geldiği kadar muavenet ederse de böyle hâl iflâsa kadar

gelmiş dervişlere katiyyen tesadüf olunamaz. Ekser müntesibinin zümre-i muattaliyeden olarak müflis bir halde bulunması bahsine gelince gerçi hırka-i tecrîdi giyerek âlem-i fenâyâ gönül bağlamış mücerred dervişler hiç bir işe rabt-ı kalb ve amel etmeyerek inzivâ-köşesinde sülûk ile meşgûl olurlar. Lâkin bütün müntesibîn-i nâzeninden iş yaparlar. Âlimlerinden ziyâde olduğu ve kibâr-ı ricâl-i hükümetle, ağniyâ-ı memleketten birçoğunun tarîkat-ı aliyeye sâlik bulunması Hoca İshak Efendi'nin, bu kulunun dahî bâtil olduğunu ortaya kor.

“Sûretin esrârını zâhid ne bilsin, yâ fakîh

Kul kefâ billâhi mahrem kande her hayvân olur”

Şimdi malûm olmalıdır ki, bu misüllü ekâzib-i muhterianın işâasına ve bunun böyle sûret-i Hak'tan görünür bir risâle ile ortaya konmasına asıl sebebi sırf ehl-i tarîktan bir kısım mühim olan tarîkat-ı aliyeye-i Bektâşîyye ricâlini tezlil ve hak u hakikatı böyle bâtil, meselâ nazariyât u şenî hikâyelerle örterek mutaassıb emellerle ortaya yaymak ve ihtirâs-ı garazkârâne ile dolu olan *Kâşifü'l-Esrâr* adlı mecele-i kizb u garazı muhaliflerin belagatinden istifade ederek herkese inandıracaktır.

O zamanlar bu kitaba tarîkat-ı Bektâşîyye müntesiplerinden Ahmed Rıfat Efendi cennetmekân tarafından sâlifü'l-arz *Mirâtü'l-mekâsîd fî def'i'l-mefâsîd* isimindeki kitap yazılmış ve 1293/1876 da basılmış ise de istibdâd-ı Hamîdî kitabın intişârını men etmiş ve bilhassa Merdivenköyü dergâhı postnişîn-i sâbıkı Mehmed Ali Dedebara merhûm tarafından yazıldığı rivâyet olunan reddiye kiske-i tab'a girmedikten başka birçok ihvân-ı safânın dahî manzûru olamamıştır.

İshak Efendi kitabınının 136.sahifesinde diyor ki:

“Bu fakîrin garazı, beş yüz seneden beri sır diyerek mektûm tutarak ehl-i İslâmı idlâl ettikleri kütüb-i akâidlerini [113] millet-i İslâma ilan için âcizâne bir metin kaleme aldım. İş bu metnin şerh ve tafsîli ihvanımız olan ulemâ-yı âleme terk olundu.”

Evvela bu fakîrin garazı deyince, hakîkaten garazının nereye ve kimlere aid olduğu anlaşıldı. Çünkü Bektâşîlerin kitapları, tomâr-ı hilâfetleri meydandadır. Hurûflerin kitapları ve inançları ehline âyândır. Bir defa Bektâşîlikle Hurûfiliği karıştırmak ve Hurûflerin inançlarıyla Bektâşîlerin inançlarını karıştırmak en büyük iftiradır. Ve bu iftira da sırf garaza müsteniddir. Hoca İshak Efendi, burada garazını kendi lisanıyla itiraf ederek zerâfet gösterecek iken gaflet ediyor. Zâten gafletinin en büyük bürhânı da ehl-i hakka vurmak istediği darbedir. Fakat adâlet-i ilâhiye müteriz hoca efendiyi sonra Bursa menfâlarına kadar sevk etmiştir.

“Beş yüz seneden beri mektum tutulan sır” dan bahs olunuyor. Beş yüz senedir sır böyle perde-i ihfâ altında iken eğer Hoca İshak Efendi bunu keşf edip ortaya koyduysa.....! Amerika'nın keşfinden daha büyük hizmet etmiş demektir.

Halbuki risâlenin kapağında olan “*Esrâr-ı Bektâşiyânı hâvî bey-ne'l-müslimîn gayet müfidtir*” ta'biri de o kadar yalan, o kadar sarîh bir bühtandır ki kitabı okuyanlar bunun Bektâşî esrârına aid bir risâle mi, yoksa Hurûfleri redde dâir bir telif mi? Olduğunda mütehayyir kalmışlardır.

“Ehl-i îmânı idlâl” diyor. Sorarız ki ehl-i îmânı idlâl eden kirve-i Bektâşîler midir? Yoksa Hurûfler midir? Tabii *Câvidân* ve emsâli telifât kimlere aid ise ehl-i îmânı idlâl edenler de onlardır. Yoksa kitapları, Şiirleri, müntesipleri ortada bulunan tarikat-ı Bektâşîye'den mudîll ismine mazhar-belki birkaç müstesnadın başka- kimse yetişmemiştir. Altı yüz seneden beri Bektâşîlerin bu vatan-ı muazzezde yaptığı hizmetler gayr-ı kâbil-i inkârdır. Eğer “*Tarih-i İnkılâb-ı Os-mânî*” karıştırılacak olursa meşrûtiyet-i muazzeze-i Osmaniye'nin te'sisinde ta evvelden beri müdafî-i hürriyet ve fikr-i sermestî sahibi Bektâşîlerin hizmetleri bulunduğu görülür.

“Kütüb-i akâidlerini millet-i islâma îlân” deniyor. Bu Hurûflerle Bektâşîliği mezc ederek yapılan garazkârâne îlân Hoca Efendi'nin istediği gibi bir maksadı temin etmiş, yani ehl-i İslâm arasında bir tefrika, bir ikilik salmış olduğundan böyle işlenen cinâyeti-ki sırf

tefrika ve nifak politikasıdır. Müftehirâne yazmak da taaccübe, hem de kantarlarla hayrete şâyân bir meseledir.[115]

“Bu metnin şerh ve tafsîlini ulemâ-yı âlâma terk eden” *Kâşî-fü'l-Esrâr* müellif-i müterizi meâ't-teessüf maksadına nâil olamamış.

Çünkü eserin basılma tarihî olan 1291/1874 tarihinden bu zamana kadar hiçbir âlim, hiçbir sahib-i kalem Hoca Efendî'nin eserine iktizâ ederek vasiyyetini yerine getirerek bu kitaba bir şerh yazmamış.

Halbuki müellif-i fakîr, *Kâşîfü'l-Esrâr*'ı şerh ve tafsîl değil, belki muhtevî olduğu ictihâdî hataları red ve ibtâl için bu eserin başka bir sûretle reddine muvaffak olduğumdan dolayı müftehirim.

Kitabın en sonlarına doğru diyor ki:

“İş bu dâl ve mudillin ibaresini aynen tahrîr ettim ki erbâb-ı garaz tabir olundu diye telif yoluna gitmesinler”

İbâreyi aynen nakilden Tarîkat-ı Bektâşîye'ye ne zarar, aynen nakil olunan ibareleri Hurûfîlerin *Câvidan*larıyla diğer âsâr Hurûfîye'den alınmış bulunan Bektâşîlere bir şîn terettüb edip edemeyeceğini erbâb-ı akl ve iz'ân biraz düşünsünler. Bir de “erbâb-ı garaz” tabiri kullanıyor ki, “*el-keîâm sıfatü'l-mütekellim*” darb-ı mesel meşhûrunu tatbik edince erbâb-ı garaz tabirinin kime lâyük ve kime aid olduğunu tebeyyün eder. Yine *Kâşîfü'l-Esrâr* da;

“Bu tâife şimdîye kadar cehele-i nâsı idlâllerine bais bizler muhibb-i Ali ve hanedân-ı ehl-i beyti ve Hz. Ali (ra.)'ye muhabbet ettikten sonra başka amel lâzım değildir derler.”

Evet Bektâşîler muhibb-i hanedân-ı ehl-i beyttir. Bu muhabbetlerinin esbâbı da ileride arz olunacak birçok ehâdis-i nebeviyyenin âmir olduğu muhabbettir.

Halbuki muhabbet-i Ali ve muhabbet-i hanedân-ı Muhammedîyi hiçbir zaman sû-i istîmâl etmemişler ve müterizin dediği gibi muhabbet-i ehl-i beyte sülûk eden âdemden teklîfât-ı şer'iyenin sâkit olacağını iddia eylememişlerdir.

Teklîfât-ı şer'îye hakkında binlerce âyât-ı kerîme, te'kîden binlerce ehâdis-i Nebviyye varken böyle “*Bekâşîler, muhabbet-i hanedân olanlardan teklîf-i şer'î sâkıt olur diye iddia ediyorlar*” demek altı yüz bu kadar seneden beri serbesti-i efkâr ile, irfân ile temâyüz etmiş olan Bektâşîleri tahkîr etmek tezlîl etmektir. Hoca İshak Efendi emin olmalıdır ki; teklîfât-ı şer'îyeyi münkir diye ittiham ettiği Bektâşîler umûr-ı dîniye ve mesâil-i îtikâdiyeyi kendisinden daha iyi bilir ve takdîr ederler.

Kâşîfü'l-Esrâr'ın bir yerinde Hoca Efendi diyor ki;

“Cenâb-ı Ali dâimâ gaza ile meşğul idi. Hangi gazada Bektâşîler fedâ-yı can edip, hiçbir gazâda ictimâ ettiler mi?”

Kâşîfü'l-Esrâr müellif-i mûterizinin tarihî hatası burada daha acayip bir şekilde tecellî ediyor. Tarihte katiyyen bir tetebbuu olmadığı, bu sözleriyle o kadar isbat eyliyor ki bir zamanlar allâme-i devrân, yegâne-i devrân geçinen böyle bir zât-ı âli-i kadrin târihi, bu husûs tarih-i Osmânî'nin ilk devirlerine âid vukûatı bilemeyecek kadar câhil olması insanı hayrette bırakır.

Nazarımızı tarih-i Osmanî'nin evâiline, yani Orhan Gâzî cennet-mekân zamanına ircâ edersek görürüz ki: devşirme çocuklarından mürekkep olarak teşkîl olunacak Osmanlı ordusuna “*Yeniçeri*” ismini veren, duâ-i hayriyeye o orduyu takdîs eden Hacı Bektâş-ı Velî hazretleridir. Bundan sonraki tâ 1241/1826'a kadar imtidâd eden yeniçerilik, tamamıyla Bektâşî âyin ve erkânına merbût olarak kalmış ve tarîkatın gülbankları, âyin ve erkânından birçok âdâb, yeniçeriler tarafından muhafaza olunmuştur.

Hatta ulûfe aldıkları gün okunan gülbankın¹¹⁹, [118] sofrâ gülbankı vesâir gülbanklar tamamıyla son zamana kadar muhafaza

olunmuşsa da Bektâşîlik nâmını telvîs eden ve âdetâ bir bağ çetesi, bir eşkıya komitesi haline girerek âsâyîş-i dâhiliyi ihlâlâ başlayan bazı erbâb-ı fisk u fitnenin harekât-ı nâ-becâsı bin ikiyüz kırk birde icrâ edilen kıtâl-i azîmi intâc etmiştir. Bu mesele yani Yeniçerilerle beraber Bektâşîlere revâ görülen bu hareket nâ-revâ ki fetret nâmıyla tesmiyesi lâzım gelir-Bahs-i mahsûsunda etrafiyla beyân ve tenkid edileceğinden bunu Bektâşîliğin tarihine aid olan kısma terk etmeyi münasip görerek sadede rücûa mecbur olduk.

Acaba *Kâşifü'l-Esrâr* sahibi tamamıyla Bektâşîliğe merbût olan Yeniçerilerin icrâ ettikleri muharebâtı bilmiyor mu? Acaba hudûd-ı Osmânîyi Hindistandan ta mağrib-i aksâya, Mısır'dan Rusya içeri-lerine, Kafkasya'dan Viyana surlarına kadar tevsî eden kuvvet hangi ordunun, hangi tarîka mensup askerlerin kuvvet-i pazularıdır. [119]

Resim 5: Merdivenköyünde Şahkulu Sultan Dergâhı postnişini iken vefat eden şuarâ-yı nâmdârdan Mehmed Ali Hilmi Baba

Satvet-i Osmâniyeyi îlan eden, Avrupa'yı karşımızda titremeye, Fransuvaları ilticâya mecbur eden kuvvet hangi askerlerle hâsıl olmuştur? Düşünelim, muhakemâtımızı bir yere cem edelim. Bu kuvvet sırf yeniçerilerin kuvvetidir. Yeniçeriler ise Hazret-i Pîr'in duâsına mazhar olmuş bir fırka-i tarîkattır.

Fakat sonradan zuhûr eden bazı nifaklar ve tarîkat icrâsına giren bir takım münâfık ve fâsık âdemler yeniçerileri dahi iğfâl ederek bağı ve fesada sevk etmişlerdir. Zuhûr edecek fenalıkların def'i çaresine evvelden teşebbüs olunsaydı ve tarîkat kisvesinden görünerek ibadullâhı idlâl eden fikirler söndürülseydi, teşebbüslerine bir sedd-i hâil çekilseydi 1241/1826 vak'ası gibi bir kıtâl tevlîd etmez ve bir takım ifsâdât ve münâferât olmazdı.

İşte Hoca İshak Efendi'nin burada olan hatası hata-yı tarihiyyesi, gaflet-i muannidânesi dahi erbâb-ı ikâna, muhibbân-ı tarîkata ibrâz olundu. Muhakemât-ı medîde fikrimizin doğru mu, yanlış mı olduğunu tabi gösterir.

Hoca İshak Efendi eserinin sonunda (s.172) ;

“Malûm ola ki, bazı ehîbbâ bu fakîre ihtâr eyledi ki bu kaleme aldığımız risâle için tâife-i Bektâşiyân size buğz ederler. Fakîr cevap eyledim ki, me'mûlum oldur ki, buğz ve adâvet değil belki teşekkür ve duâları mücîp olur.”

Evvela beyân edelim ki; buğz İslâm için değildir. Bâ husûs erbâb-ı tarîkattan olanlar için buğz, küfr ile müsâvidir. Gerçi bu risâlenin neşri üzerine yalnız tarîkat-i Bektâşîye ricâli ve dervîşânından değil, turuk-ı sâire erbâbından, hattâ ulemâdan ve bî-taraf ricâl-i mütefek-kireden birçok zevât gücendiler. Mübahasâttan akl u nakl âdâbından, mantık kavâidinden mücerred olan bu garaz-âlûd, yalanlarla dolu, şeni ve müstekreh hikâyelerle mülevves olan bu *Kâşifü'l-Esrâr* isimindeki kitap, Hoca İshak Efendi'nin iddiâsı gibi teşekkür ve duâları mücîp olmadı. Belki nâmının ebedî bir nefretle yâd olunmasına sebep oldu.

Çünkü teşekkür ve duâ bir iyilik ve fiil-i hayr mukâbilinde olup, teşekkür ve duâ menfâat-i âmmeye hizmet eden, dîn u millete faydalı eserler meydana getiren, terakkiye, maarife yardım eyleyen zevâta karşı yapılır. Halbuki Hoca İshak Efendi'nin yazdığı bu eser menfeat-ı umûmîyeye hizmet etmekten başka, beyne'l-müslimîn tohm-i fesad ekmiş, ehl-i tarîkat ile, hakikatı idrak etmekten âciz olan cühele-i nâs arasında bir açıklık peydâ eylemiştir.

Yâ Rab! Bu ne büyük bir humk ve gaflettir ki yaptığı cürm-i azîme mukâbil tefrika ettiği insanlardan kendine karşı teşekkür ve duâ bekliyor.

Yâ Rab! Bu ne büyük körlüktür ki, yaptığı cürm-i meşrû ve muvâfık-ı hakikat göstermek istiyor. Bu meşrûiyet perdesi altında oyunu- ki o hakîkaten acıklı bir faciadır-mudhike ve fazilet oyunu gibi göstererek riyâ-yı kizb, muânide ve safsatadan ibaret bir mecelle ortaya koyuyor.

Sonra bu kitabı okuyan ve müellifinin ulemâdan olduğunu bilen avâm-u nâs (Allah, Allah bak şu Bektâşi denilen gürûha) diyerek Hoca Efendi'nin sözleriyle, zehirli haplarıyla hızlıca zehirleniyor. Ve bir tarîkı Hak ve hakikat ile, sâliklerini, müntesiplerini tekfir ediyor. İttihat etmesi lâzım gelen efrâd-ı ümmet arasında böyle bir eser-i îrâz-ı âlûdun serptiği fesat tohumları o kadar büyük fenalıklar doğurmuştur ki, sayılacak olsa bu kitap kadar ayrıca bir kitap yazmak iktiza eder.

Fenalıkların en büyüğü, en şayân-ı ehemmiyeti adem-i ittihâd meselesidir ki [123] fenalıkların bütün menbaı bu olduğu erbâb-ı insâf nazarında bütün husûsuyla taayyün eder.

Yine ileride diyor ki:

“Birçok mü'min biraderlerimizin ekserisinin âbâ u ecdâdı ehib-bamızdan olduğu halde âbâ u ecdâdının dînini terk eyleyip müebbeden cehennemde kalacak bir tarîk-ı dalâlate sâlik olduklarını gördüğümüz vakitte nasıl sabr u sükût olunabilir. Bu sükût müslümanlığın şanına düşer mi?”

Hakîkaten riya ve sûret-i Hak'tan görünmek buna derler. Ehib-bâsının evlatlarının Bektâşî olmasını çekemeyen Hoca Efendî'nin bu gayreti, vazîfesi olmayan işe müdahale demektir ki vazîfesi olmayan adların yaptıkları bu misüllü işlerin en sonu böyle mahcûbiyet ve böyle utanmadır.

İşte yukarıdan beri söylenen, yazılan sözler, yazılar gösterir ki hoca efendinin maksadı erbâb-ı hakikat ve tarîkatten bir kısmını techîl ve tekfir ederek gizli maksatlara hizmet etmek ve ehl-i İslâm arasına tefrika bırakarak yalanları hakikat, hakikatleri yalan gibi göstermektir.

Gerçi Hurûfilik ve *Câvidanlar* hakkında birçok tenkîdât-ı şer'i-yede bulunulmuş ve bu tenkitlerin bazıları pek bayağı olarak icrâ edilmiş ise de, latife sûretiyle naklolunan hikâyât-ı şenîa ve emsâl-i müstekrehe ve Bektâşîlere karşı kullanılan lisân-ı bî edeb nihâyet derecede mütearrizâne olduğundan ulemâdan bir zâtın edeb kalemini bu kadar gayb ederek ağza alınmayacak kelimât-ı müstehcene ile bir takım kadhiyyâta bulunması âdâb-ı mantığa, âdâb-ı şeriata yakışmayacak meselelerdir.

Şimdi *Kâşifü'l-Esrâr*'ı baştan aşağıya kadar süzdük. Birçok pıhtılar, tortular bulduk. Saf olan aksamı pek az kaldığı anlaşıldı. Bunları icmâlen anlatalım ki en esaslı noktalar burada:

Hatâ-yı evvel; Bektâşîlikle Hurûfilik birbirine karıştırılmış, gerek tarihan, gerek mekânen, gerek itikâden tamamıyla birbirinin zıddı olan bu iki mesleğin birbiriyle karıştırılması efkâr-ı umûmiyeyi tağlîz etmiştir.

Câvidanların mütâlaasından anlaşıldığı üzere bu mezhep; Meâni-i Kur'an'ı, muhkemât ve müteşâbihâtı akla sığmayan tarzda tevîl ile maksadı ne olduğu anlaşılmadan bir takım meçhûl inançlarla, bir takım muğlak vicdanlar telkîn eden bir mezheptir ki, eğer lâyıkiyla tedkîk ve tetebbu' olunursa bir kıymet-i felsefiyesi olmayıp, [125] bütün mezâhib ve mesâlik-i felsefiyeden biraz ve işe yarayan inançlar ve prensiplerin karıştırılmasıyla aslî şeklini almıştır.

Zaman-ı tabîat bazen pek ednâ kâbiliyetli, hâssa-i tenmiyesi pek az olan cürsümlere bir kâbiliyet müstesna, bir feyz-i bî-bedel bahş ettiği gibi, bu pek esassız bir temel üzerine bina olunan Hurûfilik dahî Acemistan'ı istilâ etmiş ve ulemâdan sayılan bazı zevât-ı meşhûre bile bu mesleği kabul ederek çeşitli eserler vücûda getirmişlerdir.

Bunlardan en meşhûrları Acemistan'da zuhûr edenlerden Fazlul-lâh Hurûfî'nin en meşhûr hulefâsından Aliyyü'l-Alâ, Şeyh Ebû'l-Hasan Kemâl Senâî, Seyyid Şerîf Amûlî, Emir Gıyâseddîn, Şeyh Hasan İbn Haydar, Seyyid Şemseddîn. Memâlik-i Osmânî'de yetişenlerden: Ferišteoğlu Abdülmecîd Tebrizî¹²⁰, Temennâyî¹²¹, Virân Abdal nâmıyla yâd olunan Virânî¹²² Zemînî vesâiredir. Hurûfilik bu sûretle yavaş yavaş ortalığı istilaya başlayınca intişârını nazar-ı hayretle görmeyenler derhal katl ve imhası çaresine tevessül etmişler ve hatta Bâyezîd Velî zamanında icrâ olunan tedâbir-i tedîbiyye sayesinde neşr-i efkâr etmelerinin önü alınmış ve ortada yalnız kitapları kalmıştır. Kalan kitapların mefâdından müstebân olan meânî pek müşevvestir. Nazar-ı hakîkî bile bu muammaya benzeyen, kitaplardan bir şey anlayamaz. *Câvidan* ve sâir kitaplar hiçbir şeye benzemeyen inançlarıyla eğer Bektâşîler gibi efrâd-ı irfân ile, efrâd-ı zekâ ile şöret bulan bir fırkayı kendine rabt edebildiyse iyi.

Halbuki Bektâşîler efrâd-ı zekâsıyla, efrâd-ı irfânıyla böyle acayip kitaplara, böyle gülünç inançlara inanacak bir seviye-i irfânda değil-

dirler. Bunlara inanmak, bâ husus bu zamân-ı idrak ve tefekkürde böyle acîbelere îmân etmek hiçbir akıl sahibinin işi değildir.[127]

Mir'âtü'l-Mekâsîd, Fazlullâh Hurûfî'nin silsilesi bahsinde;

“Fazlullâh Hurûfî'nin nisbeti Allahü âlem bundan bin iki yüz sene evvel zuhûra gelen İsmâiliyye fırkasından Hemdân Kırmîtî nâmında bir şahıstır ki Kara-i Vasıt'tan Kırmît nâm karyedendir.

Fazlullâh Hurûfî'nin sâdattan olduğunu beyân için silsile-i nisbeti bir risâlede münderic olup manzûr-ı nazar-ı âcizî olduğundan ayniyle iş bu mahalde tahrîr olundu:

Fazlullâh ibn es-Seyyid Bahâeddîn ibn Seyyid Hasan b. Seyyid Muhammed b. Seyyid Taceddîn b. Seyyid Ali b. Seyyid Haşim, Seyyid Şerefşâh b. Seyyid Muhammedü'l- Yemânî, b. Seyyid Ali b. Seyyid Hüseyin, b. Seyyid Muhammed, b. Seyyid Haşim İbn Seyyid Hasan, b. Seyyid Ali, b. Seyyid Haşim, b. Seyyid Muhammed, b. Seyyid Cafer, b. Seyyid İmam Musâ Kâzım hazretlerine peyvestedir. Amma Hakkın yolundan uzak olanlar için haseb ve nesebin ne faydası olabilir ki bi'l-iltizâm bunu yazmışlardır. (el-Mânâ fi'l-batni's-şâir) medlülünce mânâsı yine kendileri bilir.

“*İşknâme* müellifi Tebrizli Firişteoğlu Abdülmecid, Fazl-ı Hurûfî'nin hulefâsından Şemseddîn nâm Hurûfî'nin müstahlefi Bâyezid'den müstahleftir. Mûmâ-ileyhin kardeşi Abdülatif ibn Feriştet rahmetullâhın âlem-i tasavvufta telif eylediği kitap kendisinin irfân-ı Rabbânî'den haz ve sehm-i cesîmi olduğuna şahittir. Kardeşi Abdülmecidin tâife-i Hurûfîyenin bu şekildeki bâtıl sözlerine ferîfte olup, ol gürûhun reisini Fazlullâh Tebrizî ashâbından olduğuna yakın hâsil ederek kalben memnun olmayıp eğer hiçbir maddede onlara mütâbaat ve mütâveat etmediyse de uhuvvet muktezasınca kardeşine itiraza dahi mübâderet eylemediği *Zeyl-i Şakâyık*'ta mestûrdur.

“Mûmâ ileyh Ferişteoğlu'nun Hurûfî yolunda olan telifatı yalnız *İşknâme* olmayıp kendisi ulemâ ve ulemâzâde olduğu cihetle tercüme ve takrîrde yed-i tûlâsı olup, hatta *Saadetnâme*'yi *Câvidân* ve *İşknâme*, *Muhabbetnâme*'den tercüme ve istihrac edip sekiz yüz yirmi

altı Saferinde hitama reside olduğunu muarız tefehhurda arz u beyân ve fakîr Abdülmecid b Ferište İzzeddîn ünvanıyla tezyîn-i dibace-i makâl etmiştir. Bunlardan biri dahi Bâyezîd ve Şemseddîn, Şiir ve inşada mahâret-i kâmile olan (Refî, Bedreddîn, Mukîmî, Mağribî) ve bunlar gibi daha nice üstâd-ı kâmil bu yola zâhib olarak kavl ve zuumlarınca meydân-ı muhabbette post u pâ ile hakâyik ve şerâyi-i hurûfla bilip, anladıklarına müftehirdirler.”

4- Nâilî Efendi'nin Mektubu

İşte bu vesâik-i mühimmeden ve Hurûfilerin elde bulunan kitaplarından anlaşılır ki bu fırka, muhibbân-ı tarikat-ı aliyyeden Nâilî Efendi Hazretleri müellif-i fakîre irsâl ettikleri bir mektuplarında diyorlar ki:

“Bektâşilikle Hurûfilîğin yek-diğerine ve Bektâşiler'den Hurûfilîlere meyl edenler görülmüş ve işitilmiş, olduğu emr-i gayr-i münkerdir. Fakat meyl edenler de sâlik oldukları tarîkattan çıkmış olmayıp, ancak Hurûfilîkten dem vurmak ve bu hali makrûn-ı hakikat itikâd etmek gibi tavr ve hareketlerde bulunmaktan ve bir nevi mâlumat-fürûşluktan ibâret idiyse de hayf ki tarîkata bir kat daha dühûl ve taarruza sebebiyet verdiler. Ve bunca dedi koduyu dâvet eylediler”.

5- Şeyh Hüseyin Hüsnü Efendi'nin Mektubu

Tarikat-ı Nakşibendiye ricâlinden Şeyh Hüseyin Hüsnü Efendi Hazretleri dahi gönderdikleri tarafsız bir mektupta:

“Bazı kesânın, Bektâşî nâmı altında bazı dervîşân-ı dil-rişân-ı melâhideyi görüpte, Hazret-i Pîr-i Hacı Bektâş-ı Velî'ye nisbet-i sahîha ile mensup olan tarikat-ı aliyyesini inkâr ve feyz u nisbetin mesdûd ve silsile-i tarikatın münkârız olduğuna kâil olmak pek büyük insafsızlıktır.”

“Urefâ-yı turuk-ı aliyyenin malûmudur ki; Cemi pîrân-ı azîzânın melce-i feyz ve ahz-ı feyz u nisbetleri rûhâniyet-i celîle-i Nebeviye-dir. [130] Pîrânın bazıları büyük ve feyizli, bazıları küçük ve feyizsiz gibi zanlara mail olmakta sâlikân için hatır-ı azîm vardır. Çünkü (kerâmât-ı evliyâi hakkun) mesel-i kelâmiyesini zaman ve mekân ile takyîde çalışmak füyûzât-ı nâ-mütenâhiye-i ilahiyyenin ve meded-i rûhâniyet-i nebeviyyenin inkıtâma zâhib gibi bir ibhâm-ı nâ savâbı intâc eder ki bu bâtil neticenin afvi ve gayr-ı kâbil bir hatâ-yı mahz olduğuna ukûl-ı selîme müttefiktir. Zira Cenâb-ı kâdir u kayyûmun tecelliyâtı, ubbâd-ı muvahhiddîn için her an tecelli ve kulûb-ı mü'minîn, misbâh-ı nebeviyyetten iktibâs, envâr-ı kemâle her zaman müstaidir. Ancak sâlike lâzım olan, eslâfa hüsn-i zan ile, kendini nisbet-i rûhâniyet-i cenâb-ı risâlet-penâhiye intisâb-ı kâmil hâsıl etmiş bir yed-i sahiha teslim edip şerîat-ı garrâ-yı Ahmediye'ye tamamıyla temessük ve ekâbir-i İslâmın meydana koyacağı usûl-i tarîkat ve âdâb-ı sohbe tevesşüldür. Yoksa bir iki muhalif derişi görüpte, esas tarîka itiraz aklen ve naklen mezmûm ve merdûtdur. Hazret-i pîr-i Hacı Bektâş-ı Velî, pîrân-ı turuk-ı aliyye gibi bir Velî-yi kâmil ve me'haz-ı mesleği eimme-i isnâ aşere[ye] vâsıl, ictihâd-ı tarîkte delîli kitap ve sünnettir. Turuk-ı sâire gibi şâh-ı râh ehl-i sünnet olmakla hak ve savabtır.” sözleriyle bizi hakîkaten bî-terafîliklerine hayran etmişlerdir. İstidrâd kâbilinden olmak üzere burada okuyucularımıza Hurûflik'ten doğan Noktavîyyûn nâmını alan fırka hakkında bir parça malûmât vermeye lüzum gördük.¹²³

6- Noktavîliğin Doğuşu

Rivâyete nazaran Fazl-ı Hurûfî'nin en büyük hulefâsından olan Mahmud Sincânî, âlem-i hâbda kendini sûretinde noktalı bir gömlek olduğu halde görür. Vâkıyı tabir ettirmek için mürşidi Fazl-ı Hurûfî'ye müracaat eder. Fazl-ı Hurûfî rüyayı iyice dinledikten sonra derki:

“Gördüğün gömlek mezhebe işarettir. Üzerinde olan noktalar da ilm-i noktaya dâirdir. Bana evvelden beri malûmdu ki Mahmud isminde biri benim icad ettiğim ilm-i hurûfu ibtâl ederek muhalif bir ilmi, yani ilm-i nokta nâmında bir mezhep peydâ edecektir. Ben o Mahmud denilen şahsın sen olduğundan gâfil idim. Vâkıyanın tabirinden anladım ki o Mahmud sensin. Fakat ricam budur ki bana muhalefet etmeyerek o ilm-i noktayı benim hayatımda izhar etmeye. Zira ben senin pîrin, sen de benim halîfemsin.”

Bu söz üzerine Mahmud Sincânî:

Evet vâkıam böyledir. Ve sen hakikat söyledin. Fakat ne çare ki, işte ben sana muhalefet ediyorum.

Diyerek hemen kalemi eline alıp, ilm-i noktaya başlar. Fazl-ı Hurûfî [132] bu halden fevkalâde muğber olarak onu meclisten tard ile adını Mahmud-u merdûd koyar.

Mahmud Noktavî bunun üzerine icâd ettiği ilm-i noktaya dâir bir telif vücûda getirerek ismini *Câvidân-ı Sağır* tesmiye eder. Ve *Câvidân*'ına ve mezhebine inanmalarını tenbîh ve telkîn eder.

Hurûfîlerle Noktavîler arasında ihtilaflar vâki olduğundan ve Hurûfîler Noktavîleri, Noktavîler Hurûfîleri techîl ve tahkîr ettikten sonra Acemistan ve havalisinde birçok zamanlar hükümrân olmuşlar ise de, sonraları ikisi de mahiyet-i asliyelerini muhafaza edemeyerek başka sûretlere istihale etmişlerdir. Hatta *Nûru'l-Hüdâ* ismindeki kitapta yanlış bir hüküm olmak üzere (turuk-ı aliyeden bazıları arasında Hurûfîler ve Noktavîler'den girmiş ve tarîkatın esasını ka-

rıştırmışlardır) diyerek Halvetiyye, Gülşeniyye, Mevleviyye, Edhemiyye tarikatlarına Hurûfî ve Noktavî inançları karıştığını söylüyor.

Bu mesele aynı Bektâşîler aleyhinde söylenen sözler gibi bir esas-ı kaviye müstenid sözlerden olmayıp, ceffe'l-kalem söylenen türrehâtan olduğu için cevap vermeye bile lüzum görmedik. İşte yukardan beri beyân olunan ve beyân olunagelen meseleler gösteriyor ki Hoca İshak Efendi'nin telif ve neşr ettiği *Kâşifü'l-Esrâr Dâfiu'l-Eş-râr* isimindeki kitab ümmet-i İslâmiye arasında tefrika ve muhalefet tohumu ektiği için bir mahiyet-i fesâdiyeyi hâvidir. Çünkü sûret-i Hak'tan görünerek ve Hurûfîlikle Bektâşîlik-müthiş bir entrika ile birbirine mezc ederek bu sûretle ittihâd-ı millete, âdâb-ı insaniyet ve İslâmiyete darbe vurmak öyle bir fesattır ki, ednâ bir mülâhaza bu fesadın nasıl ve ne gibi fenalıklar tevlîd ettiğini takdir eder.

Nazar-ı hakikat, bu kitapta bulunan türrehat, safsata güya neyi pek vâzih bir sûrette görür o riyâkârane, gâfilâne sözlerin âmâkında gizlenen sahtekârlıkları pek çabuk fark eder. Kalb-i selim inanır ki; bu kitabın her cümlesi bir neşîde-i iğfâl, her kelimesi bir hutbe-i şeytandır.

Gaflet-i umûmîyeden istifade ederek hakikat-perest bir fırkayı techîl ve tahkîr için böyle bir hile-i siyâsiye ile, bir kalem-i riyâkâr ile neşr-i efkâr etmek ve ortaya attığı eserde akla, mantığa uymaz tarih ile, tasavvufla, tarih-i turukla, hiç münasebeti olmayan bir takım bâtil fikirler söylemek, sonra Hurûfîlikten tamamıyla ayrı olan Bektâşîliği Hurûfîlerin inançlarıyla ve fasl etmeyerek yalnız birkaç indî hüküm ve bir sürü letâif-i müstekrehe [134] ile mugâlataya boğmak, bu garazın, bu müretteb hüçûmun en esaslı, en canlı noktalarıdır.

Selâmet-i umûmîyeyi menfeat-i şahsiyeye tercih edenlerin netâ-yic-i âsârı bu gibi âsâr-ı tefrikadır. Zâten yukarıdan beri söylediğimiz üzere garaza, fıkır u fesada müstenid olan teşebbüsâtın neticeleri böylece ümmet-i merhûme arasında gayr-ı kâbil tamir hatalara sebebiyet verir. Ve fâil yaptığı cürümden dolayı il-el-ebed mes'ül tutulur.

Bakınız, şimdiye kadar efkâr-ı ahaliyi yaldızlı cümlelerle tağlîz eden Hoca Efendi kitabının sonunda neler diyor.

“Ve ale’l-husûs devlet ü hey’et ve debdebe-i saltanattan amaç, dîn u mülk ve vatan toprağını muhafazadan ibarettir”.

Bizde bu hükmü, doğru ve kat’î bir hüküm olduğundan dolayı bilâ pervâ tasdik ederiz. Lâkin bakınız sonraları ne diyor:

“Fesâd-ı dînî def için âcizleri gibi birkaç hoca efendilerin sây ey-lemesini istiksâr eden hamiiyetsiz bulunur mu?”

Bizde fesâd-ı dînî men için vâki olacak taarruzâta mukâbele etmek isteyen, beyne’l-müslimin zuhûr edecek fitne ve ifsâdâtı kaldıracak zevâtın çalışmasını istiksâr değil belki alkışlarız. [135]

طریقت علیہ بکناشیہ بابا کاندن مرحوم حافظ نوری بابا

Resim: Tarikat-ı aliyye-i Bektâşiye babagânından merhum Hâfız
Nûrî Baba

Ve böyle hademât-ı mühimmeyi, vezâif-i mukaddeseyi dût ta-hammülüne yüklenen ulemâ-yı âlâm hazerâtının isimlerini ilel-ebed hâtıra-i ümmete nakş etmek, yaptığı hizmetten dolayı kendilerini takdis etmek arzu ederiz.

Fakat tamîr kisvesi altında tahrîp, hizmet kisvesi altında fetret ve safсата politikası güdenlere de bu takdîs ettiğimiz fırkadan büsbütün ayrı tutâriz.

Şimdiye kadar, ifsâdâtı mucip ve müslümanlar arasında, tefrîka-yı câlip mesâlik hakkında, ulemâ-i mütehasisîn tarafından birçok eserler, reddiyeler yazıldı. Bunların başlıcaları Hıristiyanlığa karşı yazılan Hoca Rahmetullâh Hindî Hazretlerinin “*Beyân-ı Hakkî*” ve Ahmed Midhat Efendi'nin “*Müdâfaa*”ları, Sırrı Paşa Hazretlerinin “*Nûru'l-hüdâ li men ihtedâ*” nâmındaki telifi, Draper'den “*Nizâ-ı ilm u dîn*” ismindeki kitabına Ahmed Midhat Efendi'nin yazdığı reddiye ve daha birçok kitaplardır.¹²⁴

Bunların cümlesinde âdâb-ı mantıkıyye ve kavâid-i mübâhase gözetilerek şahsa katiyyen taarruz olunmamış, her şey tamamıyla âdâb ve erkân-ı münâzara dâiresinde ceryan etmiştir. Eğer bu eserlerde mantikî hatalar bulunsaydı mutlaka diğer bir taraftan ta'rize uğrayacaktı. Eğer bu eserlerde şahsiyet mevzuu mübâhase olsaydı mutlaka feryatlar yükselir, itirazlar yağmaya başlardı.[137]

Halbuki Hoca Efendinin neşrettiği bu mecelle-i iğrâz sırf şahsiyetten, sırf mantıksızlıktan ibaret olduğu için ilk önce feryat “*Mir'âtü'l-Mekâsıd*” la yükseldi. Ondan sonra Dede-baba merhûmun yazdığı rivâyet edilen reddiyesi çıktı. Nihâyet müellif-i fakîrin bu kitabı yazıldı. Maksad tarikat-ı Bektâşîye hakkında halkın lisânında dönen erâcif-i şayiayı red, tarikatın esas ve erkânına dâir bilgisi olmayanlara Bektâşîliğin nasıl bir tarikat olduğunu, ne gibi esaslar

üzerine müesses olduğunu bildirmek ve halkın fikrinde yer tutmuş olan kötü düşüncelerin izâlesine gayret eylemektir.

Maksadımın ne kadar saf bir emel üzerine olduğu ve tahrîr ettiğim ve edeceğim meselelerin tarihi ile tasavvuf ile olan râbitası ve bâ-husus edeb-i kelâmı muhafaza ederek kavâid-i nakliye ve akliyyeye olan mutâbakat-ı Muhibbân ve okuyucuların elbette mâlum olmuştur.

Hoca İshak Efendi nihâyete doğru:

“Halbuki şevket-i İslâm sayesinde şimdiye kadar fırak-ı dâlleden birinin İslâm aleyhine kütüp neşreylemesi muhal iken, tâife-i Bektâşiye bir şer zümre-i kalîle oldukları halde, *Işknâme*'yi böyle bî pervâ ve alenen neşr eylemişler iken fakîrin akâid-i müslimîni muhafaza için kaleme aldığımız reddiyyeyi cerh eder gayretsiz var mı?”

Diyorki, buradaki hataların dahi ne kadar vazıh olduğu âşikârdır.

İbtidâ, fırak-ı dâlleden biri İslâm aleyhinde kitap neşr edemez sözü hatadır. Gerçi dinimize olan taarruzları çekemesek de kimsenin hürriyet-i şahsiyesine taarruz etmek istemediğimizden Hoca Efendi'nin bu sözü de merdûd olur.

Sâniyen, *Işknâme*; Bektâşîler tarafından neşr olunmamıştır. Bunun delili ise kitabı bastıran adamın kim olduğunu tahkikle meydana çıkar, araştırması çok kolaydır. Kitabın matbaa nüshası üzerinde bastıranın ismi elbette yazılıdır. O isim sahibinin kim olduğu anlaşılınca *Işknâme*'nin Bektâşîler tarafından mı, yoksa Hurûfler tarafından mı? Neşr olunduğu meydana çıkar.

Reddiyyeyi cerh eden gayretsiz bulunur mu diyorlar. Halbuki her bâtilı reddetmek, her kof şeye itiraz etmek mutlaka caizdir. Onun için İshak Efendi'nin bu sualine kemâl-i cesaretle cevap vermeye:

İşte ben sizin yazdığınız bu garaza müstenid kitaba cevap yazıyorum. Bektâşîlere dâir yazdığınız sözlerin hepsi kizb, hepsi hatadır. Siz Bektâşîliği indî sözlerinizle güyâ ezdim zannediyorsunuz.

Halbuki siz Bektâşîlikle Hurûflîğın ayrı ayrı birer meslek olduğunu fark edemeyecek derecede gaflettesiniz.

Bilmem Hoca Efendi hayatta olsaydı buna ne cevap verirlerdi? Bir de (tâife-i Bektâşîyân, bir şer zümre-i kalîle oldukları halde) deniyor. Tahminen Rumelide bir buçuk ve Anadolu'da üç milyon kadar sâliki olan ve hemen her yerde bir tekkesi bulunan tarikat-ı Bektâşîye müntesibînine böyle şer zümre-i kalîle demekte ayrıca bir eser-i gafflettir. Akâid-i müslimîni muhafaza için kaleme alınan reddiye) sözü dahî bir neşîde-i mütefahırâne ifhâm ediyor.

Eğer akâid-i müslimîni muhafaza, böyle müslümanlar arasında nifak ve şikâk tohumu ekmek ve bâtılları hakikat, hakikatları bâtil göstermek ise başka. Belki müellif-i mütearriz, burada başka bir ictihâd ederek akâid-i müslimîni muhafaza etmeyi bu nokta-i nazardan- görüyorsa mea't-teessüf ictihâdında pek büyük hata ettiğini ve bu hatayı ictihâdının kendisine sevap değil belki büyük bir günah getireceğini herkes inanır.

Bazı hatalar vardır ki, mahiyeti evvela hata şeklinde değil, bir fiili savâb gibi görünür. Efkâr-ı umûmîye o fiilin bir fiil-i galat olduğunu, idrak edemeyerek şaşırır. Onu doğru [140] telakkî eder. Çünkü fiilin mürettibi onu o sûretle tertîp etmiştir ki: mahiyetteki butlân mümkün olduğu kadar bir perde-i hile ile örtülü olduğu halde gayet kat'î ve muhakkak görünsün ve fiilin bir emr-i hayr olduğuna bütün fikirler inansın.

Yalancının mumu, yatsıya kadar yanar derler. İşte o hak sûretinde bâtılın dahi biraz zaman sonra mahiyeti meydana çıkar. Galata düşen efkâr-ı umûmîye inanmaya başlarken dünkü hüküm yanlış, bu günkü doğrudur.

Meselâ, dünyanın müstevî olduğuna efkâr-ı kadîme kâil idiler. Sonra ilm-i hey'etin berâhini onun kürevî şekil olduğunu gösterdi. Herkes onun müstevî olduğuna inanırken, bürhânlar ortaya çıkınca kürevî arza inanılmaya başlandı.

Yine bundan evvel hikmet-i kadîmenin bir hatâ-yı azîmi olmak üzere efkâr-ı umûmîye inanmıştı ki anâsır-ı mücerrede ve basîta; su, hava, toprak, ateş olmak üzere dörtten ibarettir.

Bu fikir yakın zamanlara kadar, efkâr-ı umûmîyeyi işgal etmişti. Halbuki kimyâ-yı cedîd bütün bu şeylerin mürekkep olduğunu isbat edince efkâr-ı umûmîyede bir teşevvüş hâsıl oldu. Fünûn-ı kadîme zîr u zeber olarak fen, başka unsur, başka mücerred unsurlar keşf etti. İşte bu gün fikr-i kadîm-i fennînin tamamen aleyhinde olarak "anasır-ı erbaa" yerine doksan bu kadar unsur kabul olunmuştur ki bu fikirler tamamen dünkünün aksidir.

Yine dün efkâr-ı kadîme-i fennînin telkîn ettiği üzere kürre-i arz merkez -i âlem olmak üzere kabul olunmuştu. O zaman deniyordu ki "Arz merkez-i kâinattır, bütün seyyârât, şems de dâhil olduğu halde arzın etrafında devr eder."

Sonra heyet-i cedîde bütün bu nazariyatı red ve ibtâl etti. Arzın merkez-i âlem değil, şemsin merkez-i âlem olduğunu isbat eyledi, arz yalnız şemsin etrafında dönen seyyârelerden bir cüz olmak üzere kabul olundu.

Demekki efkâr-ı umûmî dün inandığı şeylerin bugün isbât olunursa bâtil olduğuna itikâd eder. Çünkü dâimâ tebeddülât efkârı vardır. Hakikatler bir nisbet-i muayyene ile sâbit olarak kabul olamaz. Dün inandığımız şeyleri, bu gün başka şeyler red edince mademki tebdîl-i efkâra mecbur oluyoruz, öyle ise hakâik-i müstemirre yoktur. Hakikatler değişken olunca iş burada başkalaşır¹²⁵.

İşte Hoca Efendi'nin dün bazı zevât belki avâm ve cühele-i nâs tarafından mecelle-i hakikat-ı mutlaka gibi telakkî edilen kitabı bu gün efkârı umûmîye önünde tezelzül etmiş ve nasıl bir mahiyet-i meçhûleye hâiz olduğu meydana çıkmıştır.

Meydân-ı mübâhasede “*menim diger nîset*” diyerek o zamanın gaflet ve cehâletten bâ-husûs istibdât-ı fevkalâdesinde-istifade eden Hoca Efendinin bu zayıf eseri işte bu gün efkârı umûmîye ve ukûl-i hak-perestân karşısında hiç menzilesine tenezzül etmiştir. Artık zaman eski zaman değildir.

Meşrutiyet hak ve adaleti emrediyor. Böyle öldürülmek istenen hak, bu zamanda meydana çıkacaktır. Adle vurulan darbeler bu zaman-ı feyz ve serbestîde red olunacaktır.

Şimdiye kadar sükût ile geçiştirilen zamanlara artık bir fasıla lâzımdır. Hakkından mahrum edilenler bu zaman-ı meşrutiyette, nasıl ki iddia-yı hak ediyorsa, hakikatler nasıl ki birer birer meydana çıkıyorsa büyük ve mütefekkir bir fırka olduğu halde devr-i sâbıkın bütün zulümlerine bir hedef olan ve bazı denî garazkârlar tarafından tezlil edilmek istenilen tarik-ı nâzenînin hakkı da ortaya çıkmalı ve masum eteklere sürülmek istenen lekeleri sürmek isteyen eller seyf-i hak ve hakikatle kat’ olunmalıdır. Hakkın, adlin, [143] müdafii olduğuna altı yüz senelik hayât-ı mesâisi şahid olan Bektâşîye tarafından bu zaman-ı meşrûtiyet ve adalette mazhar-ı hak ve adl olması, onların öldürülmek istenen hukukun tekrar yaşaması, efkâr-ı umûmîyenin tashîh-i zihâb etmesi şarttır.

Zâten tefrika-ı yegâne bu *Kâşîfu’l-Esrâr* ismindeki mecelle-i garazın saçtığı tohumlardan neşvü nemâ bulmuştur. Efkâr-ı umûmîye serpilen sû-i tefehhümât hastalıkları hep bu kalemin saçtığı garaz-âlûd zehirlerden neşet etmiştir. El-hâletü hâzihi mevcut olan bazı mesâil-i vakfiye-i mühimme bile hep bu kitabın netâyic-i muzırrasından çıkmıştır.

Öyle pekçok mütefâhirâne bir vad ile “bu reddiye cerh eder gayretsiz bulunur mu?” gibi müdâfaa-i hak için ortaya çıkması muhtemel olanları gayretsizlikle ittiham etmek meydân-ı münâzara da kendisinden başka bir münâzırın bulunmamasına, binâenaleyh mağlub olmak ihtimalini böyle gayretsiz sözüyle kaldırmak istemek iyi bir hile ise de, hileyi tertib eden zâtın karşısında hak ile bâtili fark

edici bir göz bulunursa “*yalancının mumu yatıya kadar yanar*” sözündeki hikmet-i avâmî pek çabuk ortaya çıkar.

Hoca İshak Efendi: [144]

“Bizim üzerimize lâzım olan farz-ı kifâyeyi mea’l-acz ve’l-kusûr bi inâyetillâhi teâlâ iskât eyledik.”

Dine vukû bulan tarizleri reddetmek gerçi her Müslim üzerine farz-ı kifâyedir. Bu mesâil öteden beri bütün ulemâ-yı âlâm ve fuzelâ-yı benâm hazerâtını işgâl ettiğinden Hikmet-i maddiyyûn, Hiristyanlığa karşı birçok reddiyeler tahrîr olunmuştur ki, bunları tahrîr edenler işte asıl üzerlerine müteveccih olan farz-ı kifâyeyi fazla fazla îfâ eylemişlerdir. Fakat bu zevât, telifât-ı müfidesiyle Hoca İshak Efendi'nin telif-i fâsidi arasında milyonlarca kilometrelik açıklık vardır. O zevât-ı fâzılanın telifâtı hakikaten dîn-i celîle vâki olan tarizleri müdâfaaten kaleme alınmış ve bu hademât bütün ümmet tarafından mahzar-ı takdîr ve tebcil olunmuştur.

Halbuki Hoca Efendi'nin telîfi dîne vukû bulan bir taarruzu red ve ibtâl için olmayıp, ümmet-i merhûme arasında bir âteş-i nifâk ve fitne ihdâs etmek fikrine mebnî kaleme alınmıştır. Onun için âsâr-ı mezkûre-i kıymetdârın mahzar-ı tebcil ve takdîr olduğu kadar *Kâşî-fü'l-Esrâr* risâlesi de, inde muhibbânda, nazar-ı hak beyninde, lâyıık-ı tahkîr ve nefret olmuştur.

Mea’l-acz ve’l-kusûr tâbirini istîmâl o kadar hak-gûyâne ki İshak Efendi bir parça daha insaf edipte (acz ile kusûr) [145] birine (mea’l-garaz ve’t-taassub) lügatını istîmâl etseydi daha büyüklük göstermiş olurdu.

Bazı zamanlarda Cenâb-ı Hak izhâr-ı adâlet için mücrimi kendi kendine söyler. Ve bazı insanlar kendi kendi kendine herkesce gizli olan hakikatları ortaya kor. Bu Cenâb-ı Hakk'ın bir cilvesidir ki hakâik-i mestûre kendiliğinden inkişâf ederek merak içinde bulunanların def-i merâkını mûcip olur.

Yine bu yukarıdaki cümleden sonra:

“İş bu husûsun infâz ve icrâsı evliyâ-ı umûr hazerâtının üzerine farz-ı kifâyeye olup,” diyorlar. Biz bu sözlerden birçok mânalar çıkardık.

Evvelâ; Fikrimize hutûr eden mesele 1288’de tab’ edilen Ferište-oğlu Câvidân’ın men-i intişârını ve hükümetce tâbi ve nâşiri hakkında lâzım gelen muamelenin ifâsını ihtardır.

Sâniyen; İshak Efendi’nin fikrinde dâl ve mudil bir fırka olan Bektâşî tarîkının men’i ve Bektâşîler hakkında tedâbir tedbîbine vesâire icrâsı tavsiyedir.

Sâlisen; evliyâ-ı umûr hazerâtını tâbîr-i tâzîmkârenesiyle yükselttiği o zamanın bazı ricâl-i hükümetince –ki bunlar ile tarîk-ı nâzeninden bazı ekâbir memurlar ile muarız idi- hoş görünmek ve tarîkat-ı bektâşîyeye mensup hükümet ricâlinden bazılarının kesr-i nüfûzuna sebep olmaktadır.

Râbian; senelerden beri lisân-ı halkta dönen dedi koduları bir kitap sûretinde tasnif ederek o zamanın ekâbir-i ricâl-i hükümetine, dindarâne bir nümayiş yapmak ve bu suretle iyi bir nâm ve memuriyetle müstesna bir pâye-i ikbâle nâil olmaktadır.

Evliyâ-ı umûr hazerâtının nazar-ı dikkatine havâle ettiği ve hakkında infâz olunacağına intizâr ettiği icraat esasen 1241/1826’da icrâ olunan katliamda pek müthiş bir sûrette görüldü. O zaman yeniçerilerle kesilen tarîk-ı Bektâşî ricâlî, yıkılan Bektâşî dergâhları, hatta mezarlıklarda Bektâşî tacı hâmil mezar taşlarının kırılması, bütün tekkeler âidâtının Nakşî tekkelerine meşrût kılınması, muhafaza-i hayat için firâra muvafık olabilen Bektâşî dervişlerinin ötede beride ihtifâsı gösteriyor ki Hoca efendi’nin infâzını emr veyahut ihtâr eylediği icraat o zaman kat kat fazla olarak icrâ olunmuştur. 1241/1826’dan 1255/1839’a kadar Bektâşî nâmı hiç ortada kalmayıp 1255/1839’da yani Abdülmecid Han Cennetmekânın ibtidâ cülûsunda tarîkat-ı Bektâşîye yavaş yavaş mevcûdiyetini izhâra başlamış ve Seyyid Nizâmeddin Hazretlerinin civâr-ı feyz-i iktinahlarında [147] medfûn olup 1267/1851 tarihlerinde dâr-ı bekâyaya göçen Halil Revnâkî Baba Efendi’nin himmetiyle evvelâ Merdivenköyü Şahkulu Sul-

tan dergâhı uyandırılmış ve sonra bütün tekâyâ ve zevâyâ-ı Bektâşîye küşâd olunmuştur.

Böyle ikinci bir kîtâli yahut ikinci icraat-ı evliyâ-yı umûr hazerâtına ihtâr etmek nasıl bir fikir üzerine müstenidtir? Memlekette bir cemm-i gafîr üzerine, birçok müntesibîn tarîk üzerine tedâbir-i şedîd ve icraat-ı tedbîbiyye ifâsını ihtâr-hemde nâhak yere- nasıl bir maksada mebnîdir?

Buraları meselenin esrâr-âlûd cihetleri olduğundan hakîkaten kesb-i vükûf etmek, yani bu maksatlardan mânâlar çıkarmak bütün zanniyâtın ibaret kalır. Fakat bu zanniyâtın elbette bir hakîkatı, hakîkata istinâd eder bir ciheti vardır. Zaten kitabın ilk sahifesinden başlayıp ta son satırına kadar devam eden riyâ ve hud'a ile süslü, mağfel sözler gösteriyor ki bu kitap bir maksad-ı târik ve mübheme müsteniden kaleme alınmıştır. Fakat bu zulâm-ı ibhâmın içinde ne gibi hakâik bulunduğunu kimse idrâk edemez. Bunu anlamak Hoca Efendi'nin bundaki, maksad-ı mahsûsunu keşf etmek için insanın ehl-i keşfden bulunması iktiza eder.

Kitabın ilk sahifesinde hiçbir girizgâha, hiçbir mukaddimeye lüzum görmeyen müellif-i müteriz:

“Ehl-i islâmı idlâl ile meşgûl olan tavâifin en başlıcası tâife-i Bektâşîyân olup, halbuki ef'âl ve akvallerinden ehl-i islâmdan olmadıkları mâlûm ise de...” cümleleriyle başlayan ifadesinden tâ “temmeti'r-risâle” kelimelerine kadar olan bütün ifâdât ilk kelimenin bir tefsîr-i tevsiisidir.

Ehl-i islâmı birçok tâife varmış ki, idlâl ile meşgûl imiş. Hoca Efendi bu tâifelerin hepsini îzâh etmiyor da, yalnız bunların en başlıcası olan Bektâşîleri söylüyor. Yine Hoca efendinin fikrine göre bu tâife-i Bektâşînin gerek halleri ve gerek kavilleri kendilerinin ehl-i islâmdan olmadığını gösteriyormuş.

Ehl-i kibleyi, kelime-i tevhîd altında yaşayan erbâb-ı îmânı tekfir etmenin ne kadar büyük bir cürm olduğunu bilmeyecek kadar gâfil olmayan Hoca Efendinin daha mebâdîde böyle bir hata, böyle bir

cürm-ü ekberle işe girişmesi hakîkaten taaccüp olunacak mesâilden-
dir.[149]

Âh Hoca Efendiciğim! Sen hiç Bektâşîlerin ser-tâc-ı ibtihâcı olan pîr Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velînin kendi telif güzîdesi olan Velâyetnâme ismindeki telifi okumadı mı? Bektâşî Tarikatından gelen ekâbir-i ricâlin âsâr u telifâtını görmedi mi? Eğer görseydin okusaydın ikrâr ve tasdîk ederdin ki; bunların hakkında dünden şayiaların hepsi erâcif makûlesi şeylerdir.

Zaten hilkat-i âdemden bu âna gelinceye kadar bütün erâcif bu iftiralar, bütün bedhâhâne hücûmlar asfiyâya, evliyâyâ vukû bulmuş-
tur.

Tarih-i mukaddes karıştırılacak olursa Ebu'l-beşer Âdem aleyhisselâmın çektiği ezâ ve belalar, Nûh neciyyullâhın gördüğü felaketler, İbrahim halîlullâhın uğradığı musibetler, Yakup aleyhisselâmın başına gelen mihnetler, Hazret-i Yusuf'un çektiği meşakkatler, Musa, Yahyâ, Zekeriyyâ, aleyhisselâmın tattığı nikbetler, Hazret-i İsa ruhullâhın kavm-i Yahûddan gördüğü ezâ ve şiddetler.....eşeddü'l-belâ!

Kelâm-ı şerîfin en büyük bürhanlarıdır.

Hele Nebiyyi muhterem efendimize karşı müşrikîn vukû bulan taarruzât, hanedân-ı risâlet hakkında revâ görülen zulm-u îtisaf lar, Hasaneyn Hazretlerine karşı yapılan vahşiyâne muameleler, Kerbelâ vâkiasını müteâkip Şamâ götürülen muhadderât-ı ehl-i beyte edilen hakaretler gösteriyor ki belâ, felâket, su-i zan, hile hep zevât-ı muhtereme hakkında icrâ olunuyor.

İşte itirazcı müellifte bu ceryana, yani asfiyâ hakkında buğz, su-i zan besleyenlerin eserlerine tabi olarak ehl-i kiblede olduğuna âsâr ve telifât-ı mahsûsiyle o yoldan gelen birçok eâzım-ı evliyâullâhın efâl ve akvâli şehadet eden tarikat-ı aliyye-i Bektâşîye müntesiplerini küfr ile itham ediyor. Fakat düşünmüyor ki bu tekfir meselesi muarızların pâyesini tenzil etmeyip îlâ ediyor. Ve kendisi habl-i şerîata sarılmış bir tarîk-ı hak ve hakîkatı, bir fırka-i mutasavvifeyi tekfir ettiği için pâyesini alçaltmış kendi kendini tezlîl eylemiş oluyor.

Tarikat-ı aliyye-i Bektâşiye altı yüz seneden beri bu vatan-ı muazzezde âyin ve erkânını tağmîm ve icrâ ile meşgûl olup 1296 senesine yani Hoca İshak Efendi'nin *Kâşifü'l-Esrâr Dâfiu'l-Eşrâr* isimindeki telif-i reddiyesinin neşrine kadar hiçbir taraftan bir itiraza , bir redde uğramamışken ve Hacı Bektâş-ı Velî Hazretleri'nin zamanından 1296 senesine kadar belki Hoca Efendi'den daha ziyâde âlim, tarikat hakkında daha ziyâde sâhib-i tettebbu ve tedkîk [151] ulemâ-yı kirâm ve fuzalâ-yı benâm varken, öteye beriye itirazla, hücûm ile şöhret bulan Hoca merhûmun böyle nâ-hak, bî-pervâ bir hareketle reddiye yazması pek ziyâde şâyân-ı taacüptür.

طرقه علیہ بکتاشیہ بابا کاندن و شمرای پانندن
مصطفیٰ یساری بابا مرحوم

Resim: Tarikat-ı aliyye-i Bektâşiye babagânından ve şuarâ-yı benâmdan Mustafa Yesârî Baba merhum. [152]

İtirazın her türlü, her nevî vardır. Herkes kendi ictihâd-ı fikriyesine taban mesleğine, prensibine mugayir görünen mekâsıdı, mesleği red ve ibtal edebilmek hakkına hâizdir. Mesleğe nâhoş görü-

nen mütekıdât, kavâid-i mantikiye ve âdâb-ı mübâhese ve münâzara dâiresinde red ve cerh edilir. Kazâyânın fesâdı, kıyâsâtın butlânı, berâhînin safsatası yoksa reddiye tahrir eden zât gâlib, red olunan müellif ise mağlub addolunur. Fakat bu itirazatta asl olan şey edeb kelâmı, kavâid-i mübâheseyi muhafazadır.

Fakat namus ve vicdâniyâta taarruz ve istinâdât-ı şeniâ ve şahsiye ile muarızın kesr-i nâmusunu mûcip olacak tarz-ı münâzara ihtiyâr olunursa iş edebi tecâvüz etmiş, hudûd-ı mantıkı geçmiş olur. Ve meydân-ı münâzara bir tulumba talîmathânesine dönmüş, küfretmek mütearrızın adi bir sözünden farkı kalmamış olur.

İşte İshak Efendi âdâb-ı kelâma, kavâid-i cedel ve mantık riâyet etmeyerek neşr u tahrîrine cür'et ettiği bu kitap ile vicdâniyât-ı nâ-musa tecâvüz etmeyen ve isnâdât-ı şahsiye ve hikâyât-ı şeniâ ile [153] tecâvüz ettiği hudûd-ı edebten, bu fiil kendini büsbütün teb'ide sebebiyet vermiştir. Burada munsıfâne bir mütâlaada bulunmamız icab ediyor.

İzahdan müstağnidir ki, edyân ve mezâhib pek çok ve her din birçok şubelere ayrılmıştır. Meselâ dîn-i Musâ, Kârâî ve İsrâîl nâmıyla iki kısma dîn-i İsâ Katolik, Ortadoks, Mârûnî, Keldânî, Süryânî, Kıbtî, Ermeni-Gregoryan, Protestan gibi iki kısma ayrıldığı gibi her mezhep birçok şubelere inkısam etmiş ve yalnız Protestanlık, Kalvenizm, Angilikan, Arâmizm vesâir kısımlara ayrılmıştır.

Bu mezheplerin cümlesi kendi iddialarını tervîc için müdâfaatla ve muhaliflerini ibtal edecek neşriyât ve iddiada bulunuyorlar. Hepsi kendi mesleğini hakikat tarftarı olmak üzere gösteriyor, hepsi kendini haklı, karşındaki haksız göstermeye gayret ediyor.

Görüşler çoğalıp ihtilaf artınca fikirler teşevvüşe düşer. Bu teşevvüş bir zaman devam eder. Fakat dimâğ faaliyete girip muhakeme ve mukâyese dikkatle yapılacak olursa hak ve hakikatın ne tarafta olduğu tayyün ve teybîn etmiş olur. Dîn-i celil-i İslâm mütekıdât cihetinden nasilki ihtilâfa [154] uğrayıp da mesâil-i kelâmiyede mezheplerin görüşleri taaddüt ettiyse amelîyâta müteallik olan mesâilde

dahî eimmenin nokta-i nazarı taddüt etti. İbtidâ İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe Hazretleri, Kitap ve sünnet-i Rasûlüllâhı mükemmelen tedkîk ile mezheb-i Hanefiyyi teşîs etti. Sonra İmam Şâfiî, İmam Mâlik, İmam Ahmed Hanbel Hazerâtı da nâmlarına mensup olan mezâhib-i ictihâd ederek neşr ve tâmîm eylediler.

Ameliyatta olan fırkalar tedkîk olunursa görülür ki bazı noktalar pek esaslı sûrette farklıdır. Fakat müessisîn-i mezâhip tarafından ictihâd edilerek vaz olunan bu fırkalar esâsen kitap ve sünnet-i Nebviyye muhalif değildir. Yalnız zaman ve mekân düşünülerek müessirât-ı muhîtaya nazar-ı itibâra alınarak teşîs olunmuştur. Amma maksatları birdir. *Gâye-i aksâ* mezâhib-i erbaada birdir.

İtikâd ve amelde mezâhib-i erbaadan birçok noktalarda ayrılmış birçok mezhep vardır. Fakat şu halde şu anda en ziyâde ehemmiyetli olanları mezheb-i Câferiyye yahut İmâmiyye¹²⁶ ile Yemen ve Asir ciyetlerini istilâ etmiş olan Mezheb-i Zeydiyye'dir.[155]

Mezâhib-i erbaada gâye-i aksâ ahkâm-ı kitap ve sünnete riâyet, evvelce diğer mezheplerde gâye acabâ bunlardan başka mı olabilir? Eğer munsifâne cevap vermekliğimiz lâzım gelirse -onlarda velevki muhtî olusunlar- kendi ictihatlarınca kitâb-ı ilâhî ve sünnet-i peygamberî ahkâmına mütabaat ediyoruz diyorlar.

“Kadd-i yâri kimi serv okur dediler kimi elif

Herkesin maksûdu bir ammâ rivâyet muhtelif”

İşte ihtilâfât-ı mezâhipte gözetilecek nokta herkesin kendi sâlik olduğu mesleği tarîk-ı hak ve hakikat diye iddia etmesidir. Bu müddeiyât dakik bir muhakeme, iyi bir mukâyese neticesinde nasıl ve ne gibi mahiyete hâiz ise inkişâf eder. O zaman her mesleğin hakikatı ortaya çıkmış olur. Lâkin muhakemede gözetilecek bir usûl, bir edep vardır ki, o da vicdânî hiçbir garaza saplanmayarak yalnız bî taraf-lık nokta-i nazarını muhafaza etmelidir. O zaman hakikatlar yahut

hakikat azhar mineş-şems âyân olur. Tedkîkât-ı mükemmele ve bî tarafâne her şeyin mâhiyet-i asliyesini ortaya koyar.

Nitekim hiçbir garaza tabi olmayarak müellif-i fakîrin telif ettiği bu kitabın bî taraf bir kalem, bî taraf bir fikirden sudûr ettiği ve mak-sadında yalnız tahkîr edilmek istenilen bir fırka-i tarîkı [156] bir cemm-i gafîr-i mutasavvife müdafaa olduğu inzâr-ı kariîne ayandır.

Garaz ile meşbû, çarh-i kin ile âlûde olan *Kâşifü'l-Esrâr* isimindeki kitap gâyet basit ve ibtidâî fikirlere, halkın lisanına düşmüş perde-i birûnâne hikayelere istinâden altı yüz seneden beri memâlik-i Os-mânî'nin bütün nukâtına intişâr etmiş olan tarîkat-ı Bektâşiyeyi red ve ibtâl daha doğru bir tâbir ile söyleyelim-tahkîr ve taarruz için ya-zılmış ve bunun neşrinden, tâmîminden efkâr-ı nâsa bir tohm-ı zan ve tereddüt saçılmış, fikirler tamamıyla bu mâsûm zümre-i dervîşâ-nın aleyhine çevrilmiştir.

İttihâd-ı ümmete bir darbe, bir mâni-i kavî olan bu telifin efkâr-ı umûmiyeye serptiği sû-i tefehhümât zehirlerini güzel bir panzehirle tesirinden alıkoymak, Bektâşiliğin herkesin anladığından başka bir tarîk olduğunu bildirmek için böyle bir eser vücûda getirmek lâzım geldi. Bi inâyetillâhi teâlâ *Kâşifü'l-Esrâr*'ın Bektâşiliği redde dâir ibrâz ettiği bir âhının, en esaslı noktalarının nasıl bir esâs-ı bâtil ve sahîf üzerine mübtenî olduğunu Hoca Efendinin Hurûflikle Bektâ-şiliği birbirine mezc etmek gibi bir hatası, Bektâşilik hakkında neşr edilmiş olan erâcif-i bed-hâhânenin ne gibi maksatlara binâen neşr olunduğunu ve bunların butlânını tahrîr [157] ettik. Öyle zannede-riz ki efkâr-ı umûmiye bu neşriyât neticesinde tashîh-i zihâb eder ve en derin noktalara hükmetmekte bulunan tereddüt ve teşevvüş ateşlerini söndürür.

Herkesin fikrine göre telakkî edilen "Hakikat" ihtiraz edilmeye-rek beyan olunmalı ve zamanın îcâbâtından olan serbesti-i vicdân, serbesti-i matbûât, serbesti-i sây u amel esasları bütün âmâl u efâli-mize tatbîk olunmalı, fikirler serbest ve kuyûd-ı ihtirâziyeden mu-arrâ olduğu halde beyan edilmeli, mantıktan, âdâb-ı mübâhaseden inhirâf etmeden, mümkün olduğu kadar îtidâli muhufaza ederek

mübâheseye devam etmeli, şahsî taarruzlardan, şahsiyât mesâilinden katiyen kaçınılmalı.

Bizim bu kitaba karşı beslediğimiz nefret, şahsa âdâba taalük eden mesâilden dolayıdır. Çünkü müteriz muhalifinin ahvâl-i vicdâniyesini tahrik edecek yolda âdâb-ı mübâheseden hâriç garaz-âlûd neşriyatta bulunmuştur.

Bu gibilere karşı söylenecek sözler tatvîl olundukça tatvîl olunabilir. Amma kâriîn-i kirâma mûcib-i sadâ olur mûlahazasıyla bu meseleye şimdilik hitam vermek lâzımdır¹²⁷. Mehmed Ali Hilmi Dedebaba merhûmun gazelleridir.

“Ehl-i şevkiz, meşreb-i rindâneyiz, Bektâşiyiz

Zâhid-i bedhâhlara bigâneyiz, Bektâşiyiz

Merd-i tecrîdiz, alâikten geçip olduk beri

Bî tekellüf sâkin-i meyhâneyiz Bektâşiyiz

Bî garaz bu bizim işrethâne-i âlemdeyiz

Câm-ı aşk ve şevk ile mestâneyiz Bektâşiyiz

Mâlik-i genç rumûzuz bizdedir der Necef

Gerçi zâhir beyyine biz bigâneyiz Bektâşiyiz.

Mürg-ı şehbâz-ı kadîmiz âsmân-ı kayıтта

*Tâir-i takdîs ile hem lâneyiz Bektâşiyiz
Sâbitiz ikrârımızda şekkimiz yoktur bizim
Ahd-i yâre ser verir merdâneyiz, Bektâşiyiz
Cânımız kıldık fedâ Hilmi cemâlullâha biz
Şem-i aşka yanmağa pervâneyiz, Bektâşiyiz”*

Birinci Cildin Sonu

BEKTÂŞÎ SIRRI

Dersaadet 1328

Müellifi, Rıfki

Sahibi ve Nâşiri, Asır matbaası ve kütüphanesi sahibi K. Fâik

İkinci Cild

Karabet Matbaasında tab' olunmuştur

A. Tarikatın Tarihi: Bizdeki Tarih Yazımı

Bizde eslâfımızın tarih tahrîri husûsunda takip ettikleri meslek, hiçbir fayda temin etmeyen bir takım müsecca', murassa' sözlerle yalnız mevzu-u bahs olan meselenin kaba taslağını çizmek ve vekâyîin rûhuna, esâsına, müessirâtına dâir bir şey beyân etmemektir.

Şimdiye kadar yazılan tarihlerimiz- bir kaç müstesna olmak şartıyla- hep böyle inşâ kitabı gibi bir meslek-i edebî-i muğlakla hakâyık ve vekâyîi örtmüş, okuyucu için bir hakikat-ı mâddiye ve mâneviyye te'mîn edememiş, hatta daha doğrusu söylemek lâzım gelirse tercüme-i hâli tahrîr olunan zevâtın ne tarih-i vefâtı, ne de tarih-i velâdeti tahrîr olunmuştur.

Müverrih, meselâ bir "*Tezkire-i Şuarâ*'da -bir şâirin, bir münşinin tercüme-i hâlini yazarken "*Nâm-ı ser âmedleri Mehmed'dir. Behûdları dâru'n-nasr ve'l- meymene şehri Edirne'de revnâk-ı ârâ-yı âlem şühûd olmuştur.*" diyerek yalnız şeci ve kâfiyeye ve kavâid-i bedi u beyâna râğbet ederek katiyyen tarih-i velâdet ve vefâtına yahut derece-i tahsîl ve iktidarına ehemmiyet vermemiştir.

Onun için tarihimizin birçok vekâyî-i mühimmesi, tarihte büyük yerler tutan birçok zevâtın terâcim-i ahvâli zulâm-ı meçhûliyet içerisinde kalmıştır.

Bâ husus turuk-ı aliye husûsundaki tevârihte, vukûâta, serdar-ı tarikat addolunan zevâtı âliyenin menâkıb ve kerâmâtına katiyen ciddî ehemmiyetler verilmemiş, bazılarının vefâtından sonra sâlikleri tarafından menâkıb ve kerâmâtı tahrîr olunmuşsa da birçok ekler ve ilaveler yapılmıştır.

Bu gibi mesâil-i tarihin kadrini, kıymetini takdir edemediğimizin – daha doğrusu- o zamanın âdemleri tarihe ehemmiyet vermediklerinin ahlâfî düşünmediklerinin en büyük bürhânıdır.

Her tarîk erbâbı, kendi pîrinden başlayarak, zamân-ı hâzıra kadar mesleğinden güzerân eden kümmelîn-i evliyâullâhın, meşâyih-i muhteremenin hayatlarındaki ahvâli tahrîr etseler, hem o tarîkatın ortada bir tarihî olmuş olur, hem de ahlâfî o tarîkatın ahvâlinde güzerân eden meşâyihin kemâlât-ı irfâniyesinden, kerâmât-ı ilmiye ve kevnîyesinden hissedâr olmuş olur.

Bu hatanın başlıcasını biz yalnız Tarîkat-ı Bektâşiye'ye isnad edemeyiz. Bütün erbâb-ı turuk bu hususta mühim tembellik ve ihmalde bulunmuşlar, ortada hakîkî ve tarihî birkaç eserden başka hiçbir telif-i mükemmel bırakmamışlar da bu hususta yazılan en mühim eserler İmam Şa'rânî Hazretleri'nin, Şeyh-i Ekber (rh.a)'a dâir telif ettiği *el-Yevâkıt ve'l Cevâhir min beyân-ı akâidi'l- ekâbir*'i ve İsmâil Hakkı Bursevî Hazretleri'nin Tarîkat-ı Celvetiye'ye dâir yazdığı "*Sil-sile*"¹²⁸ ismindeki telif ve *Kitâbu'l Hitâb*'ı Sarı Abdullâh Efendi Hazretleri'nin *Semerâtü'l-Fuâd*'ı, La'lizâde *Risâlesi* ve Ömerü'l Fuâdî Hazretleri'nin *Menâkıb-ı Şeyh Şâbân* kitabı¹²⁹, Moravî Şeyh Mustafa Efendi'nin *Tuhfetü'l-Asrî* fi Menâkıb-ı Şeyh Mısırî¹³⁰, Kâim-i makâm *Tâhir Bey*'in¹³¹ kütüphâne-i İslâm külliyyâtı meyânında neşrettiği

Şeyhü'l-Ekber ve sâir Meşâyih-i kirâma dâir olan risâleleri ve bazı zevâtın menâkıb-ı ekâbire dâir yazdıkları eserlerdir.

Bunlardan başka Şeyh Kemâleddîn Harîrî merhûmun Fatih Kü-tüphânesi'nde mevcut olan bir eseri târîh-i turuk-ı aliyenin en mü-dekkikâne, en vâkıfâne yazılmış bir mecellesidir.¹³² Ve bu eserin kis-ve-i tab'a girmemesi hakîkaten teessüfe sezâdır.

B. Tarîkatın Târihi

Tarîkat-ı Aliyye-i Bektâşiye'ye gelince, Hazret-i Pîr zamanından sonra tahrîr olunduğu zan olunan *Velâyetnâme* isimindeki telif Hazret-i Pîr-i destgîrin menâkıb ve kerâmâtını bast u beyân etmiş [6] ise de bununda bazı isnâdât ve mübâlağata boğulduğu şedîden zan olunmaktadır. Hazret-i Pîr'e dâir el-ân mevcut olan malûmat bu kitap ile Şakâyık'ın birkaç muğlak sözünden, Âli Tarihi'nden alınmış ve sâir malûmat ise ağızdan ağza intikâl eden rivâyât ve hikayâtdan alınmıştır.

Hazreti Ali (kv.) Hazretlerine isnad olunan birçok vekayi-i garîbe *Kan Kalesi*, *Hayber Kalesi*, *Billûr-ı A'zam* gibi birçok esâtirî hikâyeler tevlîd ettiyse, - Hz. Ali seyyidinaya o meşhûr ve kendi nâmıyla maruf kitapta, birçok harkulâde olay isnad olunduysa **Hacı Bektâş-ı Velî** Hazretlerine de bu gibi vekâyi fevkalâde isnad olunması istibâd olunamaz.

Velî müşârun-ileyh Hazretleri, gerçi kerâmât-ı ilmiye ve kevnîyeye mâlik, kâmil ve mükemmil bir zât ise de **Hz. Ali** (kv.) ve Ebâ Müslim Horasânî ve seyyidü'ş-şühedâ **Hz. Hamza** Hazretleri'ne isnâd olunan birçok vekâyi, birçok kitaplar gösteriyor ki Hz. Pîrden sûdûr ettiği rivâyet olunan olaylara da bu misilli mübalağalar karışmıştır. Şim-

di bize elde bulunan vesâik –i muhakkıkaya istinaden tarikatın Pîr-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî [6]

ایامیچده کائن بکتاشی درگاه شریفی پوسٹ نشینی
نوری بابا زاده علی نطقی بابا افندی

Resim: Çamlıca'da kâin Bektâşî dergâhı şerifi postnişini Nûri Babazâde Ali Nutki Baba Efendi. [7]

Hazretleri'nden sonra aldığı şekli ve Hz. Pîr'in Pîrinden sonra güzêrân eden meşâyih-i kirâm ve Babagân'ın ahvâlinde kısaca bahs etmeyi muvâfık gördük.

IV. Hazret-i Pîr'den Sonra

Hz. Pîr-i destgîr, Şeyh ve'l-eş'ârî Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî Hazretleri'nin emri ve işâretleriyle birinci cildin kısmı mahsûsunda beyân olunan makâmât-ı mübârekeyi ziyâretle Kırşehir civarında Suluca Karahöyük karyesine gelip seccadelerini serdiler. El-ân Hacı Bektâş Nahiyesi nâmıyla bilinen **Suluca Karahöyük** Sultan Alâeddîn Selçûkî tarafından –**Yunus Mukarramî**- nâmındaki zât-ı fâzıla yurtluk olarak tevcîh olunmuş ve Yunus Mukarramî dahi orada temekkün ile ailesini teksîr eylemişti. Yûnus Mukarremî irtihâl ettikten sonra İdris, İbrahim, Süleyman ve Sarı nâmıyla dört erkek evladı kalmış ve bunları orada iskân etmişler, bilâhere diğeri bir mahalden hicret eden üç aile dahi mesken tutarak yedi hane kadar olmuşlardı.

Hz. Pîr Suluca Karahöyüğe teşrîf ettikleri zaman Yunus Mukarramî'nin büyük oğlu İdris Hoca ile zevcesi **Kutlu Melek** yahut Kadıncık Ana Hz. Pîr'e fevkalâde ikram ve i'tibâr ederek nazar-ı himmet ve kerâmetlerini celbe gayret eyliyorlardı.

İdris Hoca ile Kadıncık Ana'nın servet ve sâir cihetten hiçbir ihtiyaçları yoksa da yalnız evlatları olmadığından dolayı mükedder ve mahzun idiler. Kerâmet-i evliyâya hadd-ü pâyân tasavvur olunmayacağı üzere Velâyetnâmeler de muharrerdir.

Hz. Pîr'in hayır duâsına enfâs-ı âlilerini talep eden İdris Hoca ile zevcesi dâimâ Hz. Pîr'e ed'iyeye-i hayriyelerine müterakkıb olurlar ve evlatsız kaldıklarından dolayı hüzn-ü kalblerini gizleyemezlerdi.

Hz. Pîr-i Hünkâr muttali olunca “*Yurdum bekçisi senden gelecek ve senden olacak*” yolunda nefes buyururlar. Hz. Pîr’in berekât-ı en-fâsıyla Kadıncık Ana İdris Hoca’dan hamile kalarak sırasıyla üç erkek evladı tevlid eder. Fakat **Mahmud** ile **Habib** isminde olan ikisi, Hz. Pîr-i Hünkâr’ın eyyâm-ı hayatında irtihâl-i dâr-ı bekâ ederler. Yalnız **Hızır Bâlî** ismindeki üçüncü oğlu *yurdun bekçisi bunlardan olsun* yolundaki nutk u vasiyyet-i pîre imtisâlen dergâhın kâim-i makâmı olur.

İşte Hânkâh-ı Pîr’de bulunan Çelebiler’in silsile-i vücudu bu **Hızır Bâlî**’ye ittisâl eder. Malûm-ı erbâb-ı tarîkattır ki, Hz. Pîr-i Hünkâr Efendimiz **mücerret olarak** dâr-ı bekâya rihlet buyurdular. Bu da tasdik kerde-i ashâb-ı hakîkattır ki Hz. Pîr-i destgir’in kurduğu hankâh-ı tecrîdin bi’l fiil mensup ve muhafızı, âyin ve erkân-ı tarîkatın koyucusu **Balım Sultan Hazretleridir**.

A. Balım Sultan’ın Tarîkat silsilesi

Bazı tarîkat kitaplarında Balım Sultan Hazretlerinin silsile-i nisbet-i vücûd-ı tarîkatı aşağıda gösterilmiştir.

Pîr-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî el-Horasânî ks.

Eş-Şeyh Hızır Bâlî Sultan ibn İdris Hoca,

Eş-Şeyh Rasûl Bâlî Sultan ibn Hızır Bâlî,

Eş-Şeyh Yusuf Bâlî ibn Rasûl Bâlî,

Eş-Şeyh Mürsel Baba Sultan ibn Yusuf Bâlî,

Pîr-i Sâni Tarîkatü’ş-Şeyh Balım Sultan ibn Mürsel Baba,

Balım Sultan Hazretlerinin pederleri Mürsel Baba, Pîr-i Tarîkat Hazretlerinin sulb-ü mâneviyesinden gelen Yusuf Bâlî Sultan’ın oğludur.

B. Mürsel Baba

Horasan erenlerinden Seyyid Hasan Ata'nın oğlu olan Seyyid Ali Sultan¹³³ ile birlikte Rumeli'ye seyahat etmişler ve **Dimetoka**'daki dergâh-ı şerîfi inşa ederek neşr-i âyîn-i tarikatle evkât-güzâr iken Mürsel Baba dahi kendi nâmına mensûb zâviyede tarikat seccadesini sermişlerdi. Bir zaman sonra Seyyid Ali Sultan tarafından vukû bulan işâret-i aliyye üzerine sinni doksan yaşlarında bulunduğu halde, tecerrüt bağı kırarak tehhül ettiklerinde **Balım Sultan** ks. Hazretleri o izdivaçtan husûle gelirler.

Balım Sultan Hazretleri sabâveti ikmâlden sonra, kendilerinde cezbe-i rahmânî zuhûr ederek aşkı ilâhî ile müstağrak, derya-yı irfân olmuşlar ve Seyyid Ali Sultan tarafından mânen vâki olan işâret-i irşâd üzerine İstanbul'a gelerek **Padişah** tarafından i'zâz u ikrâmı fevkalâde görmüşler ve südür eden irâde-i pâdişâhî üzerine Hankâh-ı Hz. Pîr'e azîmetle (922/1516) tarihine kadar orada irşâd-ı sâlikân ile meşgûl olmuşlar ve tarih-i mezkûrede âlem-i fenâyâ veda eylemişlerdir.

Veli müşârun-ileyh Hazretleri, **Tarikat-ı Bektâşiye**'de el-ân câri olan erkân ve kavâidin koyucusu olduklarından kendilerine **Pîr-i Sâni** ünvanı verilir ve dergâh-ı Hz. Pîr-i Hünkâr için taraf-ı hükümet-i seniyye tarafından tahsis olunan vâridât ve vakfiye Balım Sultan Hazretleri zamanında verilmiştir. Hâne-i Tecrid'in bânisi ve mücerred erkânının kurucusu **Balım Sultan** Hazretleri olduğundan mücerred erkânını kabul-i dervîşânın bey'at âyini ve kulaklarının delinmesi merasimi pîr-i müşârun-ileyhin tevbesinde olunur.

Mir'âtü'l-Mekâsıd, Balım Sultan Hazretleri'nden bahsettiği sırada:

“Hızır Lâle (ks.) vasiyet-i âlileri üzere, kendilerinden sonra dergâh-ı şerîfelerinde kâim-i makâm olmakla o vâkitten beri dergâh-ı

şerifte şeyh olan zevât-ı kirâm hazerâtı bu silsileden yayılmıştır” diyor.

Hakikaten Hızır Lâle Sultan'dan sonra yukarıda gösterilen silsile mucebince Balım Sultan Hazretleri'ne kadar gelir. Ve Pîr-i Sâni Balım Sultan Hazretleri, Hz. Pîr-i Hünkâr Efendimizin eserine iktifâ ederek Hankâh-ı Tecerrüdü muhafaza ve bina ettiler. Binâenaleyh, **Balım Sultan** Hazretleri evlenmedikleri için silsileleri yürümemiş, kesilmiştir.

Halbuki *Mir'âtü'l-Mekâsıd'ın* 182. sayfasında “Hz. Pîr-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli Efendimizden başlayarak, Balım Sultan'a kadar teselsül eden silsile-i tarikat, yine teselsül ederek zamanımıza kadar imtidâd etmiştir” deniliyor. Hz. Pîr-i Balım Sultan'ın evlenmediği tarikat erbâbı tarafından bilinirken silsilenin bu sûretle teselsül eder gösterilmesi hakikaten birçok erbâbı irfânca dedi kodu olarak değerlendirilip meselenin halli için tedkikatta bulunmamız lâzım geldi.

Muhibbân-ı tarikat-ı aliyeden **Nâilî Efendi Hazretleri** bu meseleye dâir müellif-i fakîre irsâl ettikleri bir makâlelerinde silsile-i nisbetin mânevî mi, yoksa sulbî mi olduğunu? “Nezdi erbâb-ı irfânda bilinen işlerden olduğu üzere Dersaadet'te **Sünbül Sinan** Hazretleri'nin türbesinde evladı olmayanlara bir **gül** ve Üsküdar'da **Aziz Mahmud Hüdâyi** Efendi Türbesinden bir miktar **pamuk ipliği** verilir. Hazret-i Pîr'in türbesinden dahi **buğday** ve mercimek alınır. Bunların berekâtıyla çocuk husûle gelir. Bu ise bir duâdan ve himmet-i rûhâniyeden ibaret olduğuna nazaran, artık bu veçhe ile husûle gelen çocuklar zevât-ı müşârun-ileyhemin evlâd-ı sulbüye veyahut evlâd-ı maneviyesi olurlar. Elbette evlâd-ı maneviyesi olacakları güneşten daha açıktır”.

Demekki İdris Hoca'nın zevcesi **Kadıncık Ana**'ya edilen duâ u himmet-i Hz. Pîr-i Hünkâr'ın berekâtıyla zuhûr eden evlâd, Hz. Pîr'in evlâd-ı mânevîyesidir. Ve bu silsile dahi ancak Balım Sultan hazretlerine kadar teselsül etmiştir. Balım Sultan Hazretleri'nin mücerred bir merd-i âlî-i himmet olduğu mâlum-ı erbâb-ı hakikat bulundu-

ğundan silsilenin yani Hz. Pîr'in duâ ettiği neslin burada kesildiği muhakkaktır.

Mir'âtü'l-Mekâsıd, Balım Sultan Hazretleri'nden sonra silsileyi yazarak Şehîd Genç Kalender Efendi ve ondan sonra Şeyh İskender Efendi isimlerini gösteriyor.

Halbuki bu silsile, Pîr-i sâni Balım Sultan Hazretleri'nden teselsül etmiştir. Belki Balım Sultan Hazretleri'nin dedesi olan Yusuf Bâlî'den teselsül etmiştir. Hatta Âli Tarihi'nde İskender Çelebi'nin Rasül Bâlî'ye olan nisbeti vesikalarla gösterilmiş, yani İskender Çelebi'nin pederi Abdullâh, onun pederi Hüdâdât, onun pederi Mahmud, onun [pederi] Carullâh, onun pederi Rasül Bâlî olduğu beyân olmuştur.

Demek ki ne Hacı Bektâş-ı Velî Hazretleri'nin, ne de Balım Sultan Hazretleri'nin silsileleri teselsül etmemiştir. Ve bu hükmümüz elde bulunan vesâik ile mükemmelen sabittir. Hacı Bektâş-ı Velî ve Balım Sultan Hazretleri'nin tecerrüdü ihtiyâr ederek evlatları olmadığı ve Hacı Bektâş-ı Velî Hazretleri'nin nefes ettikleri silsilenin bir cihetinin Balım Sultan'da munkatı olması gösterir ki el-ân Dergâh-ı Hz. Pîr'de Çelebi nâmıyla seccadenişin bulunan ve kendisini Hacı Bektâş-ı Velî sulbünden iddiaları nefsi'l-emre muvâfık değildir.

Yani Ahmed Cemâleddin Efendi, gösterdikleri silsile mücebince evlâd-ı mâneviyeden olabilirler. Fakat Hünkâr Hacı Bektâş'ın sulbü olamazlar. Çünkü elde vesâik var. Çünkü elde tarikatın mevsiik ve muhakkık zabıtları vardır. Bu babda vâki olan tahkîkâtımızı okuyucularımıza beyân edelim. Çünkü bu mesele bu günlerde yalnız muhibbân-ı tarikatla erbâb-ı turuku işgal etmekle kalmıyor, belki Ahmed Cemâleddin Efendi'nin İstanbul'a gelerek kendini gazeteler vasıtasıyla Hz. Hacı Bektâş ahfâdından diye ilân etmesi üzerine, tarikatla münasebeti olmayan zevât bile bu meseleyi merak etmeye başladılar. Bu iddiayı kanıtlamanın evkâfa müstenid bazı umûra ait olduğu ve işin içine menfaat-ı şahsiyye meselesi karıştığı yakinen mâlûmumuz olduğundan Hacı Bektâş Hankâhı'na ait evkâfın müstesna sınıfına idhâline ve tevliyetin Çelebilik ve evlâd-ı pirlilik iddiasında bulunan Ahmed Cemâleddin Efendi'ye tevcihine karar vere-

cek olan hükümetimiz ve ba-husus Evkâf Nezaretî'nin bu hususta nazar-ı dikkatini celp eder ve âtideki hakâyık-ı târihiyeyi mutâlaayı tavsiye ederiz.

Tarîkat-ı Aliye-i Bektâşîye'de pîr-i sâni addolunan Balım Sultan (922/1516) tarihinde tebdil-câme-i nâsût eylemişler ve irtihâlden sonra orada birçok hulefâ ve dervîşân kalmış ise de Rasûl Balî'nin oğlu Mahmud Çelebi'nin mahdumu olan **Hudâdâd Çelebi** ile **Kalender Çelebi** arasında post nizâi vukû bularak Hudâdâd Çelebi, Kalender Çelebi'yi katl ettirdiği gibi Kalender Çelebi taraftarları da Hudâdâd Çelebi'yi öldürerek Hankâh-ı Hz. Pîr otuz dört veyahut otuz altı sene postnişinden hâli kalmış ve bu defa Hz. Pîr-i Sâni'nin ecille-i ashâbından bulunan **Sersem Ali Baba** Hazretleri (958/1551) tarihinde mücerred postuna oturmuştur.

Bazı tarihler de ise (933/1526) tarihlerinde postnişin olan Kalender Çelebi'nin ihdâs eylediği Şûreş, Kanûni Sultan Süleyman Hazretleri'nin devr-i saltanatında sadrazam olan İbrahim Paşa tarafından teskin olunmuştur diye yazılmıştır ki bu da rivayât-ı vâkıayı müeyyed vesâiktendir.

Muhibbân-ı tarîkattan bir zât-ı fâzıl tarafından gönderilip elimizde bulunan mühim bir vesîkaya müsteniden anlaşılıyor ki Balım Sultan Hazretleri postta oturduğu müddetçe, bu Çelebilere el çekirmiş, hankâha ayak bastırmamıştır. Halbuki 900/1495 tarihlerinde Anadolu'nun bazı mahallerine efkâr-ı bâtilasını serpen Şâh İsmâil-i Safevî¹³⁴ Şiilerin nâmına teşîs ettiği **Erkân-ı Safevî'yi** yaymağa çalıştığı hengâmda Çelebiler buna girerek, Safevîliği kabul ederler.

Balım Sultan Hazretleri'nin irtihâlden sonra **Fezleke-i Târih-i Osmâni'de** mücmelen beyân olunduğu üzere (932/1525) senesinde mezkur **Kalender Çelebi**, izhâr-ı şekâvetle Anadolu'yu Abdâl ve

134 Şâh İsmâil Safevî, Şiilerin Azarbeycan'da zuhûr etmiş olan Şeyh Haydar Safevî'nin oğludur. Sülalesi meşâhîr-i evliyâullâhtan Safiyyüddin Erdebîli'ye ulaştığı halde kendinin siyaseten îcad ettiği mezhebi, ehl-i Hak'tan ayrıldığını gösterir.

derviş sıfatıyla vilâyet vilâyet dolaşarak **Celâlî** gürûhu perakendesini başına toplayarak **Amasya** ve **Karaman Beylerini** bir bir perişan ederler. Nihâyet Padişahın emriyle üzerlerine gönderilen İbrahim Paşa bu eşkıyayı külliyen helâk eder. Bu meseleden sonra bunlar biraz sâkinleşmişler ve daha sonra baş göstererek, o zümredeniz diye iddia etmişler. 1100/1688 tarihlerinde Hânkâh-ı Hz. Pîr'in postnişinliğinden başka bir de **seccadenişin** ünvanı takmışlar. Ve (1142/1729) senesinde seccadenişin bulunan Çelebi Murtaza Ali **Efendi** İstanbul'da bulunan müntesiplerinin (Safevîler) gayret ve himmetleriyle bu ünvanı evkâfa da kayd etmişlerdir.

1826'da Kırşehir Âsitanesine Yapılan Atama

1243/1827 tarihinde Çelebi olan **Hamdullâh Efendi** 1241/1826 vak'â-yı malûmesinden kurtulduğuna şükür etmeyerek yine bir takım ifsâdât u tahrîkâta kıyâm etmekle hükümet tarafından icrâ edilen tahkîkâtı müteakip Amasya'ya sürülüp orada vefat eder. Bu seccadenişinlik ünvanı ortadan kalkar ve Hankâh-ı Pîr'de her hafta usûl-ü Nakşibendî icrâ edilmek üzere Hamdullâh Efendi'nin biraderi **Velîyyüddîn Efendi**'ye meşihat tevcih edilir. Aynı zamanda Hankâh-ı Pîr'in mücerred postunda **Sivaslı Hacı Muhammed Nebî Dede** babası postnişin olup bu gibi meselelere karışmayarak tevekkül köşesine çekilir, sabreder. O sırada **Velîyyüddîn Efendi**'nin uhdesinden meşihat kaldırılarak daha sonra Çelebi familyasının hankâh-ı mezkûre ayak basmaması hakkında irâde-i seniyye şeref-südü eder.

Bunu hankâha, mezkûr meşâyih-i tarikat-ı Nakşibendiyeden el-Hac Muhammed Said Efendi uhdesine tevcih edilir. Bu **Hacı Said Efendi** Beşiktaş'da âsûde **Yahya Efendi Dergâhı**'nın postnişini olan Şeyh Hacı Muhammed Nûri Efendi'nin pederleri idi. [20]

Müşârun-ileyh Şeyh Said Efendi, fermânı hâmilten terfîk edilen me'mûr-ı mahsûs ile beraber Kırşehir'e doğru tahrîk-i pâ-yı azîmet edip Hankâh-ı Hz. Pîre ulaşacağı günün gecesinde mânâda **Hz. Pîr** görünerek, bir zât-ı nûrânî'nin elinden tutup "*işte benim dervîş-i şefî-*

kim!, hâdim-i tarîkim budur. Gasba çalışan kâziplerden hankâhımı ve türbemi temizleyecek!... muînin olsun” yolunda emir ve telkînâtta bulunur. Müşârun-ileyh Şeyh Said Efendi sabahleyin bu mânâyı yanında bulunan rüfekâsına beyân ederek o gün dergâh-ı pîre vâsıl olup ta karşılarına kendilerini karşılamaya gelen **Hacı Mehmed Nebî Dedebaba**’yı görünce rüyanın hakîkatını anlayarak baba-yı müşârun-ileyh hakkında fevkalâde saygı alâmetleri gösterir. **Hacı Said Efendi** Cuma günleri öğle namazından sonra âyin-i Nakşibendî icrâsıyla ve Dedebaba-yı müşârunileyh dahi evrâd u ezkâr-ı mahsûsasını ve duâ-yı dîn u devleti tekrâr u tezekkür ile iştigâl üzere iken **Mehmed Nebî Dedebaba** 1250/1834 tarihinde rahmet-i rahmâna kavuşur. Yerine **Merzifonlu İbrâhim Baba (Dedebaba)** olarak seçilir.

Şeyh Hacı Said Efendi dahî tahkîkât-ı vâkıya göre 1258/1842 tarihinde irtihâl-i dâr-ı bekâ ederek Dergâh-ı Hazret-i Pîr’in civarına defnolunur.

Çelebi Velîyyüddîn Efendi Sivas’ta fevt olduktan sonra bu kadar irâdât-ı seniyye ve memnûiyye üzerine oğlu Ali Celâleddin Efendi’nin nasıl tekrar bu Çelebilik şûlesini uyandırdığı meçhûlemizdir. Şu kadar var ki bu çelebi nâmı altında yaşayan ve *Mirâtü’l-Mekâsıd*’ın 182. sahifesinde silsileleri birer birer beyân olunan zevât-ı pîr-i tarikat-ı hünkâr-ı Hacı Bektâş-ı Velî Efendimiz Hazretleri’nin sulbünde kalan evlatları olmadığı gibi, pîr-i sâni Balım Sultan Hazretlerinin evlatları da değildir.

Bu hakâyık, beyânât-ı sâbıkadan müstebân olurken elde böyle bin türlü vesâik-i târihiyye varken, el-ân Hacı Bektâş-ı Velî evlâd-ıyım diyen Çelebi nâmıyla bir zâtın bulunması ve İstanbul’a gelerek oranın pek eskiden beri münazaun fih bir halde kalan vâkıf meseleleri ve sâiresini hal etmek üzere nüfûzunu kullanması ve Rumeli’nin bütün tekâyâ-yı Bektâşiyesi’nden Çelebi hakkında şikâyâtı ve oradan sürülmesi talebini içeren telgraflar ve dilekçeler gelmişken hala hükümetimizin onun hakkında ibrâz-ı tevcih eylemiş bilmem hangi fikre müsteniden?. Hatta geçenlerde Ergiri’den ve sâir mahallerden gelip de *Tanin* ve sâir gazeteler de muharrer olan şikâyâtta deniliyor ki; “*Hacı Bektâş-ı Velî Efendimiz’in hankâhı devr-i sâbıkta bir Nakşî*

şeyhine –malûm olmayan sebeplerle- verilmiş bu hususta Bektâşiler müsâvâttan mahrum ediliyor”.

Yalnız buna benzer bu mealde birçok telgraflar dilekçeler hükümete verilmişken, hükümet hâla görmezlikten geliyor.

Tarikat-ı Bektâşiyede silsileye, yani silsile-i vücûdiyeye rağbet olmayıp silsile-i tarîkata rağbet vardır. Yani belden gelen evlâda yoktur. Yoldan gelen evlad, erbâb-ı tarikatce makbul ve müteberdir.

Daha îzah edelim, Hz. Pîr hankâhında (Dedebaba) nâmıyla bir baba bulunur ki bu zât Balım Sultan Hazretleri'nden sonra mücerred postuna intihâb olunan zâttan teselsül ederek zamanımıza kadar gelmiştir. Bu zevât tabi mücerred oldukları için vefatlarında yerine ya Hz. Hankâh-ı Pîr'den, eğer orada münasip bir zât yoksa taşradaki Bektâşi Dergâhı Babaları'ndan bir zât intihâb [23] olunur. Bu tarikatın mücerred olan kısmına göredir.

چاملیجا'dا کائن درگاه شریفک پوسٹ لشین سابق
مرحوم نوری بابا

Resim: Çamlıca'da kâin dergâh-ı şerifin posnişin-i sâbıkı merhum Nûrî Baba [24]

Çünkü Tarikat-ı Aliyye-i Bektâşiye bu meselede iki kısma bölünerek **mücerred** (bekâr) ve **müteehhil** (evli) olmak üzere ayrılmıştır. Mücerred olanlar vefatında dergâha tarikatın ehli diğer bir zâta kaldığı gibi, müteehhil Babagân'dan birinin vefatına dahi mahdumlarından ehil olanı post-u meşihata geçer. Eğer vefat eden babanın münasip bir evladı yoksa dergâha başka bir zâtın getirilmesi usûldendir. Hatta Rumelihisarı'nda Şehidlik Dergâhı'nın postnişini bulunan **Mahmûd Baba** merhûm irtihâl-i dâr-ı bekâ eyleyince tarikat ehlince küçük mahdumları olan **Nâfi Baba Hazretleri** post-u reşâdete lâayk görülerek büyük oğulları **Ahmed Baba** posttan mahrum bırakılmıştır.

Bu hakikatlar bize gösteriyor ki; Tarikat-ı Bektâşiye'de aslolan silsile-i vücûdiye ve sulbüye değil, silsile-i mâneviye yani silsile-i tarîkattır. Esasen el-ân Hz. Pîr evlatlığı iddiasında bulunan Ahmed Camâleddîn Efendi dahi doğru ve munsıfâne düşünecek olursa ikrâr eder ki ; Kendisinin Hacı Bektâş-ı Velî'ye nisbeti -olsa bile- iddia-dan ibarettir. Yani İdris Hoca'nın zevcesi Kadıncık Ana'ya Hz. Pîr'i gösterdiği bürhân üzerine zuhûr eden silsilenin Balım Sultan Hazretleri'nin başka bir yola ayrılan bir silsilesidir. *Mir'âtü'l-Mekâsıd* aşğıdaki silsileyi göstermektedir.

C. Der Beyân-ı Silsile-i Tarikat-ı Aliyye-i Bektâşiye

Hz. Pîr-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî (ks.) (v.638)

Hz. Lâle Sultan ibn İdris

Rasül Bâli Sultan ibn Hızır Lâle,

Yusuf Bâli Sultan ibn Rasül Bâli,

Mürsel Baba Sultan,

Pîr-i sâni Hz. Bâlım Sultan (ks.) (v.922)

Şehîd Genç Kalender Efendi¹³⁵

İskender Efendi¹³⁶,

Mahmud Efendi,

Zühre Nûş Yusuf Bâlî Efendi,

Bektâş Efendi,

Rasül Efendi,

Mürsel Bâlî Efendi,

Bektâş Efendi,

Hasan Efendi,

Kâsım Efendi,

Yusuf Efendi,

El-Hâc Zülfikâr Efendi,

Hüseyin Efendi,

Şehîd Abdulkâdir Efendi,

Elvan Efendi (v.1142/1729)

Murtaza Âlî Efendi (v.1143/1730)

Hacı Feyzullâh Efendi (Merdiven Köyünde'ki dergâhta medfun-
dur.)

Bektâş Efendi (v.1175/1761)

Abdullatif Efendi (v.1177/1763)

Şehid Feyzullâh Efendi (v.1218/1803)

Mehmed Hamdullâh Efendi (dergâhtan ayrılışı 1240/1824)

Velîyyüddîn Efendi (dergâhtan ayrılışı 1243/1827)

Ali Celâleddîn Efendi

Mehmed Feyzullâh Efendi (v.1288/1871)

D. Çelebiler

Mir'âtü'l-Mekâsîd'ın gösterdiği bu silsile lâyıkiyla tedkik olunursa, Kalender Çelebi'nin Balım Sultan'a ittisâl sebebi anlaşılabilir. Ondan sonra Çelebilik makâmını işgal eden İskender Efendi dahi Hz. Pîr-i Sâni Balım Sultan ks.'nin ne sulb-ü evlâdı ne de hâlisidir. Ve ondan sonra böyle bilinen şekliyle teselsül eden Çelebiler silsilesinin ta zamanımıza kadar gelen efrâdının ne gibi akâide, hangi tarîka sâlik olduğu meçhûlümüz [28] değildir.

Mir'âtü'l-Mekâsîd'ın 189. sahifesinde bu masal hakkında gayet kapalı bir takım sözler var ki okuyucularımıza arz etmek faydadan hâli olmasa gerektir:

“İmdi Balım Sultan Hazretleri'nin âlem-i âhirete intikâllerinden sonra Çelebiler arasında zuhûr eden rekabet ve dışardan vukû bulan müdahale ve şamatalar dergâhı şerifte sâkin fukarâ u dervîşânın emniyetini tehdit ederek, tamam otuz altı sene mücerred postu Babagân'dan hâli kalmıştı. Rivâyet olunduğu üzere ismi geçen **Sersem Ali Baba** ki, o zamanda mîr-i mîrândan, ilim sahibi, güçlü otorite ve iktidar sahibi iken zâten muhibbân-ı Bektâşîye'den olmasına binâen terk-i dağdağa-i vezâret (üzerindeki sadrazamlık görevini bırakarak) ve kat-ı rişte-i tealluk u mâ sivâ ile (dünyevî meşgâlelerden ilgisini keserek) dergâh-ı şerifte uzleti seçmişti. Ba'de zaman izhâr-ı bürhân ile işâret-i aliye-i pîr ile 958/ tarihinde baba postuna oturarak tekkenin idâre ve fukarasının terbiyesinde zâhîran ve bâtınan himmet etmişlerdir ki, onlardan sonra bu usul silsile boyunca devam etmiştir”.

Mir'âtü'l-Mekâsîd'ın bu ifadesinden anlaşılacağı üzere İskender Çelebi ile Kalender Çelebi zamanında vukû bulan fitne ve fesat der-

gâhın işlerinde dehşetli buhranlar uyandırmış ve nihâyet **Sersem Ali Baba**'nın himmeti ile dergâhın umûru bir parça intizama girmiş ise de Bektâşî Tarîkatıyla hiçbir münasebeti olmayan Çelebilerin dergâhı temlik edercesine vukû bulan hareketleri hâl-i hâzırda ki münâfereti meydana getirmiştir.

Zâten Çelebilerin öteden beri vukû bulan fitne ve fesatları tarih ile müsbet-i hakâyıktan bulunduğundan bir parça açıklamak lâzım geliyor.

Kalender Çelebi'nin Anadolu'ya fesat saçan hareketleri ve Çelebi ile vukû bulan münâferât u fesadı meydana geldikten sonra hükümetin hakkında icrâ ettiği ceza, kendisinin ne gibi fikirler taşıdığı gözlerimiz önüne seriliyor.

Sonra Çelebi Murtaza Ali ve **Hamdullâh Efendiler**'in hareketleri dahi erbâınca mâlûm olan keyfiyetlerdendir. 1175/1761 tarihinde İstanbul'a gelerek "*Bâtın-ı Pâdişâhî İstanbul'a geldi*" diye toplar atıran Çelebi Feyzullâh Efendi dahi "*hurûç ale's-sultan*" (Sultana baş kaldırmak) fetvasıyla idam olunmuştur. *Mir'âtü'l-Mekâsıd*'in gerek Kalender Çelebi ve gerekse Feyzullâh Çelebi hakkında "*Şehîd*" tabirini kullanmak istemesi de hangi sebeplere müstenittir bilinmez.

1288/1871 senesinde Çelebi olan diğer Feyzullâh Efendi'den sonra Çelebilik ortadan kalkmış iken Cemâleddîn Efendi'nin hüda-yı nâbit bir tarzda Çelebilik iddiasına kalkışması ve dergâh-ı şerîfe ait olan evkâfın tamamen kendisine râci olduğunu ısrarla iddia eylemesi garaz ve menfeat-i şahsiyesinin en büyük delili sayılsa gerektir.

Ahmed Cemâleddîn Efendi, İstanbul'a geldiği zaman gayet mükemmel bir politika kullandı. Başta efkâr-ı umûmîyeyi lehine çevirmek ve Hacı Bektâş-ı Velî evlâtlarından olduğuna cihânı inandırmak için gazetelerle nâmını ilan ettirmeye başladı. Meselâ Sadrazamla yaptığı görüşmenin ertesi günü '*Hacı Bektâş-ı Velî Hazretleri'nin ahfâd-ı kirâmından Çelebi Ahmed Cemâleddîn Efendi Hazretleri dün ki gün Bâb-ı Âli'ye gelerek sadrazam paşa ile mülakât etmiştir*' tarzın-

daki havadisler gazetelerde yazıldı. Halk da yavaş yavaş Hacı Bektâş-ı Velî ahfâdından bir çelebinin mevcûdiyetini tevehhüm etmeye başladı.

Gerçi **Mevlâna Celâleddîn Rûmî Hazretleri**'nin ahfâdından olan çelebiler senelerden beri **Konya**'da sâkin ve bunların varlığı hükümet-i seniyye ile bütün **Millet-i Osmâniye** indinde musaddak ve mûteber idiye de şimdiye kadar Hacı Bektâş-ı Velî Hazretleri'nin ahfâdından bir çelebinin mevcûdiyetini kimse bilmiyordu.

Cemâleddîn Efendi'nin İstanbul'a gelmekteki maksadı, Hacı Bektâş Hankâhına ait olan evkâftan kendisine -muhtâcîn tertibinden olarak-verilen aidâtı çoğaltmak, daha doğrusu vakfın cümlesini kendi uhdesine geçirerek dergâhın fukara-yı dervîşânının aidâtını kesmek ve oradaki **Dedebaba**'nın nüfûzunu kırmaktır. Halbuki bu tartışılan meselenin hükümet tarafından lâykıyla tedkîk olunursa çelebi nâmıyla şimdiye kadar bu şekilde iddiada bulunan zevâtın ekserisinin meselâ **Kalender** ve İskender Çelebilerin ifsâdâtı **Murtezâ Ali Çelebi**'nin İstanbul'da çevirdiği dolaplarla seccadenişin ünvanını evkâfa kayd ettirmesi, 1243 de **Hamdullâh Çelebi**'nin icrâsına teşebbüs ettiği tahrîkâtı müteakip hükümet tarafından Amasya'ya nef-yolması ve **Velîyyüddîn Efendi**'nin uhdesinden meşihatın ref'iyle çelebi familyasının dergâhı şerife ayak basmamaları hakkında irâde-i seniyye şeref sudûr buyurulması, özellikle 1175/1760 tarihinde İstanbul'a gelerek '**pâdişâh-ı bâtınım**' iddiasıyla toplar attırarak bilâhere huruç ale's-sultan fetvasıyla katl olması gösteriyor ki, çelebi familyasından gelen zevât arasında âdâb-ı tarîkatı muhafaza eden adamlar olmadığı gibi bu şekilde ara sıra ihtilâl ve fesat tertîp eden zevât çıktığı kuyûdât-ı resmiye ile müsbit ve muhakkaktır.

Demek ki **Ahmed Cemâleddîn Efendi**'nin bu yoldaki iddiası, takınmak istediği sahte ve kendinden evvel güzeran eden (çelebi nâmındaki) zevâtın icrâatı ve harekâtı tarih ile malûm vesâik ile sâbit olduğundan hükümet-i seniyyenin bu konuda da nazar-ı dikkatini celb etmek lâzımdır.

Zâten Ahmed Cemâleddîn Efendi ile dergâh arasında bir münasebet olmayıp kendisi dergâh-ı şerîfin hâricinde sâkin olup, hiçbir taraftan bir inâbeye, bir hilâfete mâlik değildir. Dergâh-ı şerifte sâkin postnişinden maada orada –nasılsa- yerleşmiş bir Nakşî şeyhi vardır ki o da şeyhûhatından dolayı dergâha gelemeycek ve âyinini icrâ edemeyecek bir halde bulunduğundan bunun hakkında dahi bir tedbir icrâsı yani bir an evvel kaldırılması esbâbına tevessül buyrulması şarttır.

V. Bazı Meşâhir-i Bektâşiye

A. Âhi Evran Baba

Bunlar dahi evliyâ-yı kibâr ve mazhar-ı esrâr olan etkıyâ-yı bü-zürk-vârândır.¹³⁷ Hacı Bektâş-ı Velî ks. *Velâyetnâmesi*'nden mestûr ve hakire manzurdur ki mezbûr bir zaman Konya'da ikâmet etmişler, Şeyh Sadreddîn Konevî Hazretleri¹³⁸'nin hademâtı sâmiyelerine in-tisap etmişler. Lâkin halleri mestûr imiş. Hoş ve bigâneden bir kişi kendilerini bilmezmiş. Bâdehu Denizli¹³⁹ nâm kasabaya göçüp orada bağ-ı bânlığa geçmişler. O zamandan Hz. Mevlâna Şems-i Tebrizî'den bîat ve örf-i ulemâyı çıkarıp câme-i dervîşâna tab'iyet eyler. Lâkin fuzelâ-yı dehr, bu hususta incinip ittifakla Sultan Alâeddîne varırlar. Elbette, Mevlânâ'yı Şems-i Tebrizî'den ayırmaya akdâmınız gerektir diye cevap verir. Pes ulemâ-yı belde rencide olup bir Cuma günü seher vakti terk-i diyar niyetiyle şehirden dışarı azîmet kılarlar. Zira Sultan Alâeddîne vardıklarında şehriyâr bu babda istifa ederek mülûk-ı zâhir karışacak yer değildir diye cevap vermesine incinip, dışarı azîmet etmişler idi. Felâ cereme o padişah-ı muhterem bu işe ziyâde pür-gam olur. Bu gün Cuma nâması kılınması şânımıza nakz-ı küllî veriyor diye Şeyh Sadreddîn Konevî cenâbına haber veriyor. Yani ulemâyı döndürseler, onları şehre döndürmeye kâdir bir müceddid-i sâî adam göndersinler buyurur.

Şeyh-i büzürkvârân kendisi hazırlanıp sûfisi ile **Denizli**'ye varırlar. *Orada bir bağ-ı bân vardır. Bu fitnenin def'ine ancak o sezâdır diye irsâl kılar.* Meğer ki o bağ-ı bân Âhi Evrân Sultan imiş.

Hasebi ve nesebi nâ-mâlûm olduğu gibi Şeyh Sadreddîn'den gayra pinhân idi. Emr-i şeyhle ki, **Evrân** katre suvvâr oldu. Çarşamba suyu kenarında kafiye-i ulemâyâ vâsıl oldu. Evvela rıfk-ı âdapla selam verip, Şeyh Sadreddîn Konevî'nin selâmını îsâl eyledi. Sonra elbette dönün vakt-i salât-ı Cuma fevt olmadan şehre vusûl bulun. Tâ ki bu gün Cami-i makfel kalmaya zıllullâh olan **Alâeddîn**'in şişe-i hâtırı inkisâr olmaya, buyurdu. Lâkin müstaidîn zümresi huşûnet eyleyip (*biz min bâdi ol şehre girmeyiz*) diye söylediler.

Hemen Velî büzürkvârân nev'an gazabını aşikâr eder. Ve yer-yüzüne işâret edip muânnidîn, kendilerini ve davarlarını dizlerine kadar yer yutar gördüler. Dönmedikleri takdirde gazab-ı ilâhiyeye mazhar olmaları mukarrar oldu.

Felâ-cerem, emre imtisâl edip döndüler. Âhî'nin kerâmeti ve Şeyh Sadreddîn'in velâyeti ile tayy-i mekân edip Cuma nâmazından önce şehirde bulundular. Ondan sonra Âhi Evrân'ın gizli genç olduğunu bilip, izdihamla ziyâretine hevş kıldılar. Bunun üzerine **Konya**'dan göçüp **Kayseri** şehrine vardı. Sanatı debbağlık olmakla zâhiren ol cihetten kesb u kâre iştigal eyledi. Lâkin yedi renk de yedi sahtiyânı var, yedi müşteri ne renk isterse bismillâh ile ele vurup istediği renkli sahtiyânı sayar verirdi. Mezbûre bu yüzden kimyâgerlik nasib olmuştu. Bilâ renç ve teab veçh-i maâşına bu yüzden dest-i res bulmuştu. İttifâk-ı bir nâmert ve nifâk-ı pîşe, **Kayseri** beyine varıp, debbağhâne bir misâfir rûz-ı merre bu denli kesb eder diye bildirdi. Mîr-i mezbûr dahî ihzâr-ı velî-i mezbûr için havâleler gönderdi. Vakta ki debbağhâneye vardılar, **Ahî**'nin meskeninde bir evran gördüler gözleri alev ateşle nemûdâr, zebânî zebâne-i nâr gibi şerâre bâr, havâlelere sehm-kîn hamle ile havâle oldu. Havâle kaçarak her biri güçlkle kurtuldu. Ondan sonra Veli-i büzürkvârın lakâbını, Ahî Evrân koydular. Artık Kayseri'de mütemekkin olmayıp azm-u karar edip **Kırşehir**'nde tavattunları tahakkuk buldu. Bi'l-fiil mezâr-ı şerifi

oradadır. Umûman ebnâ-yı sebîl ve züvvâra Sultan icâbet-i duâ ettiği ayândır.

Li Menşeihi

“Nesebi gerçi oldu nâ mâlûm

Acem olmak gerek o hefhar-i Rûm

Lakâbı Evrân oldu kendisi genç

Zâtıdır, nakd-ı pâk-i melik-i sepneç

Sırrı kenz-i velâyet oldu o merd

Kutb-u sırr-ı halka gibi rütbede ferd

Hacı Bektâş’a olmuştu karîn

Yani hem asrı idi ona bu Güzîn”

-İntihâ Makâle-i Âlî Efendi-

B. Abdal Mûsâ Sultan

Hazret-i Orhan Gâzî ile Bursa fethinde bulunan ekâbir-i evliyâullâhtan olup, keramât ve hâriku'l-âdâtı meşhûr-ı cihân olmuştu. Kerâmât-ı aliyelerinden başlıcası:

Bir defasında kırmızı ateş korunu pamuğun içine koyup mürîdanından bir zâta vererek meşhûr **Geyikli Baba**'ya¹⁴⁰ gönderir. Geyikli Baba dahi Abdal Mûsâ Sultan'a bir bakraç süt gönderirler. Sultan'ın meclisinde bulunup süt bakracının geldiğini gören zevât (acaba bunda ne sır vardır) diye izhâr-ı taacüp eyleyince Mûsâ Sultan buyurdu ki:

“Süt göndermekten maksat gazalı (geyiği) teshîr etmeğe işârettir ki hayavânâtı teshîr etmek nebâtâtı teshîr etmekten güçtür. Bu takdirce onların kuvve-i kerâmetleri ziyâdedir”.

“Pembe ve nârı bir yere getiren,

Anı yaktırmayıp işin bitiren,

Şüphesiz bir velî-yi kâmindir

Pembeden bû-yı meşk hâsıldır¹⁴¹.

Âli Efendi *Künhü'l-Ahbâr*'ında 'Abdal Mûsâ türbesi Bursa'da ziyâ-regâh-ı müslimîndir' diye yazmış ise de müşârun-ileyhin türbesi ve tekkesi Konya'ya tabi Antalya civarında **Elmalı Kazası**'nda olduğu tashihan beyân olunur. **Abdal Mûsâ**, Bektâş-ı Velî'nin hulefâsındandır.

Evvelce dergâh-ı mezkurda **Topkapı Dergâhı** postnişini **Abdulâh Baba Efendi**, Baba olarak bulunmuşlar ise de sonradan bir takım erbâb-ı nifâkın iğvâsı üzerine mezâlim-i istibdâda uğramışlardır. El-ân mezkur dergâhta **Süleyman Baba Efendi** postnişin bulunmaktadır. Anadolu'nun en büyük dergâhlarından birisi **Abdal Mûsâ Dergâhı** şerîfidir.

C. Seyyid İmâdüddîn Nesîmî

Şuarâ-yı mutasavvîfenin en büyüklerinden, evliyâullâh-ı kirâmın hararetilerinden bir cevher-i kimya-yı fıtrattır ki **Halep** civarında, Nesîm Âdili Nâhiyesi'nden zuhûr etmiş ve idâresinde bulunan kâbi-lenin imâretini birâderi Şâh-ı Hanedân'a bırakarak hırka-ı tasavvufu giymiş ve diyar diyar seyahat ile uşşâk-ı zamanı, mutasavvîfîn-i dev-rânı ziyâret etmiştir.

Müşârun-ileyh ıstilahât-ı tasavvuftan kurb-ı ferâiz denilen ber-zaha uğramış ve dâimâ cezbe ve istiğrak ile imrâr-ı zaman ederek,

birçok eş'ar-ı ber güzîde meydana getirmiştir ki, bu gün taklîdi, tan-zîri gayri kâbil bir mertebededir. Nesîmi, bu suretle [39] diyar diyar gezerek Haleb'e gelir. Birâderi Şah-ı Handan'a gönderdiği mektupta kullandığı lisanı ve bil-hassa divânında bulunan eş'ar-ı vahdet-gûyesi, ulemâ-yı zâhirece mûcib-i töhmet addolunarak katline fetva verilir. Ve siyasetgâha götürülürken müftü der ki: *'Bu adamın kanı murdardır...her kimin bir uzvuna dokunursa o uzvu kesmek lâzımdır.'* siyasetgah'ta müftü bu sözü yine takrîr ederken uzattığı eline derisi yüzülen Nesîmî'nin kanı sıçrar. Müftünün eli, hûn-i şehîd ile mihnâ olur. Bu sırada erbâb-ı dilden biri müftüye der ki:

مردیوز کورینده کی شاه قولى سلطان درگاه شريفك پوست نشین
عاشرى احمد برهان الله بابا ائندسك تصويريدر .

Resim: Merdivenköyünde Şahkulu Sultan Dergâh-ı şerifinin posnişîn-i hâzırı Ahmed Burhânullah Baba Efendî'nin tasvîridir. [40]

“Müftü Efendi fetvanız gereğince parmağınızı kesmek lâzım gelir.
Hükm-ü şer’î yerini bulmalı”

Müftü mutasavvıf ârifin bu sözü üzerine:

“Ben ala tarîki’t-temsîl söylüyordum. Şer’an bir şey lâzım gelmez”
der. Bu hâl-i mahal siyasette kanlar içinde seyreden Nesîmi bil-be-
dâhe bu beyti okur;

“Zâhidin bir parmağın kessen döner Hak’tan kaçır

Gör bu miskîn âşîğın postun yüzeler ağrımaz”

Birâderi Şah-ı Handâna gönderdiği mektup manzum baştan başa
mutasavvıfâne ve vahdet-perestâne olup:

“Derya-yı muhîd cûşa geldi

Kevn ile mekân hurûşa geldi

Sırrı ezel oldu âşîkârâ

Ârif nice eylesin mudârâ

Nakkaş bilendi nakş içinde

Lâl oldu ayân bed-hîş içinde

Her zehr nebât u sekr oldu

Acı su şarâb-ı kevser oldu

Yer, gök arası hak oldu mutlak

Söyler def ü çenk u ney “ene’l-hak”

Gibi ulvî sözleri hakîkaten biraz lâübâliyâne ise de bunlar bütün
mutasavvıfe-i kirâm hazerâtının mecâmi-i eşârında bulunduğundan
kâiline bu misilli icraât-ı müdhişede bulunmak, fikr-i taasubun bir
eseri olsa gerektir. Nesîmî’nin divânında öyle sözler vardır ki insan
Şiîrin o zamanki ibtidâî hâliyle Nesîmî’nin kudret-i Şiîriyesine, o
zamanın şivesine, büsbütün muhalif olan yeni tarz tebliğine hayran
olur. Meselâ:

“Gül ne çiçektir ben ânı benzedem rûhsâra ki
 Hangi gülzârın gülü bir tek gül-ü handân olur
 Sûret-i Rahmânı inkâr eyler îmânsız fakîh
 Ahsen-i takvîmi inkâr eyleyen şeytân olur”.

Gibi fiske taşlarıyla:

“Kaşınla kirpiğin zülfün karadır
 Taâlallah ne sûretler yaratır”.

Beyti bâ husus gazeliyâtının en güzellerinden olan:

“Yüzün mushaftır ey hûrî yanağın kâf-u Kur’ân
 Budur Hak’tan gelen Tâhâ, budur Yâsîn ve’- Rahmân”
 “Ay ile günü Gök’ten getirdi secdeye hüsnün
 Zehî kuvvet, zehî kudret, zehî mûciz, zehî bürhân”

beyitleri iktidârının en güzel şahitleridir.

Nesîmî’nin divânı matbudur. Fakat kütüphâne-i umûmîde bulunan eski bir divânında olan gazelleri, kıtaları katiyyen matbûunda yoktur. Bâ husus Arapça ve Farsça Şiîrleri Şiîrin her kısmındaki iktidârına bürhân olabilir.

“Yüzün mushaftır ey rûh-ı musavver,
 Taâlâ şânühü Allahü Ekber”.

D. Kemâl-ı Ümmî

Konya civarında Lârende Kasabası (Karaman)’nda vücûda gelmiştir. Diyâr-ı Rum ve Acem’i devrederek birçok eizze-i kirâma mülâkî olmuş, nihâyet Hz. Pîr’in hulefâsından Abdal Mûsâ Sultan’dan tarikat aldığı rivâyet olunur.

Bir rivâyete göre Kemâl-i Ümmî, Nesîmi ile birlikte Sultan Şucâ Hazretleri’nin dergâhına giderler. Baba Sultan’dan icazet almadan

höd be höd bir koçunu boğazlarlar. Koçun derisini yüzerken Baba Sultan teşrif edip onları bu halde görünce gazap eder. Cemâl-i celâle gelerek Seyyid Nesîmî'nin önüne bir ustura, **Kemal Ümmî**'nin önüne dahi bir ip koyar. Fî'l-hakîka Nesîmî'nin âkıbeti dâr üstünde derisi yüzülmekle, Kemâl Ümmî'nin dahî darda asılmakla zâhir olur.

Şiirlerinin pek çok olduğu mervî ise de müdevven dîvânı olmadığından Şiirlerini ancak Tezâkir-i şuarâda görüyoruz. Bu beyitler cümle eş'arındandır.

“Bu hân içre nice can konu göçtü.

Bu tahta nice sultan konu göçtü.

Bu dünya tekkesinde bir konuksun

Bu şehre nice Lokman konu göçdü.

Bulunmadı ecel-i zehrine tiryâk

Ki bunda nice mihmân konu göçdü

Kamûsu ağlayarak geldi geçti.

Acep kanğısı handân konu göçtü”.

E. Kaygusuz Sultan

Müşârun-ileyh hakkında malûmât-ı târihiyye pek nâkıs olup **Seyyid Ali Sultan**'ın, yahut Ahî Evran'ın halifesi olduğu hakkında rivâyetler varsa da asıl rivâyetin **Abdal Mûsâ Sultan**'ın halifesi olduğu mevsûk ve erbâb-ı tarîkatçe mu'teberdir. Müşârun-ileyh Tarîkat-ı Bektâşîye'nin pişvâlarından ve erbâb-ı hakîkatın muktedâlarından olup Ma'rûf ve mu'teber olan te'lîf-i aliyeleriyle, bâhusus:

“Allah, Allah yaradan gül içe gör cür'adan

Dost ola, dost ola gör düşman kalkar aradan”.

beytiyle başlayan gazel-i ârifâneleriyle şöhret kazanmışlardır. Merkad-i âlileri Mısır-Kahirede olup oranın ahalisi kendilerini

(Muğâverî) nâmıyla yâd eder. Türbelerinin bitişiğinde bir Bektâşî dergâhı dahî olup meşihatında el-yevm **Hacı Mehmed Baba** bulunmaktadır.

Abdalnâme nâmıyla meşhûr risâlelerinden bazı cihetleri teberrüken nakil ve derç olundu.

“Pes şimdi işideni ko, korken haber al, elbette bir gün sende göresin, geçen hallerine ha gülesin, hele söz çok bir nefes-i askerine kim duş oldum, nâlân ve giryân olup her çend tazarru ve zarîlik ederdim. Hiç bana kimse rahm etmezdi. Nice zamanlar geçti ve nice devrânlar döndü, neyleyip ne edeceğimi bilemezdim, hayran olup kalmıştım. Anamı at, atamı don itmiştim. Hemen kulağıma bir sadâ geldi: (yeter gel imdi kon) sanki yok idim var oldum, nâgâh anadan doğup şîr-u hôr oldum, tıfl oldum, bâliğ oldum, yiğit oldum, pîr oldum, nâgâh bir gün rûh-ı âşînâlarına dûş oldum, hâlimden haber sordular (dervîş eğri otur, doğru söyle , az söyle, öz söyle çok söz baş ağrıtır) dediler”. Ben eyittim:

“İhvân yani efendi! Benim sergüzeştım tûl u tırâzıdır. Çendân sefer gördüm. Yani çok haberler getirdim. Amma neyleyim rakiplerin korkusu vardır. Nihâyet muhtasar budur ki yirmi beş bin âşiyân gezdim. Seyrettim bilirsın iyidir, bundan yusun yukarı sen bilirsın a'lâdır. Bilmezsen hiç bilmediğın olmaz, her ne görürsen ona bak, amma dahl etme ve söyleme ve gam dahî çekme ey yâr, yahu âşikâr geçti” deyip sükût eyledim.

Risâle-i mezkûrenin diğeri bir noktasından me'huzdur. “Efendi haberdâr ol, başında olan şarhoşluğu gör. Bu meseldir; kime Tâvus gerekse Hindistan seferi meşakkatin çeksın. Pes sen dahi Hak talep ederim dersen (mûtû kable en temûtû) mazmûnuna mâ sadak olup “ölmezden evvel öl” ki dirilesın, dünyada harâb ol ki ma'mûr olasın, cefâya sabret ki vefâya eresın. Yoksa iş bilmez fâil gibi öz bildiğın işledin. Cefâ ve mihnet çekmişsin. Mukâbelesinde ıvaz ümidinde iken nâgâh bir gün işın sâhibi, işlediğın işe pesend etmeye bu kere mezetsiz yani sevapsız fâil gibi elin boş kala, hâlin dişvâr ola, çok pişman

olursun, amma faide etmez zira yokuş dibinde merkebe alaf vermek gibidir. Âkil isen tava ne geçti”.

Müşârun-ileyh hazretlerinin tecüme-i hâl-i mufassalı bundan hayli evvel dergâh-ı âlilerinde postnişîn olan Hacı Mehmed Baba Efendi'den talep olunmuş ise henüz vürûd etmemiş olduğundan eğer elimize geçerse zeyl kâbilinden olarak okuyucularımıza arz ederiz.

Bir de velî müşârun-ileyhin Kahire'den bir mağara küşâd ederek **Bahr-i Ahmer'e** kadar yol açacağı yolunda bir rivâyet dahi varsa da elde güvenilir vesikalar olmadığından aslına dest-i res olamadım.

F. Safî-i Hatâyî

Bektâşî tekkelerinde okunan nefeslerde tesadüf bu ismin sahibi Şia mezhebinin muktezâ-yı yegânesi olan şah İsmâil Safevî'nin öğrencisidir. Ehl-i beyt ve Rasûlüllah hakkında birçok beyit ve gazelleri olup, Farisî'de olduğu kadar Türkçe Şiirde de kudreti vardı. Kendisinin Tarikat- Aliye-i Bektâşîye ricâlinden olduğu ve **Balım Sultan** ks. Hazretleriyle mülâkî olarak ahz-ı biât ettiği mâlûm ise de **Ali Envâr Efendi** tarafından telif ve tâb olunan *Semâhâne-i Edep* nâm kitapta müşârun-ileyhin Tarikat-ı Aliye-i Mevleviye ricâlinden olduğu muharrerdir. Hatta aynı kitapta *Sefine-i Sâkıp*'tan naklen şöyle mâlûmât veriliyor:

“Menâkıb-ı celileleri geçen **Sultan Dîvânî** (ks.) es-Sâmî hazretleri maiyyet-i evtânelerinde birçok dervîşân-ı hâlis-i min şân bulunduğu halde Pîr-i Âzam **Mevlânâ** ks. Hazretlerinin dîvân-ı hakâyık-ı ünvanlarını Şâh Safevî'nin elinden almak üzere İran'a teşriflerinde izhar buyurdıkları kerâmât ve bürhânlarına şehzâde-i müşârun-ileyh dil-beste olmakla terk-i câh-ı dünya ile huzûr-ı hazret-i dîvânide teslim olarak beraberlerinde diyar-ı Rum'a gelmiştir. Müşârun-ileyh mürşid-i âlileri Sultan Dîvânî Hazretleri'nin 936/1529 senesi irtihâl-i akabinde intikâl edip cânib-i kadem-i kerâmet teve'ümlerine defin olunmuştur. Şu:

“Bende-i hünkâr ekber geşteim

Fâriğ ez şâhî ve efser geşteim”

Beyti bir mesnevîsinden alınmıştır.

Mütalaamıza gelince: Eğer *Sefîne* sahibi Sâküp Dede'nin yazdığı bu tercüme-i hal doğru ise, niçin Bektâşîlerin elinde bulunan Hatâyî Hazretleri'nin eşârından tamamıyla Bektâşîlik râyihâsı iştîmâm oluyor. Biz ehl-i tarîkat ve hakîkatta Bektâşîlik, Mevlevîlik gibi farklar gözetken, senlik ve benlik şaibeleri arayan takımdan olmadığımız için sâhib-i tercüme Şah İsmâil Hatâyî Hazretleri'nin Mevleviyeden olması ihtimalini nazar-ı dikkatten uzak tutmayız. Erbâb-ı tarîkatten hepsi aynı hakîkata vusûl için sırf mücâhede ettiklerinden hepsinin sözlerini aynı hakîkat olmak üzere kabul eder ve aralarında fark gözetmemek tarîkını iltizâm ederiz.

Şah Safî-i Hatâyî Hazretleri'nin eski tarz üzere ve parmak hesabıyla tertîp olunmuş birçok Türkçe gazelleri ele geçmiş ise de içlerinden pek ziyâde meşhûr olan ikisini karilerimizin nazarına arz ediyoruz ki, bunlarda hanedân-ı ehl-i beyt ve eimme-i isnâ aşar hakkında fevkalâde ibrâz-ı muhabbet ve samimiyet eylemiştir.

Gazel

“İbtidâdan yol sorarsan, yol Muhammed, Ali'nindir.

Yetmiş iki din sorarsan, din Muhammed, Ali'nindir.

Gece olur, gündüz olur, cümle âlem düm düz olur,

Gökte kaç bin yıldız olur, Ay Muhammed Ali'nindir

Âlim Yezid'den seçilir, âleme rahmet saçılır.

Evvel baharda açılır, gül Muhammed Ali'nindir.

Varma Yezidin yanına, kokusu senin tenine

Lanet Yezidin canına, can Muhammed Ali'nindir.

*Varma Yezidin meclisine, meclisinin ortasına
 Satır Yezid ensesine, seyf Muhammed Ali'nindir.
 Hatâî hasta inlerler, âşıkları gönlünü dinlerler
 Top olmuş ortada döner, nur Muhammed Ali'nindir."*

Nefes-i Diğer

*"Muhammed, Ali'yi candan sevenler
 Yorulup yollarda kalmaz inşallah
 İmam Hasan'ın yüzün görenler
 Hüseyin'den mahrum olmaz inşallah
 İmam Zeynel'den bir dolu içtim¹⁴²
 İmam Bâkır'dan kaynayıp coştum
 İzinle İmam Cafer'e ulaştım
 Bundan özge yola sapmam inşallah
 İmam Kâzım'dan gelen erenler
 Can, baş feda edip cümle görenler
 İmam Rızâ'ya zehir verenler
 Dîvanda şefaât bulmaz inşallah
 Bir gün olur okuturlar defteri
 Şah oğlunun belindedir teri
 Uyanırsa Takî, Nakî, Askerî
 Açılan gülmez, solmaz inşallah
 Hatâyî bu iş bir gün bizi bitire*

Özünü kata gör ulu katara

Mehdî Şevki bu cihân tütara

Şah oğluna sitem olmaz inşallah*

G. Şah Kulu Sultan

Merdiven Köyü'nde ki dergâhın bânisi olan zât-ı şerîftir ki Hz. Pîr'in ecille-i ashâbından olup Horasan'dan gelmiş, evvela Erenköy'ü ve badehü Merdiven Köyü'nde iskân ederek dergâh **Mansûr Baba** Hazretleri tarafından müştereken bina olunmuştur.

Celbiyelerle beraber tevhîd-i mesâ-ı ederek fitne ve ihtilal tevlîd eden ve 917/1511 tarihinde seyf-i şeriatle katl olunan Şah Kulu nâmındaki bâğî başkadır.

H. 1241/1826 Vakâ-yı Azîmesi: Sürgünler

Sultan Orhan Gâzi zamanında teşkil edip Osmanlılığın kuvvet ve satvetini îlâ ve şarktan garbe kadar hudûd-ı Osmânînin genişlemesine cehd ve ikdâm eden Yeniçeri fırka-ı muazzamesi, 1000 senesinden sonra bazı uygunsuz ahvâle cür'et etmeye başlamış ve ocağın ibtidâ-yı teşîsinden 1000 tarihine kadar devam eden itaat ve intizam sonradan bozulmağa yüz tutmuş idi.

Çaldıran seferine azîmet esnasında gösterdikleri etvâr-ı bâğîyâne Yavuz Sultan Selim gibi ateşin bir padişahın tarrakaya benzeyen sözleriyle teskin olunmuş ve Genç Osman-ı Sâni'nin başına gelen felaketlere yine Yeniçeri Ocağı'nın bir takım erâzili sebep olmuş ve bundan sonra zuhûr eden birçok vekâyi-i fecîa hep Yeniçerilik nâmını, Yeniçerilik şân-ı âlisini telvîs eden o başın altından çıkmıştır.

Hatta târîh-i Osmânî sathî bir nazarla tedkîk olursa, eski intizâmını tamamen kayıp ederek üç beş mütegalibenin dest-i tahakkümünde esir olan Yeniçeri, dört padişahın telefine, dört padişahın da hal'ine sebep olmuşlardır.

Sultan Selim-i Sâlis, icrâ edeceği ıslâhât-ı esâsiye için başta Yeniçerilerin ıslâhını yahut imhâsını tasavvur etmiş ise de o sırada patlayan sâika-yı ihtilâl bu ıslâhât ve icrâatın husûle gelmesini mâni olmuş ve bil-âhire kendi katliyle neticelenmiştir.

Sultan Mahmud tahta geçince en ziyâde bu meseleyi nazar-ı dikkate aldı. Mesâil-i siyâsiye-i hâriciyeyi hal ve fasl ettikten sonra ilk iş bu Yeniçeri fesadını kaldırmak istedi.

1241/1826'da zuhûr eden i'tişâş, tamamıyla Yeniçeriler tarafından tertîp olunduğu Sultan Mahmud'un meczûmu oldukça, artık bu gâileye bir nihâyet vermek için o zamanın ulemâsiyle istişâre etti. Ve eşkiyayı külliyen sahne-i âlemden def u ref etmek için teşebbüsâta başladı.

Sultan Ahmed Meydanı'na toplanan Yeniçeri bâğilerinin üzerine asker gönderilerek gerek orada gerekse Et Meydanı'ndaki kışlalara tahassün eyleyen erbâb-ı şekâvet temizlendi. Bir iki gün zarfında İstanbul'da birkaç bin yeniçeri katl ve itlâf olunarak birçok serseri dahî hârice sürülmeye başlandı. Yeniçeri Ağaları'nın kapısı olan şimdiki dâire-i meşîhat o vâkit dâire-i meşîhat ittihâz olundu¹⁴³.

Yeniçerilik ilk defa teşkilinde ocağa hayır duâ eden Pîr-i tarîkat Hacı Bektâş-i Velî'nin nâmı son zamanlara kadar bile yeniçeriler tarafından kemâl-i hürmetle yâd edilir ve tarîkatın âyin ve erkânından birçokları gülbankların bazıları yeniçeriler tarafından tamamıyla muhafaza olunurdu.

Resim: Südlüce'de Bademli nâm mevki'dekâin Bektâşi dergâh-ı şerifi postnişini Mûnir Baba Efendi [56]

Lütfi Tarihi'nde deniliyor ki: "Saltanat-ı Seniyye-i Osmâniye'de en evvel tertib olunan Yeniçeri askeri olup **Sultan Orhan** zamanında tahrir ve tertibine şurû ve o esnada o vaktin eizze-i kirâmından **es-Seyyid Mehmed el-Hâc Bektâş-ı Velî** (ks.) Hazretlerine ümeradan bazılarının irsâliyle tanzim olacak asker için duâları talep olunmuştu. Aziz müşârun-ileyhe varan memurları hüsn-ü kabul ile te-llebbüs ettikleri ridâlarından züvvâra abâ pâreler i'tâ eylediler. Mûmâ ileyhın kemâl-i hürmet ve teslîmiyetlerinden nâşî iş bu abâ pâreleri zîver-i fırak-ı meymenet eyledikleri hikâye-i meşhûresine mebni yeniçeri tâifesi ta o zamandan beri aziz müşârun-ileyhe nisbet iddia edegeler.

Ve başlarındaki keçeler bundan kalma iddia âdet olduğu söylenirdi. Giderek bazı tavrıları dahi tarikat-ı Bektâşîye erkânına taklit edildiğinden bunlara tâife-i Bektâşîye nâmı verilmişti¹⁴⁴.”

“Sonraları şîrâze-i nizâm ve intizâmı akâid-i ehl-i dalâl gibi hîlal-pezîr olup hususıyla Tarikat-ı Bektâşîye müntesip geçinen bazı kimseler de şeriat ve hakikata muğayir bazı ef’âl ve etvâr-ı mezmûmeyi âdet ettiklerinden emr-i bi’l-marûf ile me’mur halife-yi rûy-ı zemîn hazretlerine bu gürûhun dahi ıslâhı vücûb-ı şer’î iktizasından görünmüştü¹⁴⁵.”

Yeniçeriler âsâr-ı fesâdiyeleri nâmıyla beraber mahv ve izâle olduğu sırada hâlet-i ibtidâ ve tahlîl-i muharremâta ihtisarları sâbit olan erbâb-ı dalâletin men’-i ef’âl-i gayr-i meşrûaları zımında devlete teşebbühât-ı lâzımeye ibtidâ olundu¹⁴⁶.”

“Bektâşîlik nâmının meydandan kalkması cihetine gidilmenin sebep-i mânevîsi yeniçerilere tâife-i bektâşîye denilmesidir. O nam ortada durdukça yeniçerilik kalkmamış gibi görüneceğinden ve şeriat-i şerîfeye muğayir halleri ise mahv ve izâlelerine tamam vesîle-i müstekille olduğundan bunların dahi yeniçeri gibi içlerinden bazıları katl u ifnâ ve bir takımı bilâd-ı baideye nefy ve iclâ kılındı”.

Mülâhaza; Lütfi Efendi merhûmun bu sözünde dehşetli mantıksızlık var. Birincisi; Bektâşîlerin ortadan kaldırılmasının sebebi yeniçerilere “*tâife-i bektâşîyan*” nâmı verilmesidir deniliyor. Pekâlâ bektâşîlerle münasebeti olan yeniçerilerin katl ve perîşan edilmesi kâfi gelmiyormuş gibi, hankâhlarının inzivâ köşelerinde vahdet-per-

ver bir ömür ile yaşayan bektâşî tarîkı fukarâsını dahi perişan etmek hangi mantığa, hangi hikmet-i hükûmete sığar? Bektâşî nâmı ortada kalırsa yeniçerilik kalkmamış gibi görünecekmiş! Buradaki “*gibi görünmek*” tabirini “*zan etmekle*” eş anlamlı addettiğimizden “*zan*” ile verilen hükmün ne dereceye kadar isabetli olacağını erbâb-ı ikân elbette izân ederler.

‘Şeriat-i şerîfeye muğayir bir hâl’ deniliyor. Bunu da ileride tasrîh ediyorum. Eğer bıyık uzâtmak gibi âdî mesele ise bunların mûcib-i katl ve iclâ olacak bir mahiyeti yoktur.

Yine Lütfî Tarihi’nin 150. sahifesinde:

“Akîb-ı vakada meşhûr bektâşîlerden **Kıncı Baba** ile kuzâttan İstanbul Ağazâdesi **Ahmed Efendi** ve Hâcegândan **Sâlih Efendi** Darbhâne’de mahbus ittihâz olunan mahbese konuldular. Bunlar ve sâirleri haklarında düşünülen tedbir gereğince Bâbu’s-Saade Camii şerifinde meşrût-ı umûmîyede hâzır bulunan turuk-ı aliye meşâyihine Şeyhülislâm tarafından; bu tâife hakkında mâlûmâtınız nedir? diye soruldu. Bazıları *sükût* ve birazı “*onlarla ülfetimiz olmadığından hallerine muttali değiliz*¹⁴⁷” dediler. Bunların hey’et-i mecmû’aları hakkında hilâf-ı şer-i şerîf hareketleri iştihâr bulup, bir şahsa hükmün adem-i sübûtu takdirinde, umûmu hakkında hükm-ü şer’î istifsâr olundukta mahbusta bulunanların terk-i salât u sıyâm misüllü şenâatlerinden başka çihâr yâr-ı güzîn hazerâtına itâle-i lisân ettikleri haddi tevatürde¹⁴⁸ olduğunu beyân ile vâcibü’l- katl olduklarını huzzârdan bazısı der-meyân ettiğinin **Yasincizâde Efendi**, bunların siyaseten icrâ-yı cezaları hâiz olup, ef’âl ve akvâli habîseleri¹⁴⁹ beş

hassa üzerine sâbit olmak lâzım değildir, diye cevap verdikten sonra Üsküdar, Eyüb, Rumelihisarı vesâir yerlerdeki Bektâşî Tekkelerine ehl-i sünnetten münâsîp zevât iskân olunmak manasına terkle, elli altmış senesinden beri muhdes olanların hedmine ve Kıncı Baba'nın Üsküdar'da, İstanbul Ağazâdesi'nin Tophâne'de ve Sâlih Efendi'nin Bâb-ı Hümâyün önünde alenen tertîb-i ceza olunarak üzerlerine konulacak yaftaların dâr-ı fetvâdan tesviye olunmasına dâir karar-ı mübîn takriri huzûr-ı şâhâneye arz eylediler.

Bu takrîre yazılan hatt-ı hümâyunda tekkelerden kudem ve hudûs cihetine bakılmayıp, türbelerden mâada cümlesinin hedmine ve içlerindeki kesânın tahkîk-i ahvâleriyle îcâb-ı şer'îsinin icrâsı zım-nında mü'temen ve dindar memurlar tayînine ve takdirde isimleri muharrer kesânın idamlarına irâde kılındı”

Bu vekâyî hakkında biraz mütâlaatta bulunmamız lâzım geldi. Yeniçeriler, icrâ edilen fütuhât-ı şâna rağmen akla, fikre sığmaz bir takım azgınlıklarla hükümeti işgal edip duruyorlar ve ara sıra bir takım harekât-ı ihtilâliye tevli'd ederek envâ-ı şenâat ve fezâheti irtikâb ediyorlardı. Şer'an, siyaseten bunların izâle-i vücûdu lâzımdı. Çünkü mülkûn asayişini muhafaza, milletin refahını, hükümetin esbâb-ı maslahatını halelden vikâye mutlaka bu bâğilerin izâle-i vücûduna mütevekkıfıdı. Nihâyet son hareket kendi katillerinin fermânını imzalamıştı. Sultan Mahmud-ı Adlî'nin bir emriyle toplanan sâdıkân-ı devlet bu son hareketi bastırdı ve yeniçeri nâmı sahîfe-i âlemden silindi.

Bektâşîlerin kaldırılmasına ve en büyüklerinin katliyle bazıları-nın nefy u iclâsına ve tekkelerinin hedmine dâir verilen kararın, yeniçeri tâifesine “*gürûh-ı Bektâşiyân*” denilmesinden dolayıdır. [63]

Hacı Bektâş-ı Velî (ks.) Hazretleri ocağın teşkilinde hayır duâ ettiği için yeniçeri tâifesi dahi tarikat-ı bektâşiyenin âyin ve erkânından birçoklarını külliyyen kendi (*ortalarının*) usûlü olarak kabul etmişlerdi. Sonradan ocağın içine giren fesat tohumu bir uygunsuz ahvâlin, ihtilallerin, kıtallerin vücuduna sebep olduğundan tabi Bektâşîlik iddiasında bulunan bu bâğilerin tarikatle bir münasebeti kal-

maz ve münâfi-i şer'i tarikat harekâta ictisâr eden erbâb-ı dalâlet, sâlikîn-i tarikatten sayılamaz. Tarikatın içine giren bir takım fâsid ve fâsıkların öteden beri icrâsından çekinmedikleri fitne ve fesâd, bâ husus **Kalender Çelebi**'den başlayıp Çelebi nâmı altında yaşayan ve Hacı Bektâş-ı Veli evladıyım iddiasında bulunan bazı zevâtın- Hudedâd-Kalender, Feyzullâh Efendilerin, yaptıkları ihtilâlât, bütün tarikat-ı bektâşiye ricâline karşı bazı sui zannı mûcip olduğundan yeniçeriliğin ref u ilgâsından sonra bektâşiye fukarası hakkında tatbik olunan icrâât-ı şedide ve hakâretler hep bu erâzil-i eşhâsın saçtığı fesatlardan neşet etmiştir. Teemmül olunsun, insaf olunsun: Birkaç fesatçı, birkaç mülhid ve zındık için bir tarîk ehlini tezlil ve tekkelerini hedm etmek ve haklarında müdhiş sûrette tedbirler, nefiyler tertip eylemek siyâset-i müstebiddeye bile muğayirdir.

Bundan sonra ehl-i tarikat hakkında icrâ edilen icrâât-ı şedide-den bahs edelim:

Lütfi Tarihi'nde deniliyor ki:

“Zilhicce'nin dördüncü günü mûmâ ileyhim o vecihle katl u idam ve Rumeli Hisarıyla Öküz Lîmânı, Karaağaç, Yedikule, Südlüce, Eyüp, Üsküdar, Merdiven Köy, Çamlıca tekkelerine memurlar irsâline türbelerden maada binaları hedm ve ifnâ ve sekencesiyle kitapları Darphâne mahbesine takım takım ihdâr olundu. Oradan birer ikişer huzûr-ı fetvâpenâhiye çıkarılarak akîdeleri süal olundukta rız u ilhâda dâir sır-rişte olunamayıp, cümlesi ehl-i sünnet sûretinde ridâ-yı takiyeye bürünmüşler de zevâhir-i hâliyeleri kavillerini tekzîp ediyor denilerek zarar-ı âmmeye riâyeten tefrika ve izâleleri hükm-ü siyâsiye müterettip olmasına tatbikan **Rumeli Hisârı** şeyhi Mahmûd Baba **Kayseri**'ye, Öküz Lîmânı'nda ki Ahmed Baba **Hâdim**'e, **Yedikule**'de ki Hüseyin Baba ile Karaağaç'taki vekil İbrahim Baba, Südlüce'de Mustafa Baba, Karyağdı da diğer Mustafa Baba **Birgi**'ye, Karaağaç Tekkesi'nde misafir **Yusuf** ve Ayintâbî Babalar **Güzelhisar**'a ve Çam-

lıca ile Merdivenköy'deki Mehmed Babalar¹⁵⁰ ve Üsküdar'da Kāsım Ağa Mahallesi'nde Mustafa Baba Tire'ye nefy u iclâ vesâir bektâşiler tebdîl-i hey'etle ağyün-i nastan gizlendi.

Bu tekkeler hedm ve tahliye kılındıktan sonra Rumeli canibine **Mirahor Ezel Hacı** Bey ile mevâlîden **Pirlepeli Ahmed Efendi** ve Anadolu cihetine Cebecibaşı sâbık **Ali Ağa**¹⁵¹ ile müderrisinden **Çerkeşi Mehmed Efendi** bâ fermân-ı âlî, Bektâşî Tekkeleri'nin imhâsına memur oldular. [65]

Bu münasebetle **Hacı Ali Bey**'in yerine Kapıcılar Kethüdâsı **Şehsüvarzâde Derviş Bey** onun yerine **Mirahor-ı Sâni Mûsa Ağa** ve bunun yerine **Davut Paşa Kışlası Bina Emîni Mehmed Ağa**¹⁵² **Mirahor-ı Sâni** nasb olundu.

Bu icrâat ve tedâbir-i şedîde dikkatle araştırılırsa görülür ki o vâkit hükümetin Bektâşiler hakkında revâ gördüğü tedâbir fevkalâde müstebiddânedir.

Evvelâ: Tekkelerin altmış seneden beri hâdis olanlarının hedmine karar veriliyor. Sultan Mahmud-ı Adlî her ne sebepten ise kıdem ve hudûsuna bakılmaksızın cümlesinin yıkılmasını emr etmişler. Halbuki rivâyât-ı mevsûka ve mütevatireye inanmak lâzım gelirse mezaristanlarda ki **Bektâşî tâcını** hâmil taşların kafaları bile kırılmış. [66]

O zaman südur eden bir fermân '*umum Bektâşî tekâyâ ve zevâyâsının hedmini ve emvâl-i menkûle ve gayr-i menkûlesinin fûrûht edilecek esmânının beytü'l-mâle müselliminde hıfzını ve bu paranın küffâr ile bir cihâd vukûunda sarfını*) emrediyordu. Yine irâde de (*tekkelerin içlerindeki kesânın tahkik-i ahvâlleriyle icâb-ı şer'îsinin icrâsı*' denilmiş.

Halbuki hükümetin resmi bir vakânüvîsinin yazdığı tarihten dahi anlaşılacağı üzere derdest edilerek huzûr-ı penâhiye çıkarılan bektâşiye ricâlinin akîdeleri sül olunuyor. Rıfz ve ilhâda dâir bir sırr-ı rişte elde edilemiyor. Cümlesinin ehl-i sünnet mesleğinde ridâ-yı takiye ye büründükleri tebeyyün ediyor. Hal bu merkezde iken ‘zevâhir-i hâliyeleri kavîllerini tekzîp ediyor’ fikriyle zarar-ı âmmeye riâyeten tefrika ve izâlelerine hükm-ü siyâsî müterettep oluyor.

Bu mesele hakkı’l-insâf düşünülecek olursa Şeyhülislâmın huzûrunda hiç birinden rıfz u ilhâda dâir sırr-ı rişte alınamayarak cümlesinin ehl-i sünnet ve cemaatten oldukları meczûm olduğu halde hangi mantığa, hangi hikmet-i hükümete dayanılarak Bektâşilerin tekkeleri yıkılıyor. [68]

Hangi edilleye, hangi kanuna istinâden tekkelerde bulunan birçok fukaraya ait emvâl zabt ve müsâdere olunuyor¹⁵³?

Mademki cümlesinin ehl-i sünnet sûretinde olduğu taraf-ı meşihatten anlaşılmiş, zâhir halleri kavîllerini tekzîp ediyor diye böyle icrâat-ı müstebiddâneye tevessül akıl ve mantık eseri değildir.

Ocağın erbâb-ı bağı ve şekâveti def ve tenkîl olunduktan sonra yeniçerilerin uğruna Bektâşiler dahi belaya uğrayarak Bektâşi meşahiye ile fukara-yı tarikat birer mahalle nefy olunmaya başladı ve en ziyâde Kayseri gibi ulemâsı bol mahalle sürüldüler¹⁵⁴.

O zamanlarda bektâşilikle şöhret kazananlardan **Kapan Veznedârı Aziz Efendi**, **Zahîre Veznedârı Ârif Efendi** ve sâireni nefiy ve tağribi için huzûr-ı Sultan Mahmud-ı Adlî'ye bir takrîr verilmiş ve tarîr-i mezkûre yazılan zeyl-i Hatt-ı Hümâyun'da bunlardan başka meşâhir-i tarîk-ı nazeninden vakânüvis Şânizâde **Atâullâh Efendi**'nin Tire'ye ve Hâcegândan Çağâlezâde **Tâhir Bey**'in **Hâdim**e sürülmeleri için irâde-i müstakille çıktı. Ve mûmâ ileyhimâ mübaşirlerle teslim edilerek menfâlarına sevk olundu.

Lütfî Efendi *Târih*'inde diyor ki:

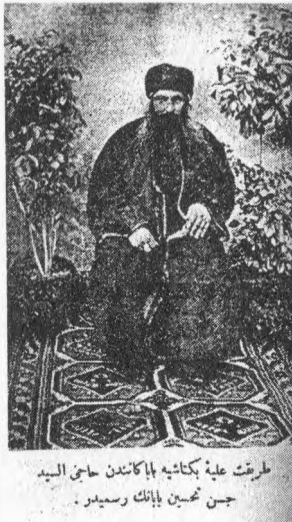
“Tacrîrde Şânizâde ile Tâhir Bey'in isimleri olmadığı halde karîha-i şâhânedan zuhûruna sebep Şânizâde o vaktin İbn Sînâ'sı makamında ma'mûru'l-cevânib ve tarîk-ı ilmiyede bulunmasıyla berâber elsine-i ecnebiyeyi ârif, hakîm-i meşrep olduğu halde, bektâşilik nâmıyla azl u nefiy ve tardı Hekimbaşılık mesnedine olan liyâkatini istirkâb edenlerin eser-i siyâseti olduğu vâreste-i kaydı irtiyâbtır. Kaldığı, Şânizâde'nin münferiden nefyinden açığa çıkacak illet-i rekâbetin setri Tâhir Bey'e bâis müşâreket olmuştur denilebiliyor”.

Mefharu'l-İslâm **Fâik Reşad Beyefendi**'nin *Eslâf* nâmındaki te'lîfâtının ikinci cildinin 106. sahifesinde ber-vechi âti mâlûmât-ı mufassala veriliyor.

“Müşârun-ileyhin mahlası Muhammed Atâullâh'dır. Mevâlîden Medîne-i Münevvere kadısı Şânizâde Sâdık Efendi'nin sulbünden tevellüd etmiştir. 1200/1785'de müderris, 1231/1816'de Havâss-ı refîa (Kasaba-i Eyyüb Ensârî) kadısı, 35'de Mütercim Âsım Efendi'nin mat'ûnan (yani tâun illetinden) irtihâli vukûunda yerine vakânüvis, 37'de Mekke-i Mükerreme Mollası olmuştur. 1242/1826'de Aydın Vilâyeti dâhilinde **Tire Kazası**'na sürülmüştür. Bir gün itlâkı haberini tebliğ için hânesine gelerek münasebetsiz koşuşmalarından ziyâde korkmakla, bu korku ile o senenin sonlarında terk-i hayât eylemiştir. Edebiyatta, mûsikîde, fenn-i hey'et ve nücûmda asrının yegânesi ale'l-husûs ilm-i tıpta o zamanın sahîhan reîsü'l-etibbâsı idi. Fakat Hekimbaşılık mesnedine -ki mühim makâmlardan idi- nâil olamamış ve vakânüvislik memûriyeti dahî şöhret-i şayiâsına mebnî mahzâ karîha-i hümâyundan olarak tevcîh buyrulmuştur

Târîh-i Âsım'a zeyl olmak üzere yazdığı tarihî meşhûrdur. İbtidâ bir mukaddime yazıp Sultan Mahmud Han-ı Adlî'ye takdim ettikte makbûl-i hümâyûn olarak istidâsı veçhe ile cülûs-ı hümâyûnlarından yani 1223/1808 senesi vekâyiinden başlamasına müsaade buyrulmuştur.

İlm-i Tıb'tan te'lif eylediği *Mi'yâru'l-etibbâ*'yı arz etmek istediği halde - çünkü o zamanlar müellefât-ı cedîde, huzûr-ı hümâyûn-ı pa-dişâhiye arz ile irâde-i seniyyesini istihsâl olunmadıkça neşr olunmadığından, kendisi ise ulemâdan bulunduğu Şeyhülislâm **Dürrizâde Abdullâh Efendi**'ye takdim etmiş ise de - birçok zaman husûl-i emele muvaffık olamamış ve nihâyet bu kitabın mevkûf-ı aleyhi olan *Mirâtü'l- ebdân min teşrihi'l âzâi'l-insân*'ı bi't-te'lif Sadrazam Rauf Paşa mârifetiyle arz ettiği gibi mukaddimesine dahi *Mi'yâru'l-etibbâ*'dan bahs etmiş olmasıyla her ikisinin tab' ve neşri için müsâade-i seniyye istihsâl eylemiştir.

Resim: Tarikat-ı Aliyye-i Bektâşiye babagânından Hacı es-Seyyid Hasan Tahsin Baba'nın resmidir. [72]

Cevdet Paşa Hazretleri tarihlerimize bunu yazdıkları sırada mahz-ı sevâb ve ayn-ı hikmet olmak üzere buyuruyorlar ki:

“Şimdi o zaman ile bu zamanı mukâyese edelim. O zaman Şânizâde gibi mâlûmât-ı sahiha ashâbından bir zât henüz lisanımızda ıstilahâtı mevzu olmayan ilm-i tibtan bir güzel kitap yapar idi de onu huzûr-ı hümayuna arz için yol bulamazdı. Asrımızda ise arz ve takdim de müşkilat şöyle dursun, taraf-ı eşref-i pâdişâhiden bu babda her türlü teshîlât gösterilmekte ve envâ-ı teşvîkât icrâ buyurulmaktadır. [74]

Şu hâle nazaran Şânizâde'nin o kadar müşkilat içinde hasbî olarak çalışıp çabalaması ne kadar câlib-i sitâyîş olursa bizim neşr-i ulûm ve maârif hakkındaki tembelliğimiz o kadar mûcib-i serzeniş olur”.

Zikrolunan te'lifâtından başka *Müfredât, Mürekkebât, Istilâh-ı Etibbâ*, nâmında tab'a müteallık âsâr-ı müteberesi ve riyâziyâta dâir birçok risâleleri vardır.

Şânizâde'nin fenn-i inşâdaki iktidarına tarih şâhid-i nâuktur. İnşâda da bidâası olduğu bazı tezâkir-i şuarâda görülerek buraya nakl olunan bir kaç beyt gösterir.

Mahbûb-u kulûb olduğu için olma enûr

Avâze-i hüsnü gibi dilden dile düştü

Sâik-i kudrete teslim-i anân ile yürü

Olma pâ beste-i zencîr-i melâl, ol serbest

Bâdeyi şevkle, zâhid-i kalbe seyelân etmede

Zannım ânı koymak ister mâ-i câri üstüne

Bulunmayanlar o rûh-ı mücesseme hemdem

Sezâ değil midir? Âdemden olmasa ma'dûd

Hele bu bâbda senden suâle geldi Ata

Efendi yok mu kerem ben kirâya bir pâre

VI. Eslâf: Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi

Lütfi *Târîhi* Bektâşîlerin sürülmesine dâir diyor ki: El-hâsıl Bektâşîlerin başlarına gelen felaket yeniçerilere münasebetten neşet ederek bunların dahi o sırada efvâh-i nâsta yâd olunmaması maksadıyla artık o kargaşalıkta bir takım a'râz dahi karışarak etvâr-ı lâubaliyâne ile maruf olan bazı zevât Bektâşîlik nâmıyla Dersaadet'ten teb'îd kılındılar. Bunlardan bir takım zevât ki Ortaköy'de yalıları olup dâimâ birleşirler ve meclislerine bilmedikleri kimseyi kabul etmezler ve zâhırde ehîbbâ tarzında görüşürlerse de manada meclisleri adeta bir cem'iyet-i ilmiye denmeye sezâ idi. Bu cemiyetin merkezi, kudemâ-yı ricâlden *Tefsîr-i Mevâkib* mütercimi İsmâil Ferrûh Efendi'nin yalısı olup Ferrûh Efendi birkaç defa sefaretle Avrupâda bulunmuş, hakîm meşreb ve âşînâ-yı ilim ve edep olduğundan cemiyetin riyâseti makâmında bulunur. Ve o vaktin meşâhîr-i üdebâsından Beşiktaşlı **Kethüdâzâde Efendi**¹⁵⁵ dahi o cemiyete dâhil olarak haftada bir iki defa tecemmülerinde felsefiyâta ve Şiir, inşâ ve fûnûn-ı şitâbe müteallık mübâheseye muktedir zevât hâzır ve şuarâdan Fârisihân meşhûr **Fehim Efendi** dahi cemiyetin mülâzımlarından idi.

Meclisin idâresi ise dâhil bulunanların iânesiyle hâsıl olduğundan a'zâdan bulunup ta, taşrada olan bazı zevât, buldukları mahallerden hâssa-i musîbelerini yetiştirdikleri mervîdir. Ber-veçhi muharrer, içlerinde yabancı bulunmadığından ve o vâkitlerde halkın muâmelât ve malûmât-ı ecnebiyye vükûfu olmadığı cihetle aralarında o

yolda cereyan eden müsâhabât ve müzâkerât, sûret-i mahremiyette tutulageldiğinden hâriçten bunlara mezhepsizlik ve Bektâşilik nâmı gibi yaraştırılan uzviyyât-ı yeniçeri kaldırıldığı vâkitte tefrîkalarına vesile ittihâzıyla bâlâda beyân olunduğu üzere Şânizâde ile beraber İsmâil Ferrûh Efendi ve Melek Paşazâde Abdulkâdir Bey ve Tâhir Bey bir günde yalılarında kaldırılarak Üsküdar tarafına geçirilip, oradan mübâşirlere terfikan birer mahalle nefy ve teb'îd kılındılar”.

Hükümetin resmi vakânüvisi Lütfi Efendi merhûm burada gâyet mükemmel bir lisan kullanmış ve bî-terafılgını göstermiş.

Lütfi Efendi, itiraf ediyor ki, bektâşilerin başlarına gelen felâketler yeniçerilere olan münasebetten neşet etmiştir. Bu münkir değildir. Ocağa duâ eden Hz. Pîr-i Hünkâr'ın âyin ve erkânını yeniçerilere muhafaza etmişlerdir. Fakat bu kadar fütûhât icrâ eden, şân-ı milleti i'lâ eden dilâver gurûhu sonrada yavaş, yavaş bozulmağa başladı.

Ocağa giren bu kargaşalığın sebepleri ise askerın zâbitasızlıktan, talimsizlikten gayr-i muntazam bir hâle gelmesi, efkâr-ı hõd-serâne ve bâğiyâne ile o zamanın umûr ve muamelatına müdâhele eylemesi ve *istemezük* nidâlarıyla istediklerini yaptırmaları keyfiyetidir.

Binlerce halkın tabi olduğu ocağın içinde, tabii iyi adamlar da vardı. Belki bütün ocağın hayat-ı mâneviyesinde umûr ve husûsâtında, mühim roller oynayanlar bir kaç şahs-ı rezîl idi. Fakat *bir kötünün yedi mahalleye zararı var* hikmet-i avâmiyesi burada teşîrini gösterdi. Üç beş şakînin uğruna birçok nüfûs-ı ümmet mahvoldu. Bir alay ahali taşraya nefy olundu.

Bu kâfi gelmiyormuş gibi bu kötü adamların fenalığı Bektâşilere dahi sirâyet etti. O tarîk-ı ricâlin hankâhları hedm ve tahrîb olundu. İçlerinde en ziyâde şöhet kazananlar katl ve idama müstehak görüldü.

Birçok dergâhların postnişinleri nefy ve iclâ olunarak gülzâr-ı nâzenîne esen serseri tahrîb o gülşenin başlıca gülbenlerini perişân etti. Artık bu sû i tefehhümün-yahud suikastın- neticesinde meclis-i irfân-ı bektâşiyenin şem'ı fûrûzânı sönmeye yüz tuttu. Katliamdan

tahlis-i giryân edebilen fukara-yı tarikat başlarına ridâ-yı uzleti çekerek köşe-i vahdete gizlendiler.

“*Terk edip tâc u kîbâ-yı bürünüp bir kebeye*

Hil'at-i âriyeti giymeye âr eylediler

Yine Lütü Efendi'nin ifadesinden bir hakikat daha anlaşılıyor:

O kargaşalık esnasında garazkârlara müsteniden bazı icrâât olmuş ve bu garaz-ı şahsiyenin oynadığı roller neticesinde laubalî tavırlarıyla ile meşhûr olan bazı zevât, Bektâşilik töhmetiyle ittihâm olundular ki; bunlar milletin, seviyye-i efkârı yüksek, irfân-ı sûrî ve mânevîsi sâir ulemâdan mümtaz olan kısımları idi. Meselâ ulûm, fûnûn ve şettâda yed-i tûlâ sâhibi olan Şânizâde gibi şanlı bir zâtın, **Kethüdâzâde Ârif Efendi** misilli Osmanlı tıp ıstılahâtını kuran gayretli bir zâtın ve İsmâil Ferrûh Efendi gibi Tefsir ve Hadis ilimlerine vâkıf bir âlim-i fâzılın bu fırkadan olmuş, bu zevât-ı fâzılânın o zamanlar mahzûn-ı ekâbir ve efâzıl bulunmuştu. Hasetciler bu zevâtın varlığından korkuyor –meselâ Şânizâde'nin o zamanın en mütenâ menâsıbtan bulunan hekimbaşılığa tayîn olunacağını bilenler anlayanlar o makâmı kendilerine tevcih ettirmek için sarf-ı mesâî ediyorlar ve ellerinden gelen gayreti geri koymuyorlardı. Vaktâki yeniçeri vak'ası çıktı ve yeniçerilerin uğruna birçok Bektâşiler tiğ-i siyasetten nâhak yere geçirilerek bir alay erbâb-ı tarikat vatanlarından cüdâ ve hânümânları harab edildi. İşte o sırada fırsatın tam zamanı olduğunu anlayan garazkârlar, kancaları çevirerek tezvîrâta kıyâm ettiler. Ve bu zevât-ı âliyyeyi bu sûretle dûçâr-ı felâket ettiler.

Cevdet Paşa merhûmun meşhûr *Tarihi*'nde bu zevât-ı fâzılânın sürgünlerini nazar-ı dikkate alarak diyor ki: “Gariptir ki bu sırada Anadolu pâyelilerinden Melekpaşazâde Abdulkâdir Bey ve Mekke-i Mükerrreme Pâyelilerinden vakânüvis Şânizâde Mehmed Ataulâh Efendi ve Şikk-ı Sâlis Defterdârı İsmâil Ferrûh Efendi dahi Bektâşilikle ithâm olunarak Abdulkâdir Bey Manisa'ya, Şânizâde Mene-menê, Ferrûh Efendi Bursa'ya nefy olundular. Fakat Ferrûh Efendi o zaman *Tefsîr-i Mevâkib-i* te'lif ile meşgûl olduğundan bâ irâde-i

seniyye onu itmâm eylemek üzere menfâsı Kadıköyü'ne tahvil buyurulmuştur”.

“Bunların Bektâşîlikle hiç münasebetleri yoktu. Hatta Bektâşîlere dâir Bâlâ Sarayı Hümâyûn Camii'nde gerçekleştirilen istişâre meclisinde Abdulkâdir Bey Bektâşîler aleyhinde o kadar ileri gitmiş idi ki, bayağı kerâmât-ı evliyâyı inkâr mertebesine varmıştı. Hatta **Karaca Ahmed'in** kerâmâtına söz söylendikte kötü tabirle onu da inkâr etmekle Sudurdan Rahmi Bey ona hitaben ‘*Abdulkâdir Bey! ehlullâha ta’an olunur mu?*’ diye düşmanca mukâbele ve mücâdele etmişti”. (Cevdet, *Tarih*, II)

Bu Abdulkâdir Bey, ashâb-ı ilim ve fazldan değilse de, Rahmi Bey kadar da sırf câhil değildi. Ona nisbetle ashâb-ı mâlûmâtтан ve muhibb-i ulûm u maârif olan zevâtтан idi. Fakat mezhebi ve meşrebi geniş bir adamdı. Binâenaleyh tabi “*dehri*” denilse yakışık alırdı. Vaktinin çoğunu Ferrûh İsmail Efendi ve Şânizâde ile görüşüp, birlikte düşüp kalkarlardı.

Çünkü o zaman Beşiktaş tarafında bir cemiyet-i ilmiye olup her sekkâr-ı ulûm ve maarif olanlardan her kim tadrîse talip olursa onu ta’lîm etmeyi, yahut ettirmeyi müteahhid imiş. Ta’lîm olunacak ders, fenne ait ise Ferrûh Efendi derûhte eder; Abdulkadir Bey ders vermeyip ancak bu cemiyetin işlerine yardımcı olurmuş. Bunlar çoğunlukla Ferrûh Efendi'nin Ortaköy'deki sâhilhânesinde toplanırlarmış. Cemiyetin mesârif-i ârifânesi, ârifâne¹⁵⁶ usûlünde olup hatta âzâ-yı cemiyetten birisi bir görevle taşraya gitse yine hissesine ait olan parayı gönderirmiş. Farisî hocamız olan **Fehim Efendi** küçüklüğünden beri Ferrûh Efendi'nin dâire-i terbiyesinde büyümüş, tabiatıyla bu mecliste bulunmuş, asrımızda İstanbul'un en meşhûr şâirlerinden olan merhûm **Safvet Efendi**, Farisî okumak üzere cemiyete müracaat eylediğinde, onu ta’lîme Ferrûh Efendi tarafından Fehim Efendi

görevlendirilmiş, Safvet Efendi de bu vasıta ile edebiyat tahsîli etmiştir.

O zaman İslâm felsefesi alanında meşhûr olan Kethüdâzâde Efendi dahi haftada iki gün o meclise devam ile gerek felsefiyâta ve gerek edebiyata dâir olan meselelerde bulunmuş. Haftada bir defa cemiyet azaları toplanarak edebiyat konuşmaları ve Şiir yarışmaları düzenlenirmiş.

Hatta bir hafta başında mısra-ı berceste toplanmak üzere karar verilip her kes bulduğu mısra-yı bercesteri toplayarak cemiyete takdim ettiğinde o tartışma *'bu gün şâdım ki yâr ağlar benim için'* mısrası diğer mısralara takdîm ve tercih olunmuştu. İşte o cemiyette böyle vâkit vâkit okunan Şiirler daha sonradan bir araya getirilerek *Nevâdirü'l-Âsâr* adıyla tab' ve temsil olunmuştur.

Ferrûh Efendi, Londra'da elçilik etmiş, yabancılar nezdinde gayet makbul ve müteber bir zât-ı nâirdir. Böyle ma'mûru'l-cevânib bir adamı Bektâşilikle itham etmek ne kadar insafsızlıktır.

Şânizâde ise ulûm-ı riyâziyeye ve tabîiyede mâhir, ilm-i tıb'da emsâli nâdir, zâtıyla iftihar olunur bir zât-ı memdûh olup, Bektâşî efkârından pek uzaktı. [84]

Lâkin Hekimbaşı Behçet Efendi onu istirkâb edip, ara yerde bazı sühan-ı çînân dahi ifsâd-ı zevât arasında hâli olmazdı. Hatta Şânizâde güya ki *"Behcet Efendi hekimbaşı ise ben de baş hekimim der imiş"*, şeklinde sözler yayılmıştı¹⁵⁷.

Bir de Behçet Efendi, başlarda Fransızların Mısır'ı istilası hakkında yazılmış olan Târih-i Cebertî'yi Arapça'dan Türkçe'ye tercüme eylemiş olması münasebetiyle kendisine bir müverrihlik şîârı vardı. Binâenaleyh Behçet Efendi, hekimbaşı ve Şânizâde vakânüvis olduklarında İzzet Molla, *"erkân-ı devletin hâline bak bir müverrihi*

hekimbaşı ve başhekimi vakânüvis ettiler” demiş. Lâkin bu sözü güyâ Şânizâde söylemiş Behcet Efendiye ulaştırılmış. Bunun üzerine Behcet Efendi, Şânizâde’nin bütün, bütün aleyhine düşmüş ve onu evvelce vakânüvislikten azl ettirilmişti. Bu cihetle Şânizâde, **Tarihi**’nin sonunda “*Hazihî gâyetü târihuna’l-muğâb, bi sebebi Behçet kâlinâ*” ibaresiyle tamamlamıştır.

İzzet Molla buna sebep olduğundan müteessir olarak “o sözü ben söyledim” diye söylemiş ama faydalı olamayıp, Behcet Efendi Şânizâde’nin azliyle iktifâ etmeyerek sürülmesini gerekli görmüş, bu defa Bektâşîlik maddesini vesile edinerek ve **Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesine**, Bektâşîlik rengi vererek bu defa onu ve onun sebebiyle Kadri Bey’i, **Ferrûh Efendi’yi** dahi nefy ettirmiş olduğu o vakte yetmiş olan zevâtan işitilmiştir”. [85]

Cevdet Paşa merhûmun bu uzun ifâdelerinden anlaşılacağı üzere bu fâzıl zevâtın sürgün sebepleri ancak şahsî garazlar ve hâin şikâyetler sebebiyledir. Ve bu garaz uğruna bu kadar muhterem vücutlar sürgün köşelerinde sürünmeye mecbûr oldu. Artık erbâb-ı basîret bu haksızlıkların günâhını, seyyiesini, muhbirler ve musannîlerle hükmü verenler arasında taksîm etsinler.

Lütfi Tarihi’nde bu meseleden sonra bir mesele daha var. Bektâşî tarîkı ricâli ve dervîşânı hakkında icrâ olunan bu şiddetli muamele ve garazda güya Şeyhülislâm Kadızâde Tâhir Efendi’nin derûnu re’yi yokmuş. Lâkin bu mesele hakkında idâre-i maslahat etmek yolunu iltizâm ettikten sonra ve cezada dehşet tarafına yaklaşmıyormuş. Bu mesele târihi evrakta açıklanmıştır. Şeyhülislâm Efendi’nin, Bektâşîleri -nev’u mâ- himâye edercesine olan müsamahasını **Sadrazam Selim Paşa** görünce Sultan Mahmud’a müracaat eder. Ve kariha-i şâhânedan Şeyhülislâma ihtâr-ı hâl olmasına dâir bir takrîr verir. Bunun üzerine iş bu hatt-ı Hümayun şeref-südûr buyrulur.

A. Hatt-ı Hümâyûn Sûreti

“İş bu takrîrinde; beyân eylediğin ibârede, beyaz özüne ol- vecihle irâdemi ederek tarafına gönderdim. Hemen Efendi dâimimize gösterip şu Bektâşî fesâdının külliye ardı alınmasına gayret olunsun. Ve Efendi dâimizin bu kere dahî gevşek tutacağını anlar isen ne vecihle sıkıştırılması lâzım geleceğini yine takrîr güle iş’âr edesin”

B. İş bu Hatt-ı Hümâyûnda Hikâye Edilen Diğer Hatt-ı Hümâyûn

Benim Vezîrim;

“Bu defa ki fesâdın menşei, Bektâşîler olmak hasebiyle gerek İstanbul ve gerek vesâir mahallerde olan Bektâşîlerin meşâyih-i turuku ve ders hocaları ve me’mûr-ı şer’î vasıtasıyla mahallât imâmları tarafından vesâir bî-garaz erbâb-ı vükûftan kırkı gibi taharrî ve tahkîkiyle yegân, yegân ahvâl ve keyfiyetleri gadr-ı himâyeden ârî vecihle hârice çıkarılarak ve haklarında ne vecihle ahkâm-ı şer’iye terettüp ederse öylece icrâ olunmak ve bu hususta bâ-y-u gedâ müsâvî olmağ- la kangı sınıfından olursa olsun siyân üzre tutulmak lâzımeden olduğundan şu Bektâşî fesadı mâddesinin ehl-i sünnet arasında külliye tathîrine Efendi dâimiz bizzât nasb-ı nefis ihtimâm etmek üzre, iş bu hatt-ı hümâyûnumuzu müşârun-ileyh dâimimize erâehü ve bu Bektâşîlik mefâsidinin ümmet-i Muhammed arasından kaldırılmasına bi’l-ittifak, gayret u ihtimâm eylesesiz”.

هامة ساطانيه جوارنده اق طاش قريه سنده واقع فصلی بابا
درکاهی پوست نشینی حاجی عبدالله بابا

Resim: Kal'a-i sultaniye civarında Aktaş karyesinde vâki' Fazlı Baba Dergâhı postnişini Hacı Abdullah Baba [88]

Sultan Mahmud tarafından tahrîr olunan bu hatt-ı hümayûn, Şeyhülislâm Efendi'ye verilip, irâde-i seniyyenin infazına başlandı. Ve mevkûf bulunan Bektâşî lüleci ile on dört nefer diğer tarikat-ı Bektâşîye müntesibi, berâ-yı tahkîk Bâb-ı Âlî'den bâb-ı fetvâpenâhiye gönderildi. Taraf-ı meşihattan cümlesi hakkında tahkîkât icrâ olunarak sekiz neferin muhtelif mahallerin nefyi ve iclâsına ve diğerlerinin tahliyesine karar verilerek bu babda verilen hükm-ü şerî, Huzûr-ı Sultan Mahmud-ı Adli'ye arz olundu. Şeyhülislâm Efendi'nin bunu huzûra arz etmekten maksadı pâdişâhın göndermiş olduğu hatt-ı hümayûnu kemâl-i ta'zimle ahz ve telakkî ettim. Ve bundan sonra itina edeceğim demek idi.

Bunun üzerine diğeri bir hatt-ı hümayûn dahî sâdır oldu. [89] Bunun bir fıkrasında; 'Bu mekûlelerin Şeyhülislâm Efendi ile muhabere-siyle ne vecihle te'dibât-ı şer'îye icâb eylediğini ihbâr ve işâr ederlerse sen dahî derhal icrâ edesin' yollu bir irâde daha vardı. Lütfi Efendi Tarihi'nde diyor ki:

Dersââdet ahaliyle Asâkir-i Mansûre içlerinde mazanna-i sû-i olanların tard ve teb'îdleri tedâbiri hakkında sâdır olan hatt-ı hümayûnun bir fıkrasında 'Bir de tarîk-i Bektâşîye'den Dersââ-dette pek çok nüfus olduğu mâlûm iken şimdiye kadar tard ve def olunanlar pek cüz'iyâne makûlesidir. Hatta baş muhasebe ketebele-lerinde dahî olduğu mesmû-ı hümayûnum olmuştur. Ma'hûd takımları idlâl eden bütün bu kavim-i dâlle olmakla bunların dahî tathîrine bakılmak ve bir gûne ihmal ve müsâmaha olunmayarak dâimâ iş-güç edebilmek muktedâ-yı vakt u halden olmakla ona göre zinhâr gevşetmeyip peyder-pey taharrî ve tahkîk birle icrâsına sa'y-ü mâlâ kelâm eylesin' buyurulmuştu. Selim Paşa iş bu Bektâşî mücazâtını başından atmayı kurmuş olduğu sâlifü'l-beyân ta'lîm ve tarîf ettiği hatt-ı hümayûn ahzinden fehîm olunmuş ise de taraf-ı şâhânedan yine kendisi mes'ûl ve muâteb olmuştur.

Hatta, hatt-ı ahîr zuhûr edince besbelli keyfiyeti meydâna koy-mak yani bektâşîlik dedikleri şey turuk-ı aliyenin birisidir. Erbâb-ı sûistimal ile haklarında celb-i mücazâtı mücib olmuştur. Bu misil-li turuk-ı aliyye meşâyih ve zenâdîka hususlarının hüsn u kıymeti fark ve temyizde aczini bi'l-beyân bunların ötedenberi me'mûr-ı makâm-ı fetvâ bulunduğundan taraf-ı fetvâpenâhiden me'mûr-ı şer'îye tayîniyle icâbına bakılması lüzûmunu vükelâ lisânıyla huzûr-ı şâhâneye arz eder. Buna cevap olarak lâ ve neâm [evet-hayır] bir şey buyurulmayıp, fakat bâlâda muharrer hatt-ı ahîr mücebince hareket olunması irâde buyuruluyor.

C. Mütâlaa

Hâriçten mesmû-ı fakîr olunduğu vecihle **Selim Paşa** tarikat-ı Bektâşîye ikrâr-bendelerinden imiş hasbe'l-me'mûriyet karındaşlarının muavenetine muktedir olamadığından yükü Şeyhülislâm Efen-diye yüklemek istemiş olduğu his olunur. Zât-ı şâhâne bu sırra âğâh olmak gerek ki sonraki tedbîrin cevabını Hatt-ı ahîre atıfla taraf-ı meşîhata tekrar havaleden müsamaha buyurmuşlardır.[91]

Şimdi gerek **Cevdet Paşa** merhûmun, gerekse **Lütfi Efendi**'nin ifadelerinden anlaşılıyor ki Tarikat-ı Bektâşîye'ye mensup zevâtın bir çoğu- Ferrûh Efendi'ye Şânizâde'ye olduğu gibi- garaz ve tezvîr ile nefiy ve iclâ olanların yek-diğerine 'Jönlük fikr-i cedîdi sahipliği' isnâd ettikleri ve böyle birçok efrâd-ı milletin felaketine sebep oldukları gibi o zamanlar dahi menfûr-ı hükümet olan Bektâşîlik elde vesîle-i tehdit ittihâz olunarak eski garazlar böyle tehdîdât ve tezvîrât ile neticelenmeye ve bu sebepten birçok fukara-yı tarikat hapislerde, menfâlarda ömür geçirmeye mecbur olmuşlardır.

Bir de tarihe nazar olunursa birçok me'mûrîn-i hükümetin ve ez cümle Şeyhülislâm Kadızâde Tâhir Efendi ile Sadrazam Selim Pa-şanın ve daha bir alay me'mûrîninin Bektâşîler meselesinde Tarikat-ı Bektâşîye ricâline edilen mezalimin en büyüğü doğrudan doğruya Sultan Mahmud-ı Adlî'nin bir fikriyle , bir inadiyla vücûda gelmiş ve bu kadar erbâb-ı tarikat, hep bu uğurda mahv u tebâh edilmiştir.

Bir de ardı ardına şeref-sâdır olan hutût-ı pâdişâhî ve irâdât-ı se-niyye müşfikâne sûrette didiklenirse '*Bektâşî fesâdı maddesinin ehl-i sünnet arasından kaldırılması*' sözlerine gâyet müthiş bir sû-i tefeh-hüm sebep olmuş ve ağlab ihtimâlâta göre nihâyet derece-i taassub ve cehl ashâbından olan birkaç mabeyinci yahud nedim, padişâhı iğfâl ve Bektâşîlere karşı olan buğz-ı vahdetini tahrik eylemişlerdir ki: Sultan Mahmud zeki ve âkıl, müdebbir ve fikr-i cedîd sahibi bir pâdişahın böyle tezvîrât-ı garazkârâne, iğfâlât-ı hâinâneye duçâr ol-ması şâyân-ı teessüf ve telehhüftür.

Es'ad Efendi'nin 1241/1826 vak'asını mufassalan beyân eden Üss-i Zafer ismindeki tarihinde, Bektâşi Dergâhları'nın yıkılması ve tahribi hakkında isdâr olunan fermân-ı hümayûnu okuyucularımıza faydalı olur mülâhazasıyla naklolundu. Bu misüllü vesâik-ı tarihiyye ve mühimme için eski tarihlerimizden başka müracaatımız olmadığından bu tarihler ise o zamanın eskârına-yani hükümete zahîr olarak yazıldığından- hakîkatı anlamak bir parça zorlaşmış olur.

Fikrimizce tarihî hakikatları lâıykıyla anlamak için yalnız bizim kendi yazdığımız târih ile iktifâ etmeyerek Avrupalıların bizim için yazdığı tarihleri de tettebbu etmek iktizâ eder.

İşte o zaman bizim kendimize olan tarafgirliğimizle Avrupalıların bize olan aleyhdarlığı birleşir ve bu mütenâkıs haberlerin birleşmesinden hakikat meydâna çıkar.

Sadede gelelim; Bektâşiliğin ilgasına dâir olan emr-i pâdişâhiyi okuyucularımıza sunalım:

D. Sûret-i Emr-i Hümayûn

“**Memâlik-i Rumeli**'nde zikr-i âti tekke ve zâviyelerin buldukları mahallerde kâin vüzerâ-yı ızâm (*edâme iclâlihim ve mîr-i mîrân-ı kirâm, zâde ibtilâlihim ve mevâli-i fihâm, zîdet fedâilihim*) ve rükkâb-ı kamertâb-ı mülûkânemde sâbıkan mîrahor-ı evvelim olup bu def'a husûsât-ı beyâne taraf-ı eşref-i pâdişâhânemden me'mûr ve tayîn kılınan **el-Hâc Ali Bey**, dâme mecdihi ve maiyyetihî bâ işâret-i Şeyhülislâm müvellî tayîn olunan müderrisinden **Ali Remzi** ve kuzât u nüvvâb ve müftüleri ve sâir ulemâ-yı sulehâ, zîdet ilmihim ve âyân u zabîtan ve vücûh-ı ahâlî ve bil-cümle iş erleri (*zîde kadrihim*) tevkî' refî'-i hümayûn vâsıl olacak mâlûm ola ki: Bir müddetten beri bazı erbâb-ı rifz ve'l-ilhâd Hacı Bektâş-ı Velî (ks. el-âlî) hazretlerine mensûbiyet da'vâsıyla iftirâ-yı mahz olmak üzere bir takım nesnelere isnâd ederek şer-i şerîfe münâfi ve maazallah teâlâ küfrü müeddî istihlâl-i muharremât ve terk-i salât ve hulefâ-yı râşidîn rıdvânul-lâhi teâlâ aleyhim ecmaîn hazerâtına zebandazlık misillü harekâta

ictisâr etmekte ve bunlar gittikçe memâlik-i islâmiyede teksîr ederek sâde dil olan bir takım ehl-i îmân dahî cehâletleri sebebiyle o makûle-i zındık ve mülhidlerin türrehât ve hezeyanlarına ferîfte olarak cadde-i şerîat-ı mutahharadan udûl ile râh-ı dalâlete sapmakta olduklarına binâen millet-i simhâ-yı islâmiye derûnunda bu vecihle hilâf-ı şer-i şerîf zuhûra gelen hâlât-ı redîenin men ve ref'iyle kâffe-i mü'minîni o makûlelerin mekr u dalâletlerinden tahsil de çaresini istihsâl-i umûr-ı mefrûzadan olmaktan nâşî mukaddemce âsitâne-i saâdetimde lâhik ve sâbık ve esbak şüyûh-ı islâm ve sudûr-ı kirâm ve bi'l-cümle ulemâ-yı a'lâm (*kesserehümüllahü teâlâ ilâ yevmi'l-kiyâme*) ve tekkenişîn olan Mevlevî ve Nakşibendî ve Halvetî ve Sâdî ve Kâdirî vesâir ehl-i sünnet ve'l-cemâatten olan turuk-ı aliye meşâyîhi hâzır oldukları halde akt olunan encümen-i şûrâda bu gürûh-ı mekrûhanın hal ve keyfiyetleri izâh u beyân ve haklarında muktezâ-yı şer'i şerîf ne vecihle idi ki istiknâh u dermeyân olundukta tâife-i merkûmun erbâb-ı rıfz u ilhaddan hem dâl ve hem mudil olduklarına binâen içlerinde pek uygunsuz oldukları mütevatir olanlar şer'an ve siyaseten katl u idâm, ehven-i şer bulunanların dahi makarr-ı ulemâ olan birer mahalle nefy u iclâsıyla tashîh-i i'tikâd eylemelerine, nefy oldukları mahallerin müfti ve ulemâsı taraflarından akdem ve mecma-ı rıfz u ilhâd olan tekkelerin hedm ve imhâsıyla ümmet-i Muhammedi şerr-u mekîdetlerinden tahlîsa, taraf-ı eşref-i mülûkânemden himmet ve ihtimâm olunmak hususları içtima-yı ulemâ ile karar-gîr olarak ol bâbda şeref efzâ-yı sūdûr olan hatt-ı hümayûn-u pâdişâhânem mücebince Dersaadetimde bulunan Bektâşîlerin küfür ve dalâletleri rütbe-i tevâtürde olanlar ber muktezâ-yı şer'i şerîf birer mahalde siyaset ile cezâ-yı sezâları icrâ ve kusûr şüyûh ve derviş nâmında olan bir takım melâhide dahi ba'de ez-în o makûle a'mâl-ı bâtiladan rücu ve isti'fâr ile tashîh-i itikâd etmek üzere makarr-ı ulemâ olan bazı mahallere nefy u iclâ ve âsitâne-i şevket âşiyânem ve etrâf ve civarında kâin bil-cümle muhdes Bektâşî tekyeleri dahî hedm u imhâ ile felillâhü'l-hamd âsitâne-i saadetim ve civarı encâs-ı levs, vücudlarından tasfiye ve tathîr olunmuş olduğu misillü sâir memâlik-i mahrûse-i şâhânemde bulunan bu makûle-i

Bektâşî gürûhu ve tekyelerinin dahî icrâ-yı muktezalarına bakılmak icâb edip şöyle ki:

Ecdâd-ı izâm (*nevverellâhü teâlâ merâkîdihim*) hazerâtı zamanlarında mazanna-i kirâmdan ve fütuhât-ı vâkıalarda bulunanlardan bazı zevâta ve husûsuyla müşârun-ileyh **Hâcî Bektâş-ı Velî** (ks.el-âlî) Hazretlerine temlik ve ihsân buyurmuş oldukları kara ve araziye mücerred ashâb zikr ve taat için yaptıkları tekye ve zâviyelere vakf etmişler iken bir müddetten beri Bektâşî gürûhu yeniçeri tâifesine istinâd ile o misillü tekye ve zevâyânın isimlerini tahrîf ve kendilerine nisbet ile zabt ve hâsılât-ı vakfı nefislerine hasr ve fısk u fücûr ile ekl ve bazı mahallerde dahi halkı idlâl için mücedded tekyeler ihdâs ve birer fâsid vakfiye tertîbiyle ihtira' evkâf ederek sırran ve aleniyen envâ-ı şenâata cesâret etmekte oldukları, tahkîk-kerde mülûkânem olan hâletten ve bi tevfiğ-ı teâlâ devlet-i aliyye ebed rehînim esas şerîat-ı mutahhara ile müesses ve meşîd olduğuna binâen zât-ı meliki's-sıfât mülûkânem her halde habl-i metîn şer'i şerife tevessül ve temessük ederek bu def'a avn u inâyet-i Hazret-i müntekım Kahrâr u imdâd-ı rûhâniyyet Cenâb-ı Seyyid-ü'l-Ebrâr ile hayli müddetden beri dîn u devlete türlü türlü ihânet ve envâ-ı fitne ve fesâda cesâret eden Yeniçeri eşkıyası nâm ve nişanlarının rûy-ı arzdan ref u ilgâsıyla kavâim-ü dîn u devletin tecdîd ve ihyâsına muvaffak olduğu misillü bundan böyle dahi kâffe-i hususta kitâbullâh ve sünnet-i seniyye-i hazret-i nebeviyyeye kemâliyle dikkat ve riâyet ve hilâfında bulunanların haklarında ber-muktezâ-yı şerîat-ı mutahhara lâzım gelen mücâzâtın icrâsına mübâderet ve tahsîs-i millet semhâ-yı islâmiye meyânında o makûle-i sû-i i'tikâd ve rızf u ilhâda sapıp hilâf-ı şer-i şerif harekâtı i'tiyâd eyledikleri mütevâtir olan tâife-i merdûdenin ref ve tenkilleriyle cümleyi cadde-i müstakîme şer-i şerif diyânete sevk ve da'vet etmek emîru'l-mü'minîn ve hâmi-i dîn-i mübîn olan Cenâb-ı hilâfetmâyeme zimmet-i himmet olduğu vâzihâtan olduğuna binâen o makûle erbâb-ı rızf u ilhâd haklarında ve bunların zâviye ve tekyelerine gerek selâtîn mâzîye taraflarından vakf ve temlik olunan ve gerek ve gerek sonradan kendileri birer takrîb-i vakf edip hâsılâtı ekl ve belîğ olunmakta olan kara ve mezari ve arazi hususla-

rında dahi icâbı şerî ne vecihle ettiği canib-i şerîat-ı garrâdan istifâ olundukta bu makûlelerin âmme-i nasthan fitne ve fesatlarını ref' ve kat' için beldeden nefy ve iclâ olunmaları ve kezalik bu gürûh-ı alevî ve revâfiz birer takrîb-i arazi-yi mîriyeyi zabt ve birer zâviye ittihâz ve vakfiyeler tertîb ile menâfiini kendilerine hasr ile ıbâdullâhı idlâl etmecliği i'tiyâd etmişler ise de, ibtida arazi-i mîriyenin temlik-i sahîh ile temlik olunmadıkça vakfiyeti sahîh olmayıp temlik-i sahîh olunsa dahi ehl-i bid'a vakf-ı sahîh olmadığı ve vakf-ı sahîh olunda dahi meşrût lehm-i mün'adim veyahut melâhıda ve revâfiz olsa onda hükm-ü şer'î, hükm-ü hümâyunuma müfevviz ve kezâlik cihât-ı vakf gâlib halde kara ve mezari olduğu vâkitte aslı beytûl-maldan olmak hasebiyle bu makûlelerde şart-ı vâkıfa muhalif olsa dahi her ne vecihle emr-i hümâyunum olur ise, öylece amel olunmak ve'l-hâsıl melâhide-i ibâhiyyûn gürûhuna vâkıflar bir vecihle sahîh olmayarak yedlerinden alınıp keyfemâ-yeşâ ve yehtâr tasarruf kılınmak mücaz ve meşru' olduğu mu'teberât-ı kütüb-ü fikhîyede (ve amma'l-arâzî elletî tevakkafü li zâtihim evi'l-eşhâsîhim, feşşartu li ehlî'l-bidai'l-bâtılı ve'l-vakfü alâ vahidin minhüm kezâlike bâtilün li enneş-şarta lâ yehlû an kerâheti şer'an ve kezâlike fe izâ lem yesih-hu'l-vakfü. Ve'l-vâkıfû meyyitün. Fe kûdü'l-arâdi ilâ beyti'l-mâli. Ve yecûzü tasarrufüs-sultâni fihâ velehû en yüayyinnü gilletihâ limen yestehikku) diye muharrer ve mestûr olan kavli-i sahîh ile sâbit ve müstedil olduğundan başka, bi'l-fiil Şeyhülislâm ve müftiyü'l-enâm olan Kadızâde **Mevlânâ Mehmed Tâhir** (*edâmellahü teâlâ*) imzasıyla mümzâ, iki kıta fetvâyı şerîfelerde:

'Selâtîn-i mâziyeden Zeyd bazı kara ve mezâri-i temellük ve vakf ve gullisini bir zâviyede şeyh olanlar ile zâviye hucurâtında sâkin olanlara şart u tayîn buyurup bir müddet mezbûrlar gulle-i vakf-ı merkûmeye mutasarrıflar [100] iken fevt olup ol zâviyede şeyh ve hucurâtında sâkin olanlar ehl-i bid'at ve medhen-i hamr u fiskadan olup gulle-i merkûmeye müstehak olmasalar hâlâ Pâdişâh-ı İslâm (*edâmehullâhi ila yevmi'l-kıyâme*) hazretleri gulle-i merkûmeyi ci-het-i uhrâya sarfa kâdir olur mu?'

El cevap: Olur.

Ve yine selâtin-i mâziyeden Zeyd bazı kara ve mezârî'î kat' ve ta'yîn ile umrûh-ı temlik. Amr dahi bâde't-temellük vakf ve gullisini bir zâviyede şeyh olanlar ile zâviyenin hucurâtında sâkin olanlara şart ve ta'yîn edip bir müddet mezbûrlar gulle-yi merkûmeye mu-tasarırlık iken fevt olup hâlâ ol zâviyede şeyh ve hucurâtında sâkin olanlar füsekâdan olup, ehl-i bid'atten olmalarıyla gulle-yi merkû-meye müstehak olmasalar hâlâ Padişah-ı İslâm (*edamehullâhi Teâlâ bi'n-nasr ilâ yevmi'l-kıyâme*) hazretlerinin gulle-yi merkûmeye ci-het-i uhrâya sarfı câiz olur mu?

El-Cevâb: Olur

Deyu iftâ ve beyân olunmaktan nâşî bu sûrette husûb-ı mezbûre taraf-ı devlet-i aliyemden mevsûk ve mu'teber diyânet ve hamiyey-ti bedîhî ve azhar memurlar ve maiyyetlerine cânib-i şerîat-ı garrâ-dan ilm u fazl ile ma'rûf zühd ve salahla mevsûf mollalar tayiniyle memâlik-i mahrûsemde bulunan o makûle zamane Bektâşîlerinin halleri ve yedlerini geçmiş olan kadîm ve hâdis bi'l-cümle tekyeler ve zevâyânın ve merbût olan kara ve mezârî' u arâzi ve müsekkafât-ı sâirenin keyfiyeti etrâfiyla taharrî ve tedkîk olunarak içlerinde bulu-nan o makûle erbâb-ı rıfz ve ilhâdın haklarında şer'an nefy ve tağrîb ve sâir ne türlü mücazât hükm olunur ise icrâsı ve hâli kalacak, ka-dîm ve hâdis tekkeler bulunduğu memlekette bundan böyle ibâd-ı müslimîn için cami ve mescit veyahut mektep ve medrese ittihâz olunmak veyahut sâir hırâk meşayihından ehl-i sünnetten cümlelerin hüsn-ü zan ettiği bir zât, ikâd ve ikâme kılınmak husûsunu o mem-leketin bil-cümle ulemâ ve sülehâsı müstahsen ve müstasvib görüp memleketçe istidâ iderler ise o sûrete tahvile seniyye-i şâhânemerzân kılınmak üzere isim ve resmiyle Dersââdet'ime arz ve inha olunması ve bu vecihle ibâd-ı müslimîne lüzûm olmayıp mecmaı rıfz ve ilhâd olmuş, sâir muhdes tekyelerin bi'l-icâb hedm ve imha kılınmasını, fakat kadîm olanların ebniyesine dokunmayarak bunlar için ecdâd-ı ızâm zamanlarında ne miktâr kara ve mezari' ve arazi ve sâir nes-neler vakf ve temlik olunmuş ise cümlesini ve gerek muhdes olup ta bi'l-icâb hedm olunacakların arâzi-i mevkûfe ve sâir müsakkafât-ları bi't-taharrî tahkîk ve tedkîk olunarak ol emirde defterlerinin

dersaâdetime takdîmiyle keyfiyetleri anlaşıldıktan sonra iktizâsına bakılması ve bunların derûnunda medfûn olanlardan, mazanna-i kirâmdan olmaları muhtemil olanlara ol memleketin hâkim ve müftü ve uleması maarifetiyle türbedâr nasb ve tayîn olunarak iktizâ-yı keyfiyet Dersaâdet'ime bildirilmesi husûsuna irâde-i seniyyem taalluk etmiş ve sen ki mîr-i mûmâ ileyhisin senin evsâf-ı mezkûre ile ittisâf ve şu husûsun hubbullâh-ı teâlâ garaz ve ıvazdan berî ve gadr ve himâyeden ârî olarak pevrusuzca rû'yet u temşîtime dikkat ve iktidarın nezd-i mekârim u divânemde mâlûm olmaktan nâşî karîha-i sabîha-i mülûkânemden sen bu maddeye me'mûr kılınarak mûmâ ileyh dahî bâ işâret-i Şeyhülislâmı inüvellî tayîn ve maiyyetine baş muhasebeden bir nefer-i kâtip dahî terfîk kılınmış ve Rumeli câni-binden olan bazı zevâyâ ve tekyelerin defter-i hâne-i âmiresinden ve aklâm-ı sâire ve askerî ruznâmçesinden mahreç kuyûd defterleri dahî yedine itâ olunmuş olmakla muktezâ-yı memûriyetin üzre müvellî ve kâtip mûmâ ileyhimâyı bi'l-istishâb bu taraftan hareket ve ol emirde Edirne'ye varıp Çirmen Mutasarrıfı destûr-ı mükerrerrem vezirim Mehmed Es'ad Paşa (*edâmehullâhu teâlâ iclâleh*)'nın mukaddemce Dersaâdet'ime [103]¹⁵⁸ bâ-tahrîrât inhâ eylediği Kızıldeli Tekyelerinin derûnlarında bulunan Bektâşî gürûhunu müşârun-ileyhin maarifetiyle def' u ihrâc ve bunlara vakf ve merbût kara u arâzî ve âsiyâb u hayavânât ve zehâyir, her ne varsa keyfiyet ve kemiyetleri bilinip, bâdehû iktizâsına bakılmak ve ebniyelerinin vûs'at ve cesametine nazaran el- hâletü hâzihi ol tarafta tahrîr ve tertibi irâde-i seniyyem muktezasından olan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye'den bir miktar iktizâ ederse badehu iskân ve ikâme olunmak ve derunlarında olan meydan odaları Cami-i şerîf ittihâz ve tebdîl kılınmak üzere hedm ve imhâından sarf-ı nazar ve hâlî üzere ibkâ ederek ol emirde zikrolunan kara ve arâzî ve âsiyâb u hayavânât ve sâireyi yığın yığın tahrîr-i birle defterini dersaâdetime irsâl ve tağyîr eyledikten sonra gerek Çirmen mutasarrıfı müşârun-ileyh tarafından inhâ olunan Edirne civarında kâin sâir on altı adet Bektâşî tek-

yelerini ve gerek bunlardan başka verilen defterlerde muharrer olan ve muhdes olup vakf u aklâmda kayıtları bulunmayan Rumeli civarında kâin sâir bil-cümle Bektâşi Tekyeleri şeyh ve dervîşanlarının halleri ve kadîm ve hâdislerinin keyfiyetleri ve merbût olan kara ve mezârî u arazi ve evkât-ı sâireleri maarifeti ve mevlâ-yı mûmâ ileyhe [105] ve ol mahallerin vâli ve mutasarrıfı ve hukkâm u zâbitânı maarifetleriyle ferden fert taharrî ve tahkîk ve civarlarında **kimseye gadr vukûa gelmeyecek sûrette** sırran ve alenen tashîh u tedkîk ve bulunan evrak u kitapları mütâlaa ve kendileri lisân-ı şer'i ile istintâk ve tezkiye olunarak erbâb-ı rıfz u ilhâddan oldukları tahakkuk eden ibâhiyyûn ve melâhide takımının külliyyen tard ve ihrâcıyla şer'an haklarında ol beldeden nefy ve tağrîb ve sâir türlü lâzım gelen mücâzâtın icrâsını ve bu vecihle hâli kalacak tekyeler bulunduğu memlekette bundan böyle ıbâd-ı müslimîn için cami u mescit ve mekteb u medrese ittihâzı ve sâir turuk-ı aliye meşâyihinden ve ehl-i sünnetten cümlelerin hüsn-ü zan ettiği bir zâtı ik'âd ve ikamesi ol memleketin bil-cümle sulehâ ve ulemâsı tarafından tasvîb ve istihsan olunup memleketçe niyâz ve istidâ ederlerse isim ve resmiyle Dersaâdet'ime tahrîran istizân olunmasını ve maadâ şunun bunun yaptırmış oldukları muhdes ve bî-lüzûm durmuş muzır tekye ve zevâyânın hedm u imhâsı ve kadîm olup ta bî-lüzûm olanlarının ol emirde hedminden sarf-u nazar ile kadîm de onlara mevkûf el-hâletü hâzihî melâhide yedine geçmesi cihetle ber- mûcib-i fetevâ vakfiyeti sıhhatten sâlim olan kara ve mezârî' ve arazi vesâireleri ne vecihle emr-i hümâyûn-u şâhânem sudûr ederse ona göre iktizalarına bakılmak üzere defterlerinin dersaâdetime takdîmi ve bunların bazen içlerinde medfûn olanlar mazanna-i kirâmdan olmak muhtemel olanlara ol mahallin hâkim ve müftü ve ulemâsı maarifetiyle birer sâlih ve mütedeyyin türbedarlar ta'yîni ile iktizâ eden senedinin tanzîmi, zımnında icâb ve iktizasının işâr-ı husûsîlerine mübâderet ve'l-hâsıl bu babda güzelce davranarak ve taharri-i tahassünde katiyyen tecvîz-i kusûr etmeyerek her hâl mukteza-yı şer-i şerîf ve hakkâniyet icrâsıyla rıfz u ilhâd misillü harakette bulunmayanların kendilerine ve kara ve evkât ve arazilerine kable't-tahkîk hiç kimseye muğayir şer'iat-ı garrâ bir

muamele olunmaması husûsuna hırf u sây ve mukadderât eylemek bâbında fermân-ı âlişân-ı sâdır olmuştur.[107]

تساباده دور نالی درکاهی پوست اشقی
قلهلی احمد مهدی بابا

*Resim: Teselya'da Dürbalı Dergâhı postnişini
Filibeli Ahmed Mehdi Baba [104]*

Şu uzun fermân nazar-ı tedkîk ile tettebbu' olunursa cümlelerin arasına gizlenmiş olan bir alay mantıksız hükümler vesâir şeyler göze çarpar. Bu fermân işte o zaman birçok hânümânın yıkılmasına, birçok fukaranın perişân edilmesine dâir olan fermândır ki, erbâb-ı basîret bunu uzun uzadıya tedkîkten geçirirse ahkâm-ı mütenâkızası insanı hem ağlatır, hem de güldürür.

Muharrir-i fakir, Bektâşîlerin sebab-i izmihlâli olan bu fermân-ı adli hakkında daha ziyâde fikir beyân etmek iktidarına hâiz olmadıgımdan sûret-i telakkî ve kabulî-yahut red ve ibtâlî- insaf sahibi olduğuna kani bulunduğum kariilerime terk ettim. [108]

E. İcraât-ı Sâire

Sultan Mahmud-ı Adlî'nin emr u irâdesiyle Bektâşî Tekkeleri hedm ve tahrîb ve erbâb-ı tarîkat uzak diyarlara nefy ve tağrîb ve birçok ârifân hakikat ta'zîb olunduktan sonra Rumeli cihetlerinde bir **Es'ad Baba meselesi** çıktı.

Bu **Es'ad Baba** evvelce **Edîb Paşa**'nın mühürdarlığında bulunmuş küttâbtan iken tarîk-i nâzenîne rabt-ı kalb u vücûd ederek halaka-ı bekûş tecerrüd olduğu halde, Rumeli ve Anadolu taraflarını geşt ü güzâr ve birçok mazlum kalplere, mazlum yüreklere neşr u envâr ve ilkâ-yı esrâr eyledikten sonra Rumeli'nin Ustrumca ve **Radoviç**'te kibâr u a'yanları yanına gelmiş ve bast-ı post mihmânî eylemişti. Meselenin İstanbul'da zuhûrundan sonra Es'ad Baba Radoviç'ten firar ederek **Manastır**'a girmiş ve yukarıda fermân verilen Bektâşî tekelerini tahrîbe memur **Hacı Bey** tarafından Manastır'da yakalanmış ve gûyâ üzerinde çıkan **bir kitabın**¹⁵⁹ muhteviyatı âyet-i Kur'âniye'yi yanlış tefsir ediyor denilerek istintâka ibtidar olunmuş ise de rızf ve ilhâdına dâir kat'iyen bir ser -rişte elde edilmediği ve Rumeli taraflarında vücûdu muzır olduğu beyânıyla İstanbul'a tahte'l-hıfz sevk olunmuştur.

Mûmâ-ileyhin üzerinde çıkan kitapların içinde bir mektup dahi zuhûr ederek bunun dahi tahkîkâtına teşebbüsle bu tavsiye mektubunu **Elbesan**'da Müderriszâde'ye yazan zâtın Selanik Mutasarrıfı **Ömer Paşa**'nın mühürdârının biraderi **Mahmud Bey** olduğu anlaşılmıştır.

Es'ad Baba, **Bâb-1 Âlî**'de uzun uzadıya istintâk olunarak kitaptaki şeylerin muhteviyatından ârif olmadığını ve kendisinde rıfz u ilhâdın bulunmayacağını iddia etmiş ise de, mahbese ilka ile ted'ibi şer'isinin ne olduğu da istifsâr olunmak üzere evvela meşîhata gönderilmiş ve meşîhat dahî sûreti âtîde münderiç fetevâyı imza ile huzûr-ı Sultan Mahmud-ı Adlî'ye takdim etmiş ve emre muntazır bulunmuştur.

F. Fetvâların Sûretleri

Müslim nâmına olan Zeyd meşîhat iddiasında olup, ilhâd u zındıka i'tikâdında olduğunu izhâr ve bu vecihle dâî bi'l-fesâd olduğu şer'an sabit olsa Zeydin **emr-u ulu'l-emr** ile **siyâseten katli meşru** mudur?

El-Cevâb: Allâhu a'lem, **vaciptir**,

Bu sûrette Zeyd veçh-i muharrer üzere ilhâd u zındıka ile ahz olunduktan sonra tevbesi makbul olur mu?

El-Cevâb: Allahu a'lem olmaz, belki katl olunur.

Sâhir ve sa'yi bi'l-fesad olan Zeyd kable't-tevbe ahz olunsa, Zeyde ne lâzım gelir?

El-Cevâb: Allahu a'lem katl olunur.

(Ketebehü'l-Fakîr **Kadıızâde Mehmed Tâhir**¹⁶⁰ Afâ anhâ)

Şeyhülislâm tarafından tasdik ve imzâ edilen bu fetvâlar nazar-gâh-ı Mahmud Adlî'ye arz olunur. Es'ad Baba meselesine sâlifü'l-arz, Mahmud Bey'in dahi li-ecli't-te'dib u nefyi lüzûmunu içeren bir takrîr merbût idi. Fetevâlarla takrîr, tedkik olunduktan sonra âtîde hattı hümayûn şeref -sâdır olmuştur.

G. Hatt-ı Hümâyûn Sûretî

“Mîr-i mûmâ-ileyhin iş bu kâimesiyle fetevâyî şerîfe ve evrâk-ı sâire manzûr-u mâlûm-u hümâyûnum olmuştur. Bu makûle mülhid u zenâdîka i'tikâdında çok âdem vardır. Henüz lâyıkıyla tathîr olunamadı. Merkûmun katli lâzım geldiği fetevâ-yı şerîfeden müstebân olmakla beyân eylediğin vecihle icrâ ve merkûm Mahmud Bey'in dahî nefyi ve iclâsı için Selânik mutasarrıfına tarafından te'kitlice mektup yazılıp, anın dahî icrâsına mübaderet olunsun. Bir de bu makûle ile ele geçen muharref kitaplar toplanıp ihrâk olunsun. Bazen sahaflarda bulunduğu mesmu'-u hümâyûnum olmuştur. Bir erbâbına havale olunup, zâhire ihrâcına gayret oluna”

Bunun üzerine Es'ad Baba merhûm Aksaray'da şimdiki Jandarma Karakolu önünde asılarak idam ve Mahmud Bey dahi sürgün edildi.

H. Bu Vak'aya Dâir Mühim Bir Mütala'a

Es'ad Baba'nın katli ve imhası pek büyük bir meseledir. İdama dâir verilen fetevâ-yı şerîfeyi müverrih Lütfi Efendi merhûm nakl ettikten sonra eserinin 179. sahifesinde diyor ki:

‘Eğer muktezâ-yı şer’i üzere hareket olunacak ise Es'ad'ın istinaklarında dahi ilhâd u zındıkayı dâir ser-rişte olunamadığı tasdik olunmasıyla beraber fetevâ-yı şerîfe ne sûrette tatbik olundu? Eğer Şer’i şerîf ve fetevâ-yı münîfe ile amel olunacak ise bunun hakkında dahi sübût aranılmak ve ihtâr edilmek lâzım gelmez miydi? İhbâr-ı mücerred ile bir nefs-i nâtıkanın itlâfı tecvîz olunur mu? Şer’i şerîfin muktezasını tetkik etmeyerek hakkında fetva verildi deyip te fetevâ-yı şerîfeyi âlet ittihâzıyla telef-i nefse cür’et ne büyük bir hatadır. Davâya ve nefsü'l-emre tatbik ise erbâb-ı hükümetin birinci vazîfesidir.’

Es'ad Baba'nın katli meselesine dâir olan fetvâlarla hatt-ı hümâyûnu ve bâ husûs vak'anüvis Lütfi Efendi merhûmun bu mütalaâ-i

hakperestânesini görünce zeka ve irfânına raste-i vicdânına değil, yalnız memleketimizde, Avrupa'da bile yüz binlerce nüfusun şehâdet ettiği bir tabîb-i hekîmimize müracat ederek fikirlerini istifsâr ettim. Dediler ki:

“Es'ad Baba'nın katlinde büyük hatâ-i içtihadî var. Birinci fetva-dan anlaşıldığı üzere katl sırf (siyaseten) icrâ olunmuştur. Hele ikinci fetvânın tevbenin makbul olamayacağına dâir ifâde-i sarîhası pek yanlışdır. '*lekad taayyene'r-rüşdü*'¹⁶¹ âyet-i kerîmesiyle tebeyyün ve '*lâ ikrâhe fi'd-dîn*'¹⁶² nâsıyla te'yîd edilen emr-i ilâhî, dîn-i celîl-i İslâm'da cebr ve ikrâh olmadığını sarâhaten beyân etmiştir. İslâmiyette bir kimsenin tarz-ı îmân ve i'tikâdından dolayı değil katli, ta'zibi bile caiz değildir.

Fransızların 'tolerans' dedikleri ve bizim '**mesâil-i dîniyye ve vicdâniyyede hürriyet ve istiklâl bi'r-rey**' dediğimiz müsâafe [müsâ-maha] sırf dînimizin açtığı bir şehrhâh-ı terakkî ve temeddündür.

İşte Lütfî Efendi merhûmun mütalaâsıyla hakîm-i şehîrimizin ifâdât-ı hukûkiyânesi Es'ad Baba'nın katli meselesinin ne gibi esaslara müstenid olduğunu sarâhaten beyân ediyor. Fa'tebirû yâ ulu'l-eb-sâr. [113]

İ. Bazı Vakâyi-i Meşhûre

Yeniçerilerin mahv-u perîşân ve Bektâşî müntesibîni katl ve iclâ, tekkeleri hedm olunarak bir çoğu Nakşî ismi altına girdikten sonra memleketin hiçbir tarafında Bektâşî ve Bektâşîlik ismi işitilmemeye başladı. Nûr-u hakîkatın söndürülemeyeceği ve Hakk'ın her nerede olsa yine Hak olduğu itiraz kabûl etmez bir keyfiyet olduğundan başlarını ridâ-yı vahdete çekerek kûşe-i uzleti ihtiyâr eden erbâb-ı tarîkat bir gün gelip de yine şem'i nâzenînin uyanacağını meydân-ı

merdânın yine eski haşmet ve i'tibârının iade olunacağını his etmekte idiler.

Yıkılmayan tekkelerin yegânesi olan pîr evinde bulunup yavaş, yavaş ilm-i ihtilâli ref' etmeye ve evlâd-ı pîr'den olduğu iddiasında bulunan **Mehmed Hamdullâh Efendi** (23 Cemâzilevvel 1243) tarihli fermân-ı âlî ile ve dergâh-ı şerîfin umûr-ı dâhiliye ve hâriciyesini ihlâl etmek töhmetiyle uhdesinden meşihatın refi ve **Merzifon'a** nefy-u tağrîb edilmiştir. Tarîkatın asıl hâdimleri bulunan mücerred ricâl-i kirâm o sırada bir takrîb dergâha nüfûz ederek **zâhirde türbedâr ve hakîkatte Dedebaba nâmıyla ta'mîm-i erkânı tarîkata hasr-ı** mesâî ediyorlardı. Hamdullâh Efendi'nin nefyinden sonra **Velîyyüddîn Efendi Çelebilik** pâyesini ahz etmişti. Yedi sene sonra yani 1250 senesinin 12 Rebîulevvel tarihinde sâdır olan fermân-ı âlî bunun dahî uhdesinden cihetin ref'ini ve min ba'di evlâd u ahfâdının zevâyâya ayak basmamaları emrini hâvî idi. Bundan sonra seccâdenişinlik hizmetini evvelce de beyân olunan **Mehmed Said Efendi** nâmında bir Nakşî şeyhine tevcih olundu. O sırada Dedebabalık mevkiinde **Sivaslı Mehmed Nebî Dedebaba** vardı.

1255/1839 tarihinde -yani Sultan Mahmud-ı Adlî'nin vefatına kadar-İstanbul ve sâir memâlik-i Osmâniyede Bektâşî dergâhı küşâd edilememiş, fakat Sultan Mahmûd'un vefatında o zamanlar **Samatya'da Sancaktar'da** sâkin bulunan ve el-ân **Silivrikapısı** haricinde **Seyyid Nizâmeddîn** (ks.)Hazretlerinin türbesinin karşısında medfûn bulunan **Halil Revnâkî Baba'nın** himmeti ve **Ahmed Baba** nâm zâtın gayretiyle **Merdivenköyü** ve sâir tekkeler küşâd olunmaya başlamıştır. [115]

J. Hacı Bektâş Âsitânesinde Postnişînlik Yapan Mücerred Babalar

Balım Sultan'ın irtihâlinden sonra dergâh-ı Hazret-i Pîr'de mücerred postuna intihâb ve umûmî arzu üzerine ehl-i tecerrüdden bir zâtın nasb ve ta'yîni taamül ve usûl u tarîk halini almış olduğundan

zamanımıza kadar güzerân eden meşâyih-tan muhtasaran bahsetmek lâzım geldi.

1. Sersem Ali Baba: Kendisi mîr-i mîrândan ilim sahibi ve as-hâb-ı servetten iken muhabbet-i tarikatle terk-i mâ sivâullâh eyleyerek Balım Sultan'ın vefatından pek çok sonra yani 958/1551 tarihinde mücerred postuna kuud ve on dokuz sene sonra yani 977/1569 tarihinde terk-i âlem-i fânî eylemiştir.

2. Ak Abdullâh Baba: Sersem Ali Babâdan sonra 977/1569 tarihinde mücerred postuna kuud ile 27 sene irşâd u sâlikîn ile meşgul olmuş ve 1005/1596 tarihinde irtihâl eylemiştir.

3. Kara Halil Baba: 1005/1596 tarihinden 1038/1628 tarihine kadar yani yirmi iki sene postnişinlik mesnedini muhafaza etmiştir.

4. Dimetokalı Vahdetî Baba: 1037/1627 tarihinden 1060/1650 tarihine kadar yani yirmi iki sene postnişinlik mesnedini muhafaza etmiştir. Tabîat-ı şîriyesi gayet mükemmel olup perakende sûretinde manzûrum olan bazı manzûmelerini kariine arz etmek lâzım geldi.

Biz hâk-i reh, râh her-i Mustafavîyiz

Biz mu'tekifâ sırr-ı dem-i Murtazavîyiz

Nûr-ı Hasan, sırr-ı Hüseyin talebinde

Gerdûn-ı safvet sâcid-kûy-ı nebevîyiz

Şem'i dû cihân zîn-i Abâ, Bakır u Cafer

Can vermeye bir mutlak merd-i Hamevîyiz

Biz Askerî'nin askeriyiz bende-i mehdî

Fazl'ın kereminden dem uman Murtazavîyiz

Sâd pâre edip, Vahdetî'yi evde yakarsan

Şâhım ulvîyiz, ulvîyiz, ulvîyiz

Hız. Hünkâr-ı Hacı Bektâş-ı Velî hakkındaki bir medhiyesinde şu parçalar mûmâ ileyhın kudret-i vâsia-i şîriyesine bürhân olabilir.

Baş çekip burc-u felekten yine rûz-ı ezeli

Doğdu Hurşîd-i Kemâl-i ezeli, lem yezeli

Menzil edendi mekr hâne-i burç-u hamli

Hak çerâğın uyarup eyledi izhâr-ı celi

Gün gibi şûle salıp âleme ilm u ameli

Bir nazarda edip irşâd nice gürşeni

Mazhar-ı nûr-ı Nebî, mahzen-i esrâr-ı Ali

Pîr-i erkân-ı tarikat Hacı Bektâş-ı Velî.

5-Dimetokalı es-Seyyid Mustafa Baba: 1060/1650' tan 1076/1665' ya kadar yirmi yedi sene post-u irşâdda bulunmuştur.

6-Birecikli es-Seyyid İbrâhim Âgâh Baba: 1076/1665 tarihinde Mustafa Baba'nın rihleti üzerine post-u reşâdete mâlik olmuş ve on beş sene meşgûl-i âyîn-i tarikat olduktan sonra 1101/1689 tarihinde libâs-ı cismânîyi değiştirmiştir.

7-Urfalı es-Seyyid Halil İbrahim Baba: İbrâhim Âgâh Baba'nın irtihâli üzerine 1101/1689 tarihinde mücerred postuna geçmiş yirmi altı sene irşâd-ı sâlikâne gayret ettikten sonra 1127/1715 senesinde âric-i semâ-yı bekâ olmuştur.

8-Sirozlu Seyyid Hasan Baba: İbrâhim Halil Baba'dan sonra 1127/1715 tarihinde mücerred postuna nâil olarak 22 sene bulunmuş 1149/1736 tarihinde rihlet eylemiştir.

9-Kırımlı Hânzâde Mehmed Külhân Baba:Kırım Hânzâde-lerinden iken terk-i câh-ı vedâret ile cebe-i tecerrüdü lâbis olmuş, 1149/1736 tarihinde Seyyid Hasan Baba'nın irtihâli üzerine möhr-i irşâdı dest-i Süleymânisine alarak yirmi beş yıl irşâd-ı sâlikân-ı tarîkâta vakf-ı vücûd eylemiş ve 1173/1759 tarihinde irtihâl etmiştir. Kendisinin perakende bazı eş'arı olduğu mervîdir.

10-Dimetokalı Seyyid Kara Ali Baba: Külhan Baba'nın bekâ-ya irtihâlden sonra 1173/1759 tarihinde postnişin-i irşad olmuş

ve yirmi beş sene dergâh-ı pîr'de ta'lim-i âyîn-i tarîkattenederek 1198/1783 tarihinde vefat eylemiştir.

11-Sinoplu Seyyid Hasan Baba: Kara Ali Baba'dan sonra post-u tecerrüde geçerek yedi sene hizmet-i Hz. Pîr'de bulunup 1205/1790 tarihinde terk-i hânkâh-ı dünya eylemiştir.

12-Horasanlı Mehmed Nûrî Baba: 1205/1790 tarihinde lâbis-i hırka-i reşâdet olarak 9 sene hizmet-i fukara ve irşâd-ı muhibbân-ı âl-i ubbâdda bulunmuş 1224/1809 tarihinde rihlet eylemiştir.

13-Kalecikli Seyyid Halil Hâkî Baba: Horasanlı Mehmed Nûrî Baba'nın irtihâlinden sonra câlis-i post-u reşâdet olarak 15 sene meşgûl-i hizmet-i dervîşân olmuş 1229/1813 senesinde kat-ı taalluk-ı mâsivâ ile semâvât-ı bekâya urûç eylemiştir.

14-Sivaslı Mehmed Nebî Baba: Halil Hâkî Baba'nın rihletinden sonra post-u irşâda geçmiş ve kıtâl vâkiasında bile dergâh-ı şerifte dedebabalık hizmetinde bulunarak kat'iyyen fütur getirmemiş bir zât-ı âli-i kadr ki kerâmât-ı bî nihâyesi meşhûd-ı hâs ve avâmdır. Yirmi bir sene posnîşîn-i irşâd olarak küşe-i uzlet ve vahdette meşgûl-i hizmet-i fukara olduğu halde 1250/1834 tarihinde tebdîl-i libâs-ı nâsût eylemiştir.

15-Merzifonlu İbrahim Baba: Mehmed Nebî Dedebaba'nın irtihâlinden sonra câlis-i post-u tecerrüd olmuş ve bir sene müddet hizmette bulunduktan sonra 1251/1835'de vefat etmiştir.

16-Vidinli Seyyid Mahmûd Baba: Merzifonlu İbrahim Baba'dan sonra postnişîn-i irşâd olumuş ve 12 sene müddet hizmet-i tarîkatta ibrâz-ı ehliyetle 1263/1846 tarihinde libâs-ı fânî-yi çıkarıp semâvât-ı lâhûta urûç eylemiştir.

17-Sofyalı Saatçi Ali Baba: Vidinli Mahmûd Baba'dan sonra post-u reşâdete geçerek 2 sene hizmet-i tarîkatta bulunmuş 1265/1848 tarihinde irtihâl etmiştir. Tasavvuf ve esrâr-ı tarîkate dâir gâyet mükemmel ve açık bir lisanla yazılmış *bir risâlesi* vardır ki matbu bulunmadığından tab' olunacaktır. [120]

مراد بود. گویند کاش شاه قوی درگاه شریفی پوست نشینی صاحب
دیرا. محمد علی حلمی دده بابا مرحوم یکری سکر باشند کی تصویر پدر.

*Resim: Merdivenköyü'nde kâin Şahkulu dergâhı şerîfi postnişini
sâhib-i divân Mehmed Ali Hilmi Dede baba merhumun
28 yaşındaki tasvîridir. [121]*

18-Çorumlu Seyyid Hasan Baba: Saatçi Ali Baba'dan sonra post-u reşâdete geçmiş bir sene sonra yani 1266/1849'da irtihâl-i dâr-ı bekâ etmiştir.

19- Yanbolulu Tûrâbî Ali Baba: Tarikat-ı Aliye-yi Bektâşiye'nin en büyük urefâ ve kümmelîninden olup 1266/1849'da Dede baba-lık mesnedini ihrâz etmiş, 19 sene meşgûl-i irşâd olarak 1285/1868 tarihinde irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir. Kuvve-i şî'riyesine matbu' divânı bir delil olup mutasavvifâne, dervîşâne gazellerinden başka âşîkâne eş'ârı dahî meşhûr-ı âlemdir. Hele:

'O mehk-i gamze oku sîneme mızrak değil â'

Matlayla başlayan gazeli o kadar latiftir ki müteahhirîn şuarâ içinde böyle kavîyyü'l-efkâr, selîsü'l-beyân bir şâire tesadüf mümkün değildir. Tûrâbî Baba bir gazelinde:

"Tahammül küşesin tutsam, 'bu bir şaşkın gedâ' derler

Kemâl-i rütbe kesb etsem, 'aceb tarz u edâ' derler

Alâyıktan beri uzlet makâmı ihtiyâr etsem,

"Tekebbür kendisini almış derûnu pür-riyâ" derler.

Otursam ârifâne söylesem mîr kelâm olsam,

Kamu halkı usandırdı 'yalancı dâimâ' derler.

Tûrâbî kendini halka beğendirmek ne müşkildir

Alâikten berî ol sen, buna 'âlem-i fenâ'derler."

Tûrâbî Baba'nın irtihâlinden üç-beş gün evvel söylediği gazelinin son mısraı târîh-i fevti çıkmıştır.

Şerbet-i mevt-i içirdi âkıbet devrân bana,

Bir semâ-yı vahdet açtı, hazret-i Rahmân bana

Matlayla başlayan bu tarih;

Pîrim, hünkârım medet kıl bir dermân bana

beytiyle hitam bulur. Tûrâbî Ali Baba Hazretlerinin birçok derişleri vardır. İçlerinde ashâb-ı kemâlâtan Mehmed Ali Dede-baba, Hazretleri gibi kümmelîn yetişmiştir. Müşârun-ileyhin Balım Sultan'dan sonra 19. Dede-baba olduğu ve 19 sene post-u meşîhatta kalması garip tesadüftür.

20-Selanikli Hacı Hasan Baba: Tûrâbî Baba'nın irtihâlinden sonra 1285/1868 tarihinde post-u reşâdete geçmiş ve 6 sene irşâd-ı dervîşân ile meşgûl olarak 1291/1874' de irtihâl etmiştir.

21- Konyalı Perîşan Hâfız Ali Baba: Hacı Hasan Babadan sonra post-u mücerrede nâil olmuş ve bir müddet sonra irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir. El-ân Yedikule civarında, Kazlıçeşme'deki dergâhta medfun ve dergâh-ı mezkûr, Perîşan Baba yahut Eryek Baba Dergâhı nâmıyla bilinmektedir.

22- Mehmed Ali Hilmi Dedebaba: İstanbul'da tevellüd etmiş ve küçük yaşta halaka-i bekûş-ı tecerrüd olarak Tûrâbî Ali Baba Hazretlerinden vâkıf-ı sırr-ı vahdet olmuşlar ve birçok zamanlar âsitân-i evliyâda hıdemât-ı ber güzîdede bulunarak nihâyet dedebabalık pâyesine mazhar olmuş ise de kendi isteğiyle bu görevden feragat ederek Merdivenköy, Şahkulu Sultan Dergâhına Şeyh olmuştur. Onun rütbesine ulaşmış bir mürşide son zamanlarda tesadûf etmek imkânsızdır. Şiîrdeki kâbiliyetine elde bulunan dîvânı şâhid-i âdildir. Yesârî Baba, Mustafa Mahfi Baba ve sâir birçok zevât-ı kirâm yetiştirmiştir.

"Bir kişi kim zât-ı Hak'tır, hakka zâtı yâr olur

Âşık, sâdık, muhib ve tâlib didâr olur

Çün elest bezminden Lâ'yı ref' edip illâ diyen

Ahdine sâbit kademdir, sâdıkul-ikrâr olur

Mâl u mülk devlet-i dünyâyâ vermez gönlinü

Bende-i âl-u âbâ gençîne-i esrâr olur

Cân u dilden râh-ı Hakka kim vücûdun bezl eder

Rûz-ı mahşerde şefi-i haydar-ı kerrâr olur

Vâsıl-ı didâr-ı Hak ol kişidir kim (Hilmiyâ)

Her nefeste câm-ı cem tevhîd ile hûşyâr olur."

Dedebaba merhûm gazeller ve Şiîrlerinde Hilmî mahlasını kullanırdı. 1325/1907 senesi Zilhiccesinin 8.günü irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiş ve dergâh-ı şerîfin meydan odasına defn olunmuştur.

24-Mehmed Ali Dedebaba'nın mücerred postundan feragatinden sonra Hacı Mehmed Baba, Dedebaba olarak nasb edilmiş ve bir

müdaet sonra irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemekle yerine el-ân türbedâr ve dedebaba bulunan Hacı Feyzullâh Baba Efendi mücerred postuna kuud etmiştir.

El-ân dergâh-ı Hazret-i Pîr'de müşârun-ileyh bulunmaktadır. Aş Evi Babası dahi Hüseyin Baba'dır. Bunlardan başka İstanbul'da Şehidlik'te kâin Tekkede kudemâ-yı tarikat-ı bektâşiyeden Nâfi Baba Efendi ve Südlüce'de **Bâdemli Dergâhı'nda** Münîr Baba Efendi, Çamlıca'daki Dergâh-ı şerîf'te urefâ-yı erbâb-ı tarîkatten Ali Nutkî Baba Efendi, **Karyağdı'da** Hâfız Baba Efendi, **Karaağaç'ta** Hasib Baba Dergâhı'nda Hüseyin Baba Efendi, **Kazlıçeşme'de** Perîşan Baba Dergâhı'nda Abdullâh Baba Efendi, Topkapı Hârici'ndeki Dergâh'ta Alasonyalı Abdullâh Baba efendi postnişîn-i irşâddırlar. Cümlesi de asrımızın urefâ ve kümmelîni sırasındadırlar. Eğrikapı haricinde Emin Baba Dergâhı nâmıyla vaktiyle bir Bektâşî dergâhı varmış, fakat sonraları Tarîk-ı Nakşibendiye-i Hâlidîye'den bir zâta verilmiş olduğundan şimdiki halde bir Nakşî Dergâhıdır.

Seyyid Gazî Nahiyesi'ndeki **Battal Gazi** şeyhi Şükrü Baba Efendi Mısır'da **Kaygusuz Sultan** Postnişîni Mehmed Lütî Baba Efendi dahi urefâ-yı tarîkattendir.

Mahmûd Baba: Sultan Mahmud-ı Adlî'nin icrâ ettiği kital esnasında emr-i şâhâne ile sürgün olunanlar arasında Şehidlik'te bulunan dergâhın postnişîni ve Nafi Baba hazretlerinin pederleri **Mahmûd Baba Efendi** de bulunmaktadır.; Abdülmecîd Cennetmekânın tarikat-ı bektâşiyeye nisbeti bulunduğundan dergâh-ı şerîfe birçok hediyeler verdiği ve hatta dergâha gelerek kudûm-u hümayunlarıyla dervîşânı müşerref eylediği kavîyyen mütevâtirdir.

Mahmûd Baba o zamanın zürefâsından olup, birçok meşâhîr-i ricâli halaka-i sohbetine almış ve dergâh-ı şerîf âdetâ bir encümen-i hamîyyet ve irfân haline gelmiştir. Hatta vakânüvis merhûm **Lütî Efendi** dahi Baba merhûmun ikrârbendelerinden olmakla vefatında bir tarih mersiyesi yazmıştır ki bazı beyitleri aşağıdadır:

"Âferîdelere bir vecih ile yüz vermez ecel
 İşte Mahmûd Baba'da geçmiş iken yüzünü hep
 Sırrını sırda tutup âlem-i bâlâda idi,
 Ağzı karalara açılmadı, hem açmadı leb
 Hacı Bektâş-ı Velî'nin kademinde er idi,
 Mahrem olmazdı anın meclisine bint-ü ineb
 Kıdem-i önde de Mahmûd Baba yaktı چراغ
 Gerçek er idi Mahmûd Baba sır oldu acep"

Kayseri'ye sürülmüştü. Sultan Mahmud vefat ederek makâm-ı saltanata Abdülmecîd Hân cülus edince, Mahmûd Baba İstanbul'a gelerek dergâh-ı şerîfi küşâd ve icrâ ve âyîn-i tarîkat etmeye başladı.

Mahmûd Baba merhûmun ele geçen bir resmi kitabımıza alınacaktır. 1277 senesinde vefat etmiştir.

Merhûmun birçok zarîfâne nükteleri cem'iyet-i zürefâda anlatılmaktadır. Hatta bunların birçoğu muhibbânın hatırındadır. Bir yere toplanılsa mükemmel bir mecmua-i nükât olacağı vâreste-i îzâhtır.

Sâlih Baba: Bektâşî Tarikatının ekâbirinden olup, Edirnekapısı civarında iskân ederdi. Pek Çok sâliklere mâlik olup vefatından sonra dervîşanından bir çoğunun yanına defin olunmuştur. Mezarı Edirnekapısı haricinde bir türbe şeklindedir.

Hasîb Baba: Karaağaç Dergâhı'nın şeyhi olan bu zât da ekâbir-i tarîkattandır. Mutasavvifâne ve âşîkâne eş'arı bulunduğu bilinmekteyse de hiç biri görülememiştir.

Ramazan Baba (Bursa): Mazanna-i kirâmdan olup Bursa'da teferrûh yahut Işıklar nâm mahalde bir dergâh bina ve neşr-i âyîn-i tarîkatle meşgul iken vefat etmiştir. Dergâhında yakın zamanlarda Süleyman Baba adında bir zât-ı kâmil icrâ-yı âyîn ile meşgul iken tahmînen 15 sene evvel vefat etmiştir. Şu anda adı geçen dergâhta

Tarîkat-ı Mısriye-i Halvetiye'den Şeyh Sâbit Efendi adında bir zât Halvetî âyini icrâ etmektedir.

Mehmed Ali Hilmi Dede baba merhûm, dergâhın tamirinde şu tarihî söylemiştir.

“Birçok zaman harabe hâlinde idi ama

Şeyh Sâbit etti ihyâ geldi bu hankâhı

Feyz isteyen Hüdâ'dan bâb-ı rızâda dursun

Olmuş bu cây-ı âlem âşıkların penâhı

Ervâh-ı evliyâdan himmet taleb edenler

Gelsin ziyâret etsin dâim bu bârgâhı

Hilmî dede tarihin cevher kalemle yazdı

Tamir edildi zibâ Ramazan Baba Dergâhı.” 1313

İzmir'de **Rûhî Baba** adında bir zâtın gayret ve çalışmalarıyla Bektâşî müntesipleri çoğaldısa da adı geçen şahsın vefatıyla geride birçok sâlikân bıraktığı kemâl-i şükür ile görülmektedir.

Kerbelâ'da bulunan dergâh da tarîkatın en mu'teber ve en geniş dergâhlarından dır.

Bunlardan başka **Dimetoka'da** Seyyid Ali Sultan dergâhıyla **Kalkandelen** civarındaki Kızıl Deli Tekkeleri tarîkatın en mu'teber dergâhlarından dır.

Erkgirî civârında birçok seneler âyin icrâ eden ve sâlikân yetiştiren Ali Baba'nın menâkıb ve kemâlât-ı künye ve ilmiyesi birçok zevât tarafından kemâl-i şükürân ile rivâyet olunmaktadır. [129]

K. Malûmât-ı Müteferrika

İhvânımızdan bazı zevât eserimizin noksan kalan yönlerini verdikleri mâlûmat ile tamamlamışlardır ki ayrı ayrı naklediyoruz:

Üsküdarlı Hüseyin Hüsnü Efendi diyorlar ki:

“Bektâşî Tekkeleri hedm ve iskân eden bâbagân ve dervîşân katl ve sürgün olduğu sırada hanedân-ı ehl-i beyt-i rasûlü Hüdâya fart-ı muhabbetleri görülen diğer tarikatların meşâyih ve müntesibânından bir haylisi dahi sürgün edilmiştir. Ez-cümle Üsküdar’dan uzaklaştırılan zevât-ı kirâmın isimlerini yazıyorum. Şöyle ki:

Üsküdar’da Toptaşı civarında Tarikat-ı Aliye-i **Nakşibendiye**’den ve Enderûn-u Hümâyûn-ı Buhâri-i Şerîf Hocalarından Şeyh Hasîb Efendi, merhûmun bina ve teşîs eylediği dergâhın kubbesinde eimme-i isnâ aşere efendilerimizin esâmi-i siyâdetpenâhilerinin yazılı olmasını bektâşîliğe bağlamışlardır.

Bedevî Tarikatı’nın güzîde şeyhlerinden fâzıl-ı şehîr **Mustafa Efendi** (Manisa’ya) ve Nuhkuyusu civarında Bayrâmiye Tarikatı’nın âsitânesi bulunan Hz. Himmet Hankâh-ı Şerîfi Şeyhi Ali Efendi (Hâdim’e),

Fazl ve kemâliyle ma’rûf, zühd ve salâh ile meşhûr olan **meşâyih-i Celvetiyeden Şeyh Gâlib Efendi** (Konya civarına),

Ve kibâr-ı meşâyih-i kâdiriyeden şâir-i şehîr Vecdî Efendi (Kayseri’ye),

ve meşâyih-i **Nakşibendiye**’den Karaca Ahmed Zâviyesi’nde mukîm Abalı **Ahmed Dede, Sivas’a**,

Ve kutbu’l-muhakkıkîn Ali Behçet Konevî halifelerinden olup *Lehçetü’l-Butûn* (*Cedikatü’l-Ebdâr*) ve *Tezkiratü’l-Evliyâ* müellifi **Nakşibendî Halil Sâhib Efendi, Sinop’a**,

Ve fahru’l-üdebâ **Kandizâde Ahmed Erîb** ve **Fodlâcizâde Rasim Efendiler**’in eserlerinde neşe-i bektâşîye görülmesine mebnî **Kastamonu**’ya nefy edilmişlerdir. Müşârun-ileyh bir hayli müddet menfâlerde ikâmet ettikten sonra Şeyhülmeşâyih Nasûhizâde Şemseddîn Efendi’nin hüsn-ü şehâdet ve inhâsı üzerine mazhar-ı avf-ı âli olup, avdet etmişlerdir.

Fâzıl-ı adimü'l-emsâl Kethüdâzâde Arif Efendi'nin manzum eserinde bektâşilik kokusu hissedilse de müşârun-ileyh Beşiktaş'ta bulunan Buhârîzâde (Neccarzâde) dergâhı şeyhi İsmâil Hakkı Efendi merhûma müntesiptir¹⁶³. Dersâdet ve Vilâyât-ı Osmâniye'de mevcut Bektâşî dergâhları yıkıldığı sırada Hz. Pîr-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî Dergâhı kâmilen bırakılmış, **Merzifon'da** bulunan **Pîri Baba Dergâhı'da** yıkılmayıp, Tarîk-ı Bedeviye Meşâyihî'nden **Bekir Vahdeti Efendi** atanmış, **Merdivenköy Dergâhı'da** kısmen yıkılıp **Meşâyih-i Mısriye'den** dîvan sâhibi Şeyh Azbî Efendi ve iki halifesinin Mısriye tarîkatı âyini icrâ ettikleri mahal dahi yıkılmayıp olduğu gibi bırakılmış ve el-yevm meclis makâmında olup bu kere **Mehmed Ali Hilmi Dede** merhûm dahi oraya defin edilmiştir. Ve binası eski tarz üzeredir”.

Muhibb-i muhterem Nâilî Efendi diyorlar ki:

“On üçüncü cüz de terceme-i hâli yazılan **Abdal Mûsa Elmalı'da** medfun Abdal Mûsa olmayıp, bu Abdal Musa başkasıdır. Çünkü bu hususta fâkirâne pek çok araştırmalarda bulundum. Bir hayli Babagân ile münâkaşada ve âdeta hatırlarını kırma derecesine geldim. Bu konuda elde eylediğim bilgileri açıklamaya mecbur oldum. Şöyle ki:

Elmalı'da medfun olan Abdal Mûsa Sultan, Hazret-i Pîr Efendimize amcası Haydar Ata'nın oğlu Hasan Gazî'nin sulbünden zuhûra geldiği *Kitâbu'l-Ensâb es-Sâdât* adlı risâlede yazılı olduğu bir mecmu'â-i atıkada görüldü. Mersiyesi dergâhlarımızda okunmakta olan *Sâfi Divânı'nın* nesir kısmında da müşârun-ileyhin taûn hastalığının def'inde tasarrufu ziyâde olarak, zât-ı hatt-ı Azarbeycan'da Kal'e-i Hoy'dan kad keşide vermeden kalır. İrandâ kesr-i efşânî ve seyahatten sonra Rûm'a gelip Âsitâne-i Hz. Pîr'de bir müddet ikâmetten sonra Elmalı nâm mahalde câykir-i ârâm ve Tarîk-ı Nakşibendî pîri ile muâsır olup **Kaygusuz Sultan Elmalı'da** bâde't-terbiye, Mı-

sır- Kahire'de âlem-i istiklâl gösterdi. **Pîr-i Tarîkat-ı Nakşibendî**'nin 792/1389 tarihinde irtihâli eylediğine nazaran bu halde Abdal Mûsa Sultân'ın o tarihte mevcûdiyeti ve Kaygusuz Sultan'ın mürşidi olduğu muhakkaktır. Ve ism-i âliyelerinin yazılı olduğu bir levha hânenin kapısına asılırsa o hane, taûndan korunur. Tarîkatımızın ecille-i ri-câlinden ve erkân sâhibindendir.

Hayf ki: Müşârun-ileyhin mürşidi hakkında birçok araştırmalar ettim ve hayli babalardan soruşturduğum halde cevap almaya muvaffak olamadım.”

L. Şerh-i Hâl-i Kaygusuz Sultan

Abdal Mûsa Hazretleri'nin zamân-ı saâdetlerinde **Teke**'de yani **Antalya**'da derebeylerinden birinin mahdûmu olup isimleri **Gaybî** yahut **Gaygî** nâmıyla bilinirdi.

Bir gün Gaybî Bey'in canı sıkılıp, şikâr için yanına asker alıp dağa çıkar. Dağda hiçbir av bulunmayıp önünden bir doğan uçar. Koğa, koğa bir askerden ayrılıp bir ok atar. Ok yere düşünce peşini takiben dergâh-ı pîre vâsıl olup, orada bulunan dervişlere sorar. Benim “*Benim avım girdi, görmediniz mi?*” der. Onlarda “görmedik” cevabını verirler. Pîr'de halîfelerinden birine işâretle **Gaygî**'yi huzûr-u pîre getirirler. Yine avını sual eder. Pîr'de cevaben “*attığın oku tanırmısın?*” O'da belî der. Hz. Pîr-i mübarek postunu kaldırıp oku görünce “*aman ya pîr*” deyip tazarruda bulunur. Halbuki o sırada Abdal Mûsa Sultan Hazretleri Horasan'dan doğan sûretinde geçirmiş, uykusunda hitaben ‘*oğlum her ava tama eyleme, her doğana ok atma*’ diye tenbih eyler. **Gaygî** Bey ise bu kerâmeti görünce terk-i dünya edip kisve-i dervîşânı kabul eyler. Hz. Pîr de Gaygî, şimdi kaygulardan kurtuldun, Kaygusuz oldun der, ismin de Kaygusuz olması nefes-i pîrdir.

Bedrî Teke Beyi olan askeri toplayarak üzerine hücûm eder. Hz. Pîr'e malûm olup, Kaygusuz'a haber verir. Kaygusuz'da pederinin mahvını tazarru eder. Dergâha gelemeden pîrin duâsıyla askeri pe-rişân, kendisi de kurd şekline girip dağa firar eder. Pîr'in hizmetinde

Kaygusuz Sultan ilm-i zâhir ve ilm-u bâtını öğrenip **çeşm-i bâtını açılır**. Kendisinden birçok kerâmetler zuhûr eyler. Burada zikretsek söz uzayacağından meşhûr kerâmetlerinden yalnız birini sunacağız.

Bir gün dergâh-ı pîre bal ve yağ lâzım olup, Çelebi için Pîr'in izni ile kırk derviş Finike'de Kâfi Baba Dergâhı'nın mevkiinden hareketle Mısır'a giderler . Kâfi Baba'yı da o mevkide bırakırlar. Mısır Sutanını bir gözü bir illetten nâşi a'mâ olup, dervişlere de bir gözünü kapamalarını söyler. Bu halde iken Sultan'ın hâdimlerinden biri haber verir. Sultan'da huzûruna getirtir. Sultan bunları bu halde görünce sorar:

“Benim gözüm a'mâ, sizin gözünüze ne oldu”

Bunlar da *“a'mâdır”* cevabını verirler. Ne olur derviş bir duâ eylesen de cümlemizin gözü açılrsa diye Kaygusuz'a söyler. Cevaben, duâ bizden, şifâ Hak'tan der. Orada bir duâ edip cümlesi *amin* derler. Kerâmet-i evliyâ ile dervişler gözlerini açarlar. Sultan'ın da gözü şifâyâb olup açılır. Sultan:

‘Benden ne istersen iste’ der. Cevaben;

‘Keşkülümün dolusu yağ, bal isterim’ der.

‘Derviş sen deli misin bu ne kadar bal, yağ alır? Başka nesne dile’,

‘Hayır başka nesne dilemezem.’

Keşkülünü açar, koydukları yağ, bal Kâfi Baba'nın olduğu mevkiinden çıkar. Mısır'ın bütün yağ, balını korlar. Dolmaz, nihâyet bir dul kadının yüz dirhem yağı kalmış, cebren onu da almışlar götürüyorlarmış. Kaygusuz Sultan'a ve Kâfi Baba'ya malûm olup, ‘kâfi’ deyip âsâyı vurunca keşkül dolmuş o yağı geriye iâde ederler. Hâlâ balın yağın aktığı çeşmeden su akıp ‘bal, yağ çeşmesi’ nâmıyla Ma'rûftur.

Bu kerâmetin zuhûrundan sonra ‘iki arslan bir postta’ çıkmaz lafziyla destur verdi. Pîr'in işaretiyle Mısır'a gidip orada birçok kerâmetler gösterip orada dergâh-ı âliyelerinde medfun ise de Abdal Mûsa Sultan'ın türbe-i şerîfelerinde Kaygusuz nâmında bir zât medfundur. [135]

M. Bazı İzâhât

Şu muhtasar tarih-i tarîkatten anlaşılacağı üzere elde bulunan tarihî vesikalardan kayıp ve noksan, özellikle erbâb-ı tarîkatın bir (Bir târih-i husûsî) vücûda getirmek hususundaki ihmali ve tembellikleri üç eserimizin böyle noksan bir halde kalmasına sebep olmuştur.

Tarîkatın tarihî ve gelişmesi hakkında daha esaslı bir takım bilgiler vermeliğimiz lâzım geldi ki, bunların felsefe-i târihe tatbiken olduğu mütâlaasından anlaşılır.

Her tarîkat, her meslek ibtidâ-yı teşîsinde birçok müşkilata uğrar. Birçok mâniolar, hâiller ceryanı önüne sedd-i hâil olur. İlerlemesine mâni olan birçok saikler baş gösterir. Cidâl-ı hayât kanunu her şeyde, cemâdâta hayvânâta, beşeriyette teşîrini gösterdiği gibi ed'iyeyi mezâhib, mesâlik-i felsefeye, turuk-ı dîniyeye dahi icrâ teşîr eder. Nitekim dîn-i celîlimiz ibtidâ-yı teşîsinde pek gizli bir halde kalmış, tabî'leri kırk kişiyi geçmemiş, Kureyşlerden, Yahudilerden birçok düşmanlığa uğramış olduğu halde zincîr-i tekâmülü takip ede, ede nihâyet şimdi ki hale almıştır ki: Bu gün 400-450 milyon nüfusun maneviyatında sahib i'tikâdına hâkimdir.

Turuk-ı aliyeden her birisi ibtidâ zuhûrunda cereyanlara kapılarak muhtelif mahallerden darbeler yemiş, muhalifler tarafından dûçâr-ı hücum olmuşlardır ki, bazıları mevcûdiyetlerini zamanımıza kadar muhafaza edebilmişler ve bir takımı da meselâ tarîkat-ı Ekberîye, tarîkat-ı Medyeniye, Tarîkat-ı Rûşeniye muhafaza-i mevcûdiyet edemeyerek mahv-i munkârız olmuşlardır.

Tarîkat-ı Bektâşiye dahi ibtida teşîsinde birçok mâniaya dûçâr olmuş. Mehd-i zuhûrunda yani Suluca Karahöyük'de muhaliflerin, mutaassıpların hücumlarına uğramış, Molla Sa'deddîn gibi, Sârî gibi bazı erbâb-ı muhalefetin iğrâzı ve itirazına hedef olmuş ise de iyice teessüs ederek Anadolu'nun nükat-ı muhtelifesine istilâ, hatta hükûmet-i Osmâniye'nin o zaman ki ordusu olan Yeniçeri Ocağı'nı bile dâire-i ihâtası dâhiline almıştır.

Tarîkatın ibtidâ-yı te'sisinde pîr tarafından koyulan erkân ve âdâb-ı basîta bir buçuk asır kadar muhafaza-ı mevcûdiyet etmiş, fakat değil yalnız erkân ve âdâb her şeyi değişmiye mecbur olduğundan ve esas muamelatı hâdisât tahavvülâta ve inkılâbâta müstenid bulunduğundan tarîkatın erkân ve âdâbına bir inkılab icrâsı lâzım gelmiş ve pîr-i sâni Balım Sultan (ks.) Hazretleri tarafından erkân ve âdâbı tecdide ve ikmâl olmuştur. Zâten her tarikte bâ-husûs tarikat-ı Nakşibendiye de her yüz sene de bir müceddid yani yenileştiren-yeniletici nâmıyla bir zât zuhûr eder ki: Tarîkatın muhtac-ı ıslâh olan cihetlerin ikmâl ve ıslâh ve ceryânına daha bir intizam-ı tâm bahşeder. İmam Rabbânî -ki tarikat-ı aliyye-i Nakşibendiye'nin ekâbir ricâlinden ve *Mektûbât* isimli eserin sahibidir- müceddid-i elf-i sâni nâmıyla bilinir. Hatta kendilerinden *Müceddidiye* nâmıyla bir tarikat şubesi ile ayrılmıştır ki, *Hâlidîye* tarikatının pîri Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdi-î Müceddidî nâmını taşır.

Balım Sultan Hazretleri bu cihetle hem pîr-i sâni, hem de müceddid ünvanı celiline bi-hakkın elyaktır.

Tarîkatın bu sûretle tecdidi ve erkânında âdâbında bazı tebdilât-ı esâsiye icrâsı tekâmülü dahâ ilerlemesine daha ziyâde hizmet eylemiştir.

Bâ-husûs o zamanlar halk nazarında büsbütün başka bir mâhiyetle tecellî eden tarîkatın gizlilik meselesi genişleyerek tarîkata daha ziyâde yardım etmeye başlamış ve sevk-i teccüsle dâhil-i tarikat olanlardan başka dervîş-i hakîkî olarak onuncu Asr-ı hicrîde sâlikân-ı tarikat altı milyona ulaşmıştır.

Fakat bu asırda yalnız Bektâşîlik terakkî etmiyordu. Bütün tük-u aliye dahî ilerliyor, bâ husûs onuncu hicri asırda büsbütün başka bir şekil ve mahuyet alan Hamzavî Tarikat-ı Melâmîsi o zamanlar erbâb-ı taasubun nazarında büyümüş, âdetâ müthiş ve korkutucu tarîk-i ihtilâl-i âmîz gibi azası perişan edilmeye başlanılmıştır.

Hamzavîliğin diğer tarikatlardan bir farkı yoktur. Safiyyüddin Erdebilîden teselsül eden Bayrâmiye Tarikatı'nın bir şubesidir. Yalnız

esas itibarıyla bir gizliliği, fevkalâdeliği vardı ki, bu da tarîkat halkasına giren irfân erbâbının tarîkate pek samîmi bir sûrette bağlanması, taassubtan uzak, hakâyık-ı edyânı, esrâr-ı hakîkatı ârif bir şekilde olması idi.

Taassubun izâlesine ve şeriatın esaslarına muhalif zannedilerek fikr-i vahdet-i vücûdun neşv ü nemâ bulmasına yardım eden Hamzavî pîşvâları fetevâ-yı şer'îye ile mahv u imha ve birçok dervişleri perişan edildi ki, malûmdur Şehîd İsmâil Maşûkî, Hamza Bâlî ve sâir ricâl-i Hamzâviye hep bu zümredendir.

Bektâşîliğin yayılması da böyle bir mahzur ile telakkî olundu. Çünkü: Bu da tıptı Hamzavîler gibi taassub denilen muktezâ-yı cehli imhâya, yerine serbesti-i vicdânı ve serbesti-i kelâm üzerine müesses bir tarîk-ı âzâdî teşîs etmek fikrini besliyordu. İslâmiyetin cehâlete karşı olduğu ve insanların selâmetini sağlayacak bilgileri koruyup gelişmesine yardım eylediği malûm olduğundan, Bektâşîlikte yalnız serbest bir tefekkür özgür bir uygulama ve çalışma ile meşrûtiyet ifade eden çareler düşünülüyor, tassubun imhası çareleri aranılıyordu.

Taassub her yerde ilme hücum eder. Cehâlet her yerde zekânın gelişmesine engel olur, ona bir tuzak kurar. İşte yavaş, yavaş ilerleyen, ilerlediği kadar rağbet gören Bektâşîlik bazı yönlerden hoş görülmedi. İmha çareleri düşünüldü. Bir takım tedbirler altında, nihâyet muvaffakta olundu, olundu fakat;

Hûn-u mazlûm ile sönmez bu nûr-u Hak-nümâ

sönmedi. Bir ateş közü gibi kül altında bekledi. Nihâyet yine senelelerden sonra nûrunu ortaya koydu. Şunu bilmelidir ki: Her tarîk birlik için gayret gösterir, gelişmenin yardımcısıdır. Çünkü İslâmiyetin özü, Kur'ânın esrârı, dînin hakîkatı tarîkattadır.

Hazret-i Rasûl-i Hüdâ (sav.) demiştir ki:

“Şeriat kâlimdir, tarîkat hâlimdir, ma'rifet re's ü malımdır”. Şeriat basamağından daha yukarı çıkanlar ârif-i esrâr-ı ilâhî olanlardır ki: onlar ölümsüzdür ve evvela ölümlüler terakkîyi bilirler, ona daha ziyâde hizmet ederler.

Tuhaftır ki, bazı mutaassıblarca terakkî, teceddüd ve irfân zındıka, küfür ve ilhâd sayılır. Onlar zeka güneşini önlerinde secde ettirmek isteyen beyinsiz başlar bilmiyorlarmı ki dînımız, dîn u mukaddes mübeccelimiz, gelişmenin hizmetcisidir, teceddüd gayretcisidir.

Onun teceddüde, terakkîye hizmet etmediğini iddia etmek, tarikatları bir uyuşukluk yolu saymak, körlük hem de en fena bir körlük ki tedavisi Lokman'ın bile eline kısmet olmamış, olmayacaktır.

Bektâşîlik yine eskisi gibi tarîk-i tasavvuf-ı hafidir. Vicdan serbestliği, fikir özgürlüğü ve ibadet esaslarını kendi âyin ve erkânı dâiresinde muhafaza eden bir tarîk-i celîl –emin olmalıdır ki- istikbâlin pek büyük bir mesleği olacaktır.

Malûm olduğu üzere her şeye, her mesleğe bâtil hurâfeler karışır. Bunlar o mesleğin mukaddesten bir takım menfeatperestleri tarafından katılmıştır, yahut avâmın anlayış seviyesi düşük, tembellerin tarîkate sokuşturulması için kötü emelliler tarafından uydurulmuş, usûl-i erkânı safsata yığındır ki: Bu gün az çok her meslekte, her mezhepte bulunduğu gibi tarikat-ı Bektâşiyede dahî mevcuttur. Bunlar ıslâh olunur, tarikatın usûl ve erkânı zamana göre bazı ıslâhât ile daha emîn ve mükemmel bir esasa rabt edilirse o zaman şimdikiinden daha ziyâde, daha mükemmel manevî faydalar elde edilmiş olur.

Bizde bir tarîkate intisâb etmek ahalimizce sanki bir âdet hâline gelmiştir. Her kime tesadüf etseniz, sorsanız: Mevlevîyim, Şa'bânîyim Bedevîyim gibi cevaplar alırsınız. Bunların arasında tarîk-ı nâzenîne de rastlarsınız. Demek ki herkes şerîata, habl-i şerîat-ı mutahharaya temessüke, tevessüle mecbur olduğu halde bir tarikat intisâb etmekte de uyanık davranır. Çünkü şerîat, yalnız bir şeyin kabuğunda dolaşmak olup içine nüfûz edememektir. **Şerîat, tarîkattan daha evvel lâzımdır. Şerîatsız tarikat olmaz diye daha evvel birçok mütâlaatta bulunmuş idik. Biz filan tarîk iyi veya filan tarîk fena diye bir kayıt koymuyoruz.** “*et-turuku ilallah bi aded-i enfâsi'l-halâik*” mukaddes hakikatını bilenler turuk-u aliyye arasında hiçbir fark gözetemezler, fark gözetmek, tarikatleri birbirinden ayırt etmek, tasavvuf ve tevhihte mugayirdir. Bir'i iki görenler şaşırırlar.

VII. Esere ve Bana Yapılan İtirazlar

Fakîr bu eseri yazmaya başlayınca, birçok taraflardan tarîz-
lere uğradım. Halkın dimağına yerleşmiş eski bir takım
bâtıl zanların teşîriyle hâl-i hakîkate karşı kıyâm etmek-
ten kendini alamıyor. Hâlâ bir'i iki görmek, güneşi balçıkla sıvamak
için cehd ediyor. Ben bu zavallılara karşı Allah doğru yolu gösterecek
demekten başka söz bulamam. Bunlardan başlıcalarını reddetmek
isterim.

A. Sirâceddîn İsimli Birinin İtirazı

Sirâceddîn imzasıyla bir mektup aldım. Bunda deniyordu ki: “
Hacı Bektâş-ı Velî irşâd ile memur değildi, âlem-i istiğrakta göçtü ve
kendisi mücerred yani bekar olduğu halde irtihâl buyurdu. Şu halde
nasıl olurda zamanında bir takım usûl ve âdâb konulup teşîs edildi?”

Biz deriz ki: Hacı Bektâş-ı Velî'nin silsile-i nesebi meydandadır.
Halife, irşada memurdur. Hilâfet lâzım-ı irşaddır. Hoca Ahmed Ye-
sevî'nin **Lokman Perendî Horasânî**'ye olan telkîni doğrudan doğ-
ruya Hacı Bektâş-ı Velî'ye intikâl etmiştir. Bektâşiye tarikatı da bu
silsileden teselsül etmiş ve Hacı Bektâş-ı Velî'nin çeşitli halifeleri
tarafından neşredilip yayılmıştır. Seyyid Cemâl Sultan, Sarı İsmâil,
Kolu Açık Hacı Sultan ve sâir zevât-ı kirâmın Hacı Bektâş-ı Velî
Efendimizin hulefâsı olduğu elimizdeki tarihî vesikalara karşı göz
yummak demektir.

B. Hüseyin Hüsnü Efendi'nin Mektubu

Hüseyin Hüsnü Efendi de bu meseleye dâir gönderdiği bir mektubunda demişti ki:

“Balım Sultan'ın Bektâşiye tarikatının şu an uygulanan erkân ve kâidelerinin kurucusu olduğu ve bu cihetten kendisine pîr-i sâni ün-vânı verildiği hak ve hakikattir. Bunu tarikatla ufak bir alakası olan herkes bilir. Zira Hacı Bektâş-ı Velî'nin **Yeseviye Tarikatı** erkânından gayri bir şey ihdâs ve ilâvesi olmadığı muhakkaktır. Rum'a teşriflerinden müstağrak-ı cezbe-i rahmânî olarak tekmil-i enfâs-ı hayât buyurdıkları ve meslek-i celîl-i melâmet delîl-i âşikâneleri müsamma ile sülûk-u tarîkatta adem-i takayyüd mâsivâyı ihtiyâr buyurdıkları birçok dostunca bilinir. Hatta senin ve sohbetlerinde bulunduğum Yedikule Dergâhı şeyhi **Hâfız Baba** merhûmdan, mevcut hırka ve tâcın ve âyin u erkânın Hz. Hünkâr Efendimizin ictihatlarıyla olmayıp, daha sonradan ortaya çıktığını işitmişimdir. Kelâm-ı hakîkatı Mehmed Ali Hilmi Dede baba da tasdik etmiştir”.

Hüseyin Hüsnü Efendi muhibb-i muhteremimiz Hz. Pîr'in (Pîr) olduğunu inkâr etmiyorlar. Yalnız erkân ve âdâbın Pîr-i sâni Balım Sultan Hazretleri konulduğunu söylüyorlar ki bu da bizim eski açıklamalarımızı destekliyor. Demek: Sirâceddîn imzasıyla gönderilen mektubun eski beyânımız ve Hüseyin Hüsnü Efendi'nin açıklamalarıyla red ve iptâl edilmiş olur. Şu kadar varki, Hz. Pîr'in mücerred olduğu hakkındaki ifadeleri pek mükemmel, pek ziyâde hakîkî bi-gûnedir. Bunu biz ilerde Cemâleddîn Efendi'nin bize karşı yazmakta bulunduğu “*Müdafaa*” ismindeki vasita-i tedâfiyelerine yazdığımız ve yazmakta bulunduğumuz *Mükabelemizde* beyân edeceğiz.

Sirâceddîn Efendi diyorlar ki:

“Tarikat-ı Bektâşiye Tarikat-ı Bektâşiye ricâlinden kerâmetler ve harkulâde haller ne ile müsbettir? [145] Malûmu edîbâneleridir ki: Kerâmet iki kısma ayrılır, Kerâmet-i kevnîyye, Kerâmet-i aliyye;

Ortada *Velâletnâme* ve *Menâkıplar* varken ne ile müsbettir? Demek gaflettir. Mu'terizimiz, bu yazılı kayıtları fikirlerinin boş olduğunu anlarlar.

Yine diyorlar ki:

Hacı Bektâş-ı Velî Hazretleri İran'dan gelmemiş midir? Hz. Pîr'in İran'dan geldiği bizce ve mu'terizlerce bir itiraz noktası olamaz.

Yine deniyor ki:

“Tarikat-ı Aliyye-i Bektâşîye Tekkeleri niçin herkese kapalıdır? Meselâ Rifâilerin haftada bir veya gecede mukâbeleleri, Kadirîlerin, Mevlevîlerin yine muayyen günlerde âyinleri görülüyor Herkes gidip ibret nazarıyla bakıyor, buna ne buyurursunuz?

Bizde sorarız ki, Tarikat-ı Hâliyye Tekkelerine niçin yabancıları sokmazlar? Tarikat-ı aliye-i Bektâşîyenin hafî bir tarikat olduğu bilinirken, âyin ve erkânı herkese, yani her müntesibe ayân iken bu soruyu sormak abestir, safsatadır.

Bir de Bektâşîye'deki tecerrüd meselesi soruluyor. Biz, bu tecerrüd meselesindeki açıklamalarımızı uzun uzadıya ilerde beyân edeceğiz. Bu mesele hakikaten en mühim meselelerdendir.

Bazı önemli meseleler var ki ilerde âyin ve erkân bahsinde açıklanacak hakîkî tasavvuf ve insaf erbâbı nazarında taayyün edecektir. Bununla birlikte mütâlaamızın esasını teşkîl edecek olan deliller elbette bu meselenin halline yardım eyleyecektir.

Muharrir-i âciz Ahmed Nûreddîn imzasıyla uzun bir mektup daha aldım ki; içersinde sırf Sirâceddîn Efendi ismindeki itirazcının mektubunun aynıdır.

C. Ahmed Nûreddîn Efendi'nin İtirazı

Ahmed Nûreddîn Efendi diyor ki;

“Bektâşî Babalarının nefyi ve dergâhlarının kapatılıp, yıktırılması hakkında o vâkit ulemâ, meşâyih ve fukaha arasında tartışılan şer’î ve aklî konular sonuçta verilen i’lâm, fetvâ, bâb-u vâlâ-yı meşihat-penâhîde hazîne-i evrak hümâyûnda mevcûd ve mahfûzdur. Zahmet edip de yahut bir tarafını bulup ta okuyabilerseniz, o zamanın Bektâşîlerini savunma amacıyla yazdığınız satırların ne kadar zayıf sened ve delile dayanmadığını siz de tasdik ve itiraf edersiniz.”

Biz tarîkata o zamanlar meydana gelen tecâvûzden dolayı kimseyi itham etmedik. Bu bir ceryân idi ki evvelden beri hazırlanmış idi. **Mansûr Hallâc, Seyyid Nesîmî, Hamza Bâlî, Şeyh Bedreddîn Simâvî** gibi eâzım-ı tasavvufun şerîat fetvâsıyla katl ve idam oldukları ve bu zümreden Şeyh Niyâz-ı Mısırî’ye, İbrahim Melâmî’ye, Şeyh İsmâil Hakkî’ye, İdris Muhtefî’ye, Kuşadalı İbrahim Efendi’ye ve daha birçok ekâbîr-i evliyâullâha olan ezâ ve cefâlar, işkenceler dahi hep bu şekilde oldu.

Şerîat dâimâ zâhirle hüküm eder. Şerîatın zâhirine muhalif gibi görünen bazı mutasavvıf sözleri, şerîatın gereğince cezalandırılır. Makâm-ı cem, makâm-ı farka göre pek ifrât bir derecededir. Onun için itirazcının bu sözü iştirilmiş olamaz. İspanya’da düşmanlığa, zulme giriftâr olan müslüman ahali tabii hiçbir aklî sebep olmadan eza ve cefâ gördüler. Bazı düşmanlıklar vardır ki, her iki tarafa göre haklı sebepleri vardır.

“Bir de bazı Bektâşî Babaları mutlaka “sultan” olur. Sultan kelimesinin lugat ve şer’î manası meydanda duruyorken, nasıl oluyorda ömrünü inziva ile geçiren binâenaleyh maddî varlığından bile zevât sultan oluyorlar?”

Tartışmacımızın galiba Sultan Abdulkâdir Geylânî, Sultan Sâdeddîn Cebâvî dendiğini bilmiyor. Buradaki sultanlık saltanat-ı mânevîdir. Maddî Saltanat değildir. Ma’nevî saltanat bu sultanların, bu büyük sultanların pây-e-i müstesnasıdır. Her tarîkatta pîrlere sultan

denilir. Bunun başka bir manası, kendisine has bir ehemmiyeti yoktur. Mesele yalnız mânevî saltanat yönünden olan bir tevcihten ibarettir.

Yine mektubun en sonunda diyor ki:

“Hulâsa-i kelâm Anadolu’nun safvet-i ahlâkiyesini, bozmuş bu sultanların siyaseten mazarratları budur.”

İtirazcımız burada yalan söylemiyorlar, yalnız yanlış düşünüyorlar. Anadolu’nun ahlâkını bozanlar Bektâşî sultan ve babaları değil sürekleri tabir olunan **Safevîler**’dir. Bunlar Bektâşîliği’de severler. Fakat esas itikatları karıştırılırsa Şah İsmail Safevî’nin ektiği tohumlar bunların dimağında neşv-ü nemâ bulmuş, bunları kandırmıştır. Bektâşîlerin bunlar yanında bir ehemmiyeti olmadığı gibi, bunlar da Bektâşîleri saymazlar. Yalnız bunların prestij ettikleri, mürşid tanıdıkları bir kişi vardır ki ona da “**dede**” tesmiye ederler. Bu dedenin de Bektâşîye Tarîkatıyla hiçbir münasebeti, bağlantısı olmayıp, takip ettiği yol bir dalâlet yolu ahaliye olan durumu vaziyet-i mefselettir. Şimdi mu’terizimiz buradaki hatasını düzeltirse pek iyi etmiş olur.

Nüreddîn Efendi daha büyük bir hata olmak üzere mektubunun bir yerinde yalnız şahsıma olmak üzere diyor ki:

“Vâkıâ bu kitabı yazmak için kaleminizde tam bir serbestiyet olmadığını tahkik ettik. Ve işte ilerisine gitmemenizi ihtâr eylediklerini anladık”.

Bu öyle bir söz ki: Şimdiye kadar kalemini vicdanın emirlerinden başka bir tesir altında kullanmayan bir adam için hakarettir. Ben bu eseri yazmakla insanların zihinlerine eski zamanlardan beri tesir etmekte bulunan mühim bir meseleyi halletmiş oldum. Herkes tarîkat hakkında aklına geleni söylüyordu. Yalnız bir takım safsatalar hakîkate hizmet etmekten başka bir zararı olmayan Bektâşîliğin nâmına bir hakaret perdesi çekiyordu. Ben bu eserle Bektâşîliği müdafâ edince bazı taraflardan uzanan garaz kancaları doğrudan doğruya bana yöneldi. Arz olunan mektuplar gibi belki yüz mektup hep aleyhimde, şahsım aleyhinde bir takım tefevvühâta cilvegâh olmuştu. Ben isti-

yordum ki: benim şahsıma hüçûm etmesinler de, yazdığım hatalarımı ortaya koysunlar. [149]

“Kişi noksânını bilmek gibi irfân olmaz

Çeşm-i insâf gibi âkıla mîzân olmaz.”

Hikmetini herkesten iyi bilenlerden ve vicdânının emrettiği şeyleri bütün engellere rağmen icrâ edenlerden bulunduğum için, meydana gelecek itirazların kirli şahsiyetlerden ârî olmasını isterdim. Yoksa Nûreddîn Efendi'nin dediği gibi “kaleminizde serbesti-i tam yok” sözlerini işitmek istemezdim. Bir kalemde tam bir serbestlik olması için o zâtın bir esir olması lâzımdır. Eğer esir olmazsa bir insan elbette serbesttir, yahut ecirdir. Çünkü ecirde esir gibi hareket serbestiyetine mâlik değildir. Âmirinin emrini icrâya memurdur. Halbuki ecir ve esir olmadığım beni bilenlerin tanıyanların bilgisi dâhilindedir. Bana bu eser için “işin ilerisine gitmemekliğim” emr olunmuş.....! Emir, kendinden daha kuvvetli bir zât tarafından verilir. Bir de ileriye gidilecek bir mesele yoktur. Muharrir-i âciz yine derim ki:

Nâmus ve vicdânından başka hareket kaynağı olmayanlar, kimse-nin emirlerine uyamazlar. Bu bir kâidedir ki: kendini bilenler bunu bilirler. Yoksa mesleğini paraya, vicdânım makâm sevgisi ve ikbâle satanlar bunun oluş şeklinden âcizdirler.

Ahmed Nureddîn Efendi'nin başka bir yönden buna olan itirazı bir mektupta geçti. Eseri kendim yazmayıp, yazdırıldığı söylendi. Meseleyi şahsa intikâl ettirmek gibi bir hata yapmak eskiden beri za-yıf akıllıların işi olduğu gibi kalb akçe bile etmeyen itirazlarına hak olmadığı halde uzun bir tebessüm gülüşüyle mukâbele eder ve ihlâs ile hareket edenlerin dâimâ nâil-i muvaffakiyet olduğunu ihtâr etmekten kendimi alamam.

Bu Nureddîn Efendi ismindeki itirazcı daha önceden bir mektup daha yazmıştı. Cevap vermeye tenezzül edilmemişti. Çünkü o da, bunun gibi bir takım manasız türrehattan ibaretti. Halbuki bu ikinci mektubunda “ilk mektubuma cevap vermediniz veyahut verdirilme-

di” diyerek şahsıma karşı bir hüçûm-ı tecâvüzde bulunduğundan cevap vermeye mecbur oldum. Tartışmamızı mantık ve âdâb-ı akliye çerçevesinde yürütürsek hem hakîkata hizmet etmiş oluruz, hem de umumî nefreti kazanmış bir duruma düşmeyiz. Maateessüf hakîkatı idrakten âciz olanlar hâlâ şahsîyetin pençe-i iğfâlatında zebûn, hâlâ gafletin kötü karanlığı içersinde çırpınıyor.

Bir zât-ı muhterem tarafından gönderilmiştir:

VIII. Irak Bektâşî Dergâhları

Bağdat'da **Gürgür Baba Dergâhı**¹⁶⁴ postnişini iken 1302/1884 tarihinde vefat eden Hacı **Hüseyin Mazlum Baba** merhûmun resmi takdim olundu.

Baba merhûmun kendi lisanından işittiğim bazı konuşmalarıyla, bu fakîrin yirmi sene kadar Bağdat havalisinde bulunduğum müddet zarfında Baba'nın ahvâline dâir bellediğim ve müşâhede eylediğim bilgileri icmâlen olsun terceme-i hâli demek olacağından arz ediyorum.

Merhûm Baba'nın kendi ifadesi **Türâbî Dede**baba'nın Hz. Pîr postnişinliği zamanında **atebât-ı saâdeti** ziyâret etmek üzere Türâbî Dede'ye vedâ etmek için niyâz eylediğimde "*Hüseyin oraya ateş almaya gider gibi gitme*" buyurduklarını ve bu sözün ilerde keremli meyvelerinin zuhûrunu gördüğünü söyledi. Hakikat **Hüseyin Baba** sâir dervişler gibi ziyâretten sonra dönmeyip, **Necefü'l-eşrefi** ziyâretlerinde o vâkit Necef Dergâhı postnişini merhûm **Sukûtî Baba** zamanında dergâhta yedi sene kahvecilik hizmetinde bulunduktan sonra Bağdat'a gelerek 1241/1826 vak'a-yı mâlûmesinde harap ve evkâfı zabt edilen Gürgür Baba Dergâh-ı Şerîfini yeniden inşa ve dergâhın idâresi içinde aylık 35-40 lira raddesinde bir demirbaş gelir teminine olmuş ve Hakk'a göçene kadar dergâh-ı mezkûrun postnişinlik hizmet-i fâhiresinde kalmıştır. [151]

Babanın ilm-i ahcâr hakkındaki maharetlerini izâh için ber vech-i zîr bir müşâhedemi buraya alıyorum. Tasdi' addolunamayacağını ümid ederim. 1301/1883 tarihinde bir Cuma günü Baba'nın ziyâretine gitmiştim. Salahiye hanedânından **Rüşdü Bey**, Rusûmât müdür-i sâbıkı **Rıfat Bey** ve daha birçok zevât oradaydı. Fakîr de vardım oturdum. O sırada şapkasının üzerine şems-i sipervârî bir beyaz bez geçirmiş sarı bıyıklı matrûş bir ecnebî geldi. Türkçe olarak Baba'yı sordu, gösterdiler. Baba ile görüştüktan sonra bir sandalyeye oturdu. Boynundaki çantayı açtı, içinden rengi sarıya mâil parlakça bir taş çıkardı, babaya verdi. Ve cebinden bir muhtıra defteri çıkardı, defterde kendi lisanlarınca yazılmış olan şu soruları babaya sordu. Bu taşın cinsi ve nereden çıktığı, şu andaki hakîkî kıymeti nedir?. Baba taşın nev'ini ve hakîkî kıymetinin yetmiş lira raddesinde bulunduğunu söyledikten sonra bu taşın yüz seneyi müteceviz eski madenden çıkmaz olduğunu ve henüz de yeni bir maddenin keşf olunmadığı, bundan dolayı antikalaşmış olduğu için yüz lira kıymet getireceğini, meraklısı yanında daha fazla değerinin olduğunu izah eyledi. Ecnebî de Baba'nın verdiği cevapları dikkatle muhtirasına yazdı.

Resim: Bağdad'da Gürgür Baba dergahı postnişini merhum Hüseyin Mazlum Baba ve iki muhibbi [152]

Bu taşî Babaya göstermekten meradı ne olduğunu ecnebiye sorduğumuzda şu cevabı verdi. Kendisi Alman olup Şark Mektebi mezunlarında bulunduğunu ve şarkı seyahata çıkacağı esnada akrabasından ve eski mücevherat tüccarlarından Mösyö Behnâr ile görüştüklerinde kendine bu taşî tevdî ederek Bağdat'a vardığında Bağdat Gürgür Baba Tekkesi şeyhi Hüseyin Babaya göstererek bu taş hakkında yukarıda geçen soruların Hüseyin Babadan sorulmasıyla alacağı cevapların muhtırasında kayıt edilerek dönüşünde taş ile birlikte kendine verilmesini tenbih eylediğini söyledi. Ecnebî taşî çantasına yerleştirdi, beyân-ı memnûniyetle gitti.

Baba'nın ilm-i ahcâr hakkındaki bilgi ve maharetini Bağdat ahalisi bilmedikleri gibi Baba'yı ziyaret eden beyler, efendiler de bu halden haberdar olmadıklarından hayrette kaldılar, fakîr vâkıf olduğum için şaşırımdı.

Hacı Hüseyin Mazlûm Baba'nın mezarları Bağdat'ın karşı yakasında İmam Musa Kâzım Efendimizin sahn-ı şerifleri içersindedir. Nâm-ı kudsiyet-i benamları mezar taşma kazınmıştır. Hakka göçtüklerinde bu fakîr orada idim.

Bağdat'ta bulunan mevcût dergâhlar ve bunların şimdiki durumu, Bağdat havalisinde bulunan Bektâşî dergâhları hakkındaki bilgi ve müşahedelerimi arz eder ve bu konuda nazar-ı dikkat-i âlînizi celp eylerim.

Bu gün Irak sınırları içersinde dört bâb Bektâşî dergâhı vardır. Bunun biri Kerbelâ içersinde Hz. Hüseyin Efendimizin sahn-ı şerifleri içinde mükemmel bir âsitânedir ki bânîsi **Kânûnî Sultan Süleymandır**. [155]

Diğeri Necefü'l-Eşref'te İmam Ali Efendimizin sahn-ı ulyâları derûnunda gâyet mühim bir dergah-ı âlîdir ki, kurucusu **Yavuz Sultan Selim** merhûmdur. Bu iki dergâh 1241/1826 vâkıasında hedm ve tahrip edilememiş ise de evkâflarının büyük bir kısmı zabt olunarak cüz'î bir şey kalmıştır. Necef ve Kerbelâ Dergâhlarının yıktırılmasının sebebi ise bu iki dergâh sahn-ı şerîfi derûnunda türbe-i saâ-

detlerin hemen müştemilâtı hükmünde bina edilmiş ve bânilerinin hilâfet-i kudsiyetleri bütün halkça müsellemler bulunmuş, bir mesele olduğundan bu dergâhların hedm ve tahrîbi ve türbelerin de bir nevî tahrîbini gerektireceğinden ve bu da Yezîdîliğin açıkca katmerlisi sayılacağından cesaret olunamayıp bırakılmıştır.

Diğer iki dergâh ise yukarıda tafsilâtı geçen Hüseyin Mazlum Baba'nın yeniden inşâ ve imâr eylediği **Gürgür Baba Dergâhı** ile yine Hüseyin Mazlûm Baba nâmına İran hükümdârlarından merhûm **Nasıruddîn Şâh**'in amcası merhûm **Mirza Ferhad** tarafından 1299/1881 tarihinde İmam Musa Kâzım Efendilerimizin sahn-ı şerifleri derûnunda yaptırmış oldukları **Kâzımiye Dergâhı**'dır.

A. Şâhin Baba Dergâhı ve Gürgür Baba Dergâhı

El-yevm yeri yurdu belirsiz bir halde olup, Bağdat'ın karşı yakasında Dicle Nehri kenarında gâyet dilkuşâ bir mahalde vaktiyle bulunmuş olan Şâhin Baba dergâhıyla **Gürgür Baba dergâhı** öyle atebât-ı saadetten sahn-ı şerîf içersinde olmadıklarından 1241/1826 tarihinde tahrip edilmişlerse de Gürgür Baba Dergâhı sonra **Hüseyin Baba** tarafından yeniden inşâ olunduğu malûmdur.

Mevkilerinden, babalarından bahsettiğim mevcut dergâhların el-yevm ahvâl-i esef iştimâlinde izahat vereceğim ve Hüseyin Baba'nın dâr-ı bekâya intikâl etmesinden sonra yine, Gürgür Baba dergâhından başlayıp sâirleri hakkında ki malûmât ve müşahedelerimi açıklayacağım. Şöyleki, **Hüseyin Baba**'nın son postnişinliği zamanlarında vâililikle Bağdat'a gelen **Takıyyüddîn Paşa**, Bağdat'a geldikten sonra Hüseyin Baba aleyhinde var kuvvetiyle uğraştıysa da babayı yerinden kıpırdadamamış, ümidi kesilince Baba ile zâhiren dost oldu.

1302/1884 tarihinde Baba'nın vefatının ikinci günü Takıyyüddîn Paşa dergâhta bulunan dervişleri bir müfreze-i zabtiye ile zorla tekkeden çıkarttı. Baba'nın o nefis kitaplarını dervişlerin almalarına müsaade etmeyerek Süleymaniye'ye mülhak Karadağ nâhiyesinden güyâ Nakşibendi-i Hâlidî Tarikatından Abdurrahman nâmında bir

Kürt mollaya dergâhı bağışladı. Abdurrahman Molla ise hemen ailesini Bağdat'a getirterek o mücerred postnişinliğine mahsûs olan dergâha haremiyle beraber yan geldi oturdu. [156]

Hüseyin Baba'nın şahsi gayretleriyle fukarâ-yı Bektâşiye için meydana getirdiği yukarıda yazılan vakfiye, şartlarının aksine ekl edip, karibiyle birlikte zevkine bakıyordu. Bu fakîrin Bağdat ve havâlisinden ayrıldığı 1314/1896 senesine kadar Molla Abdurrahman dergâhta idi. Ölmüş ise tabi oğluna verilmiş olmalıdır.

B. Kâzımiye Dergâhı

Kâzımiye Dergâhına gelince bu dergâha merhûm Hüseyin Baba sağlığında, Seyyid Velî nâmında kemalli mücerred bir Bektâşi dervişi bıraktı idi. Seyyid Velî 1313/1895 tarihinde vefat eylediğinde Kâzımiye'de bulunan acemlerle türbedâr araplar bu dergâhı zabt eylediler. Halbuki bu dergâhın Tarikat-ı Aliye-i Bektâşiye dervişlerine mahsûs olduğunu mübeyyen dergâhın bânisi olan merhûm **Mirzâ Ferhad** tarafından İranda güzel bir mermer taş üzerinde belîğ bir ibare ile hâk ettirilmiş ve dergâhın kapısının üstüne vaz olunmuş olan tarih taşını da kaldırmak ve tekke olduğunu belirsiz etmek fikrinde bulduklarını Kâzımiye ahalisinden müteaddid ve mevsuk zevâtan işitmişdim. Şimdiye kadar belki de öyle etmişlerdir. Bu tekkenin odalarının ölçüsüne göre merhûm Mirzâ Ferhâd'ın İranda sûret-i mahsûsada dokutturmuş olduğu pek kulmetli halıları türbedarlar aralarında paylaştıklarına fakîr vâkıf oldum. Gürgür Baba ve Kâzımiye Dergâhlarının şimdi halleri bu merkezde ve ehliyetsiz ellerde.

Sultan Mecîd zamanında Kerbelâ Dergâhı'na Takî Baba ve Necef Dergâhına Sükûtî Baba postnişin olarak gelmiş ve her ikisinde hayatlarında dergâhları hakkıyla idâre ve fukarâ-yı züvvârın ihtiyaç ve istirahatlarını temin etmişlerse de merhûm **Sultan Abdulaziz** devrinde vâililikle Bağdat'a gelen Nâmık Paşa'nın Bağdat'da bulunduğu esnada Sükûtî Baba'nın vukû bulan vefatı üzerine Necefü'l-Eşref

dergâhını Hind asıllı, garip ahvâlli bir tesbih satıcısına vermiştir. Bu adam ailesiyle beraber dergâha girmiş, vefat edene kadar uzun müddet Necef Dergâhı'nda kalmış olduğu halde bayramlarda bile İmam Ali Efendimiz'i ziyâret ettiği görülmemiştir. Fakat bazı defa dergâhın kapısına kadar çıkarak Şâh-ı Velâyet Efendimizin türbe-i saâdetlerine bakarak "İlâhî bu Ali çok adam katl etti. Bunun günahlarını şu âk sakâlim hürmetine affet" diye bir takım mecnûnâne, daha doğrusu melûnâne sözler söylediğini zamanında bulunan gâyet namuskâr ihtiyâr Davut Ağâdan ve daha emsâli ihtiyârlardan işitmişim. Bu adamların yalan söylemediklerine vicdânım kanaât getirmiştir.

Bu mecnun adam fevt olduktan sonra yerine oğlu geçmiştir. 1314/1896 tarihine kadar o da babası gibi Necef Dergâhını harem dâiresi ettiğini bütün Necef halkı ile züvvar bildikleri gibi bizzât bu fakir de gördüm. **Sükûtî Baba**'dan sonra Necef İmam Ali Efendimizi ziyârete giden Bektâşî dervişleri orada kendi keselerinden yer içer, orada barınacak yerleri olmadığından bir iki gün **Necefü'l-Eşref**te kaldıktan sonra avdet ederler. Necef Dergâhı'nın kapısının üstündeki bir taşta binanın Bektâşî Dergâhı olduğuna ve bektâşîlerin medh u senâlarına dâir Farsça bir takım manzumeler mahkûk kalmıştır. Bu taş binanın inşa sırasında mazbut bir sûrette yerleştirilmiş olduğundan çıkarılamamıştır. Karantine memurlarından **Mehmed Efendi** nâmında bir zâttan işittiğime göre fırsat bulsalar bu taştaki yazıları görülmek fikri yok değildir. Fakat dergâhın içinde Mehmed Şerîf bulunduğundan züvvarın kesretine binâen fırsat buldukları yoktur" demişti. Belki de şimdiye kadar fırsat bulmuşlardır.

İşte Necef Dergâhı'nın hâli bu merkezdedir. Dergâhlar bânîlerinin meşrûtun lehinin aksine olarak nâ ehillerin harem dâiresi ettiklerini gören ve az yüzü ve vicdan sahibi olan her müslümanı acındırıyor.

Ey Koca Yavuz Sultan Selim! Sen bu azametli dergâh-ı pâk-i dâmin müccerridîn-i Bektâşiye meşâyihî ve dervişlerine tahsîs etmiştin. O dergâhta her gün okunan gülbanklarda nâm-ı âli-i selimin dâhil idi. Ve râhat-ı rûhun için dâimâ duâlar edilirdi. Şimdi o dergâh bir

takım türredâmenlerin harem dâiresi oldu, şimdi orada senin nâm-ı âlin zikr olunmak şöyle dursun, içinde oturup karılarıyla zevk eden o herifler dergâhın bakıyye-i evkâfından yedikleri nânın ve o binâ-yı âlînin bânîsinin kim olduğunu bildikleri bile yoktur.

C. Kerbelâ Dergâhı

Kerbelâ Dergâhı'na gelince yukarıda bahsi geçen **Taki Baba** dergâhına kalmış olan senelik cüz'î gelirinden başka kendisi dahî hayli mülk edinmiş ve kendi mülkü gelirinden tekkenin hâsılât-ı hâzırasına ekleyerek Kerbelâ'ya gelen dervişlerin rahat ve huzûrlarını temîn etmişti.

Taki Baba'nın vefatından sonra oğlu **Abbas Baba** postnişin idi. Bu fakîr 1312/1895 tarihinden başlayarak iki sene memuriyetle Kerbelâda bulunduğum zaman ara sıra dergâha gider, **Abbas Baba** ile görüşürdüm. **Abbas Baba** pederleri gibi fevkalâde zekî değilse de gâyet halîm, ahlâkı güzel, âlim bir zât olup, dervişlere pek hürmet-i râhat ettirirdi. Bu dergâhın vâkıfnâmesini gördüm, Bânisi olan Sultan Süleyman Kânûnî tarafından vakfedilmiş olduğu vâkıfnâmede münderictir.

Kerbelâ Dergâhı'nın Rum Abdallarına yani Bektâşîlere mahsûs olduğu zikr olunmuştu. Benim Kerbelâda bulunduğum tarihlerde **Bağdat** ahâlisinden ismi fikrimde kalmayan gâyet şeytan ve molla kıyafetli bir adam **Kerbelâ Dergâhı**'nı zabt etmek fikriyle **Abbas Baba** aleyhinde **Kerbelâ Mutasarrıfına**, **Bağdat Valisine** sokulur dururdu. O sırada altıncı ordu müşîri merhûm **Receb Paşa** **Bağdat**'da bulunduğu cihetle emel ü gayr-ı meşrûna nâil olamazdı. Çünkü **Receb Paşa** merhûm gerçekten ehl-i hak ve hakkâniyeti iltizâm eden bir zât-ı âlî olduğundan onun zamanında Valiler, mutasarrıflar merhûm müşârun-ileyhden çekinirler öyle âb u âşikâr emirvâne bir muameleye cesaret edemezlerdi. Sonra merhûm **Receb Paşa**, şâtır-ı iblîs garbe tahvîl-i memuriyet eylediklerinden sonra bu fakîr de o havaliden ayrıldığı cihetle, bilmem **Kerbelâ Dergâhı**'nın hâli ne oldu.

Receb Paşa merhûmdan sonra ihtimaldir dergâh da emsâl-i sâiresine dönmüştür. Doğrudan doğruya hakkı ve hakkaniyeti söylemek ve iltizâm etmekte hürriyet-i tâmmeye sâlik olunmasada hakkaniyeti ifade ve iddiaya da evvelki gibi müdhiş sûrette bir mâni' kalmadığına nazar-ı mevzu u bahs olan dergâhların hak sahiplerine iadesine gayret etmek lâzımdır.

İşta hatt-ı Irakiye'deki gibi Bektâşî Dergâhları hakkında icmâlen olsun müşâhedâtımı ve muvâfık-ı hakikat olan malûmatımı arz eyledim. Gerek aynen ve gerek mâlen eser-i âlî niz derc etmek veyahut bir tarafa atıvermek size aittir efendim.